

ВІСТНИК

МІСЯЧНИК ЛІТЕРАТУРИ, МИСТЕЦТВА, НАУКИ Й ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ.

ЗМІСТ:

Ольжич: * * *	849	Д-р Е. Зелінський: Передмуря християнства?	883
Клен: Прованс	849	Р. Лісовий: Блеск чи панування	889
Кушніренко: Містерія віків	851	Р. Керч: Як творяться імперії	898
Річард Шов: Свята Іванна	852	О. Наріжний: До „Далекого шуму“	906
Павлюх-Гузарева: Афоризми	864	О. Штуль: Щоби було ясно	911
Бєсверлі Бекетер: Як я став нафтовим експертом	867	О. В.: Contra plebejos	914
Лій Явір: Амалекитяни, аморитяни і гібеоніти	876	Дм. Донцов: Pro domo sua	916
Віконська: Вистава Ван Гога в Парижі	879	М. Л.: З пресового фільму	921
		Бібліографія	923
		Від Адміністрації	926

ВІСТНИК V
ВІСНИК 12

ТОМ IV
ГРУДЕНЬ

1307
1937

Адреса редакції й адміністрації: Львів, Чарнецького 26 м. 21.
Чековеkonto П. К. О. 500371.

Відновляйте передплату на 1938 рік!

Передплата на „ВІСТНИК“

в краю виносить:

квартально — зл. 6.60; піврічно — 12; річно — 23
платні згори. Ціна окремої книжки — зл. 2.20.

Для заграниці: річно зл. 30 або рівновартість в чужій валюті.

Хто з краю, Чехії та Австрії пришле до кінця с. р. річну передплату, платить тільки 20 зл. Закордонний передплатник, що в грудні пришле 25 зл., — матиме заплачений Вістник за весь 1938 рік.

Квартальника Вістника

в 1938 р. вийде, як дотепер, 4 книжки в ціні від зл. 1 до зл. 2.

Річна передплата виносить зл. 4 платних згори.

Для закордону зл. 5.

Річна передплата „Квартальника“ для передплатників „Вістника“ виносить половину.

А ДРЕСА: Львів, Чарнецького 26 м. 21.

ЧЕКОВЕ КОНТО 500.371.

Задовляйте і передплатуйте третій (останній) том широкозвісної „Волині“
У. САМЧУКА п. н.

„Батько і Син“

що вийде в грудні с. р. в бібліотечі „Наша Книга“ 17 арк. друку вел. формату. Ціна **в передплаті** 3.50 зл., з пересилкою 4 зл.; від 15 грудня с. р. 4.50 зл., з пересилкою 5 зл. Гроші слати складанками П. К. О. для Кооп. Банку „ДНІСТЕР“, число Конта 143961 з **виразною допискою** на середній частині складанки:

„Вкл. 18016 Волинь“

Гроші з Чехії та Закарпаття (в передплаті 22 кч., від 15 грудня с. р. 30. кч. — враз з пересилкою) і з других країн (рівновартість 4.50 зл. в передплаті, 5.50 зл. від 15. грудня) слати на адресу Підкарп Банк („Podkarpatska Banka“) в Ужгороді ч. Конта 2978, з допискою **І. Роман, Волинь III.**

За видання відповідає **Василь Рудко**

Письменні зголошення й запити слати на адресу:
„Напередодні“, Львів, Міцкевича 11 (для В. Рудка)

отам. Тютюнник:

Спогади з великої доби

ц. 1.50 зл.

П-12531/

/1937

Р. 5 кн. 12

О. Ольжич

*
* *
*

Дні зводяться і падають за кін,
У тихе плесо синьки і цинобри.
Перетинає обриси країн
Невидимий і найгостріший обрис.

Лягли на перса стуглої землі
Шляхи асфальтові, різкі і прбсті.
І невідкличні прагнення твої,
Як сонце у холодній високості.

Дні, що прийдуть, дні, що ідуть, лунки
Розкритим небом, згубою експльозій,
На них долоня зрілої руки,
Що ствердла й захолола на морозі.

Ю. Клен

Прованс

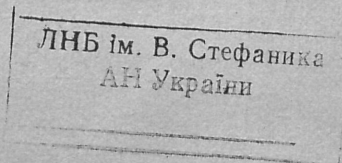
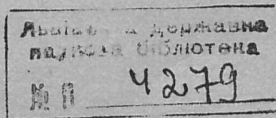
1 Бернар-де-Вентадур*)

„Несуть мені і дощ і вітер щастя.
Мої пісні — зими п'янучий дар.
В моїй душі роздмухують пожеж
Осінні вихорі і бурі часті.

А Божий сніг злітає, як причастя,
І степ укрит, мов квіту білий чар.
Навіщо плащ! Горить кохання жар.
Гуде у грудях ватра полумяста”.

Отак біля квітчастих загород,
Не вимагавши тайних нагород,
Нормандії прекрасній герцогині

*) В перших строфах переказано одну з пісень Бернара-де-Вентадура майже дослівно.

Завжди покірний, вірний трубадур
В Провансі сонячним під небом синім
Вславляв любов Бернар-де Вентадур.

2 Бертран-де-Борн

Не ніжність і любов, не гаю чари
Він оспівав, а труб ревучий звук,
Крицевий серця дух і мужність рук,
Сполох, неспокій, сутички і чвари.

Гули в піснях його страшні стожари
Жорстоких воєн, полонів, розлук.
Слова сичали сотнями гадюк
І розтинали блискавками хмари.

А щоб у дні спокою не загас
Той пал, яким доба його розквітла,
Він розкидав заграв трівожне світло:

— І враз... у глупу ніч, у мертвий час
Вражала громом пісня необорна
Бойця невтомного Бертран-де-Борна.

3 Жофруа Рюдель*)

Нераз із краю дальнього трувер
Заходив, і в піснях його бреніла
Її краса. Непереможна сила
Повабила до владарки химер.

І ось тебе — безсмертного тепер —
Помчали в море радісні вітрила.
До вуст твоїх вона вуста схилила,
Коли з тобою разом день умер.

Хотівби й я слідами йти твоїми,
Узявши плащ і посох пілігрима!
І може тиха хвиля вечорів,

Останнім полум'ям зорі залита,
Мій корабель, у золоті омитий,
Прибе до тріполійських берегів.

*) Жофруа Рюдель, співець і князь позаочно закохався в прекрасній Мелісанді, царівні тріполійській. Врешті вирушив до неї, але захворів у дорозі. Вона прийшла до нього на корабель, і в її обіймах він сконав.

4 Жофруа Рюдель Мелісанді

Моя царівна дальня і незнана
З морського берега у тьму зорить,
Чи то моїх пісень зоря горить
І сріблом світиться ізза туману.

Заліг між нами простір океану,
Та день і ніч у честь твою дзвенить
І плеще в береги твої щомить
Моїх канцон урочиста осанна.

Ще не являлась ти моїм очам,
А вже високим горам і лісам
Твоя хвала гула в моїм хоралі.

У рокоті тремкому труб і струн
Тобі на берег кидає коралі
Моїх пісень розбурений бурун.

Сергій Кушніренко

Містерія віків

(Нашій еміграції)

Під гнетом долі суджено було пройти границі.
І ми пішли — розпорошилися по цілім світі,
Щоб муки пить з призначених криниць,
Щоб в серці найжаркішу з туг носити!...

І запеклися дні, бо за життям в погоні
Не стало часу на розраду й відпочинки
І тільки спогади немов пожар червоні
Малює крадькома чиясь рука злочинна...

Занурені в холодний морок — сотні тисяч
Бредуть, щоб завершити міт прекрасний
І вкочить на рівнини, де так гостро дише
Шумке життя, що вабить сильні раси!...

Так втаємничені ми осягнем висоти
Нового духа. Так крізь смерти брами
Пролинуть нам залізними полками
І народитись знов, — щоб знов боротись!

Лиш тільки гарту. Ось розвіються тумани
І стрінуть нас на луках, мов з просоння:
Слова сіяючі гієрофанта*)
І дальній гимн і перші бризки сонця!...

*) первосвященника.

Бернард Шов

Свята Іванна

(Докінчення)

(Переклала з англійського Ганна Чикаленко)

Неспокійна, бурхлива ніч в червні 1456 року; по багатьох днях спеки разураз полискує блискавиця. Король Франції Карл VII, перше Дофін Іванни, тепер Карл Переможний, 51 рік, в ліжку в одному з своїх королівських замків. Ліжко, на підвисшенню з двома сходами, стоїть ближше до стіни так, щоб не загубити високе лукове вікно посередині. Напет над ліжком прикрашений вигантованим королівським гербом. Крім напету і великих пухових подушок ліжко нічим не відрізняється від широкої канани, застеленої постільною білизною. Тому, хто стоїть вногах ліжка, виразно видко того, хто в нім лежить.

Карл не спить: він читає в ліжку, або швидше розглядає книжку Боккачіо, ілюстровану Фуке, підтягнувши догори коліна так, що книжка лежить на них, як на пульті. Ліворуч від ліжка на столику стоїть ікона Святої Діви, осяяна кольоровими восковими свічками. Стіни від стелі до підлоги завішані барвистими завісами, які час від часу гойдаються від протягу вітру. Пануючі фарби завіс, червона й жовта, коли колишуться від вітру, роблять на перший погляд вражіння полум'я.

Двері — в протилежній від Карла стіні, ліворуч від нього, в найдальшому кутку. На ліжку під рукою коло нього лежить велике гарно вирізьблене і розмальоване клепамо.

Карл перегортає сторінку. Здалека годинник стиха дзвонить півгодини. Карл закриває книжку, відкидає її набік, хапає клепамо і починає енергійно калатати, викликаючи оглушливе торохтіння. Входить Лядвені, 25 років старіший, тримається трохи дивно й врочисто, несучи той самий хрест з Руану. Карл, очевидно, не сподівався його, бо вискакує з ліжка на дальшій від дверей боці.

КАРЛ Хто ви такий? Де мій паж? Що вам треба?

ЛЯДВЕНІ (врочисто) Я приніс вам втішну звістку про велику радість. Тіштесь, королю, бо зникла хиба з вашої крові, змито пляму з вашої корони. Правосуддя, що так довго барилосся, нарешті тріумфує.

КАРЛ Про що ви балакаєте? Хто ви такий?

ЛЯДВЕНІ Я брат Мартин.

КАРЛ А хто, коли дозволите спитати, панотче, має бути брат Мартин?

ЛЯДВЕНІ Я тримав сей хрест, коли Дівчина загинула у вогні. Відтоді минуло майже двадцять і п'ять років, майже тисяча день. І кожного дня я молився Богові, щоб дарував своїй доньці правосуддя на землі, яке вона дістала на небі.

КАРЛ (*заспокоєний, сідає на ліжку*) Ага, тепер пригадую собі. Я чув про вас: у вас справжня манія відносно Дівчини. То ви були на 'слідстві?

ЛЯДВЕНІ Так, я склав своє посвідчення.

КАРЛ Вже скінчилося?

ЛЯДВЕНІ Скінчилося.

КАРЛ Задовольняюче?

ЛЯДВЕНІ Шляхи Господні дуже дивні.

КАРЛ Якто?

ЛЯДВЕНІ На суді, який післав святу на страту вогнем, як еретичку й чарівницю, говорили правду, дотримали приписи закону, більш аніж звичайно виявили милосердя, не заподіяли ніякої кривди, опріч остаточної, страшно кривди брехливого присуду і безжалісного вогню. Підчас же слідства, з якого я отсе саме прийшов, я бачив безсоромну кривоприсягу, придворну запродажність, чув наклепи на небіщиків, які виконували свій обов'язок, згідно своєму розумінню, бачив, як полохливо уникали ставляти вічнів свідків, як зізнання тих свідків складалися з недотепних байок, яким ніюдин погонич не повіривби. Тимчасом з тої насмішки з праовсудя, з тих наклепів на Церкву, з тієї оргії брехні та безглуздя правда зійшла серед білого дня на самий шпиль гори; з білих шат невинности змито бруд від погорілого хмизу; святе життя дочекалося визнання; вірне серце, яке не згоріло в полум'ї, дістало благословення. Велику брехню примусили навіки замовкнути, велику кривду направили на очах у всіх людей.

КАРЛ Друже мій, аби ніхто більше не міг сказати, що мене коронувала відьма й еретичка, я не стану журитися тим, як саме се осягнено. Іванна теж не ламалаб собі голови над тим, коли вкінці все вийшло на добре. Вона була не з таких — я знав її. Чи її цілком зрегабілізували? Я дав ясно зрозуміти, що не потерплю ніяких дурниць.

ЛЯДВЕНІ Врочисто заявили, що її судії були повні запродажності, обману, фальшу та злоби. Чотири наклепи.

КАРЛ Байдуже про наклепи: її судіїв вже немає на світі.

ЛЯДВЕНІ Колишній присуд над нею скасували, оголосили неважним, відкинули, як неіснуючий; він не має ані вартости, ані сили.

КАРЛ Отже тепер ніхто не може юспорювати моє коронування?

ЛЯДВЕНІ Ні Карл Великий, ні сам Цар Давид не мали святішого коронування.

КАРЛ *(встаючи)* Чудово. Подумайте, яке се має значіння для мене!

ЛЯДВЕНІ Я думаю про те, яке се значіння має для неї.

КАРЛ Що ви знаєте! Ніхто з нас ніколи не знав, яке значіння мали річі для неї. Вона була цілком відмінна від всіх інших, і там, де вона тепер, вона мусить сама про себе дбати, бо я не можу нею заопікуватися, не можете й ви, щоб ви собі там не думали: ви за дрібні. Але я вам скажу таке про неї: якби ви могли вернути їй життя, за півроку вони знов спалилиб її, не дивлячись на се, що тепер на неї моляться. А ви знов трималиб хрест, якраз так само. Отже *(хреститься)* нехай спочиває, а ми з вами журімся краще нашими власними справами і не мішаймося до її справ.

ЛЯДВЕНІ Борони мене Боже, щоб я зовсім відступився від неї, а вона від мене. *(Повертається і виходить також само, як був увійшов, кажучи)* Ніколи більше не вестиме мій шлях до палаців, ані розмови мої не будуть з князями.

КАРЛ *(йде слідом за ним до дверей і гукає вслід)* На здоровля, святий ютче! *(Вертається до середини кімнати, де спиняється і каже сам до себе насмішкувато)* Чудернацький хлоп! Як він ввійшов сюди? Де поділися мої люди? *(Йде нетерпляче до ліжка і калатає клепалом. Подмух вітру крізь відчинені двері колише заслони на стінах. Свічі гаснуть. В темряві король гукає.)* Агов! Ходить хто і позачиняйте вікна, бо вітер все розвіє по хагі! *(Блискавиця осяює лукове вікно. Проти вікна видно сілветку якоїсь постаті).* Хто там? Хто се? Рагуйте! Гвалт! *(Грім. Він кидається в ліжку і ховається під ковбру).*

ГОЛОС ІВАННИ Помалу, Карле, помалу. Нащо робити такий галас? Ніхто тебе не почує. Тиж спиш. *(Бліде, зеленкувате світло осяює її, коли вона стоїть коло ліжка).*

КАРЛ *(визираючи)* Іванно! Чи ти привид, Іванно?

ІВАННА Ледви навіть то, хлопче. Як може бідна спалена дівчина з'являтися мов привид? Я лише сон, який тобі сниться. *(Стає ясніше так, що виразно видно їх обое, а він сідає в постелі.)* Ти виглядаєш старшим, хлопче.

КАРЛ Бо я й постарівся. Чи я справді сплю?

ІВАННА Заснув над своєю дурною книжкою.

КАРЛ Дивно.

ІВАННА Не так дивно, як те, що я нежива.

КАРЛ Чи ти справді нежива?

ІВАННА. Так нежива, як хто колисьбудь був. Я вийшла з тіла.

КАРЛ Подумати тільки! Чи було дуже боляче?

ІВАННА Що було боляче?

КАРЛ Як палили.

ІВАННА О, те! Я не можу собі добре пригадати. Спершу здається, було боляче, а потім якось все змішалось: я була мов непритомна, аж поки не звільнилася від тіла. Але ти не грайся з вогнем, думаючи, що він тебе не зачепить. Як тобі велося від того часу?

КАРЛ О, не так зле. Чи ти знаєш, що я таки сам виступав з моїм військом і був переможцем в боях? Був і в ро-
вах по пояс в багні та крові. Спинався на мур по дра-
бині в гору як сипалось каміння і лили горячу смолу.
Так як ти.

ІВАННА Невже? То я таки зробила з тебе вояка, коро-
лику?

КАРЛ Тепер я Карл Переможець. Я мусів бути сміливий,
бо ти була смілива. Агнес мене теж трохи підбадьорила.

ІВАННА Агнес! Хто була Агнес?

КАРЛ Агнес Сорель, жінка в якій я був закоханий. Вона мені часто сниться. А ти мені досі ніколи не снилася.

ІВАННА Чи й вона так само вмерла як я?

КАРЛ Так. Але вона не була як ти. Вона була дуже гарна.

ІВАННА (*Щиро сміється*) Ха-ха! Я не була гарною, я завжди була шорсткою — справжнім вояком. Я могла б дуже добре бути хлопцем. Шкода, що ним не була. Я тоді не завдавала б вам всім стільки клопоту. Але голова моя була на небі, і Божа слава спочивала на мені. Хлопцем чи дівчиною, я всеодно завдавала б вам клопоту так довго, як ваші носи стерчали в болоті. Тепер скажи мені, що сталося від того часу як ви, мудрі люди, не вміли нічого кращого, як зробити з мене купу попелу?

КАРЛ Мати твоя і брати напастували суд, щоб взновити твій процес. І тепер трибунал оголосив, що твої судії були самі запродавці, обманці, злобні лицеміри.

ІВАННА Зовсім ні. Вони були найбільш чесною купою туманів, які колисьбудь спалили кращих за себе.

КАРЛ Присуд над тобою скасовано, оголошено неважним, неіснуючим, без вартості і без сили.

ІВАННА Менеж спалили все одно. Хіба вони можуть збити се неважним?

КАРЛ Якби могли, то двічі подумали б над тим, перш аніж зробити. Зате постановили поставити прегарний хрест на місці, де було костеище на вічну пам'ять тобі та за твоє спасення.

ІВАННА Пам'ять і спасення освячують хрест, не хрест освячує пам'ять і спасення (*відвертається, забуваючи*

його присутність). Память про мене переживе той хрест. Мене пам'ятатимуть ще й тоді, коли забудуть де стояв Руан.

КАРЛ Знову, твоя зарозумілість! Так само як завжди. Мені здається ти моглаб сказати мені слово подяки за те, що я нарешті спричинився до перемоги справедливості.

КОШОН *(з'являється коло вікна поміж ними)*. Брехуне!

КАРЛ Дякую.

ІВАННА Та невже се Петро Кошон! Як ся маєте, Петре? Як вам поводитьсь з того часу, як спалили мене?

КОШОН Ніяк. Я нарікаю на людське правосуддя, не на Боже.

ІВАННА Все ще мрієте про правосуддя, Петре? Подивіться, що правосуддя зробило з мене! Але що тобі сталося? Чи ти живий, чи мертвий?

КОШОН Мертвий. Збезчещений. Вони мене переслідують і на тім світі: відлучили від Церкви моє мертве тіло, вирили і викинули на смітник.

ІВАННА Твоє мертве тіло не відчувало так лопату й смітник, як моє живе тіло вогонь.

КОШОН Але те, що вони з мною зробили ображає правосуддя, нівечить віру, підкопує підвалини Церкви. Тверда земля коливається, мов зрадливе море під ногами і в людей і в безтілесних духів, коли невинних убивають во ім'я закону, а кривду, заподіяну їм хочуть направити наклепом на чистих серцем.

ІВАННА Ну щож, Петре, я сподіваюся, що люди стануть ліпшими, згадуючи про мене; а вони не пам'яталиб так про мене, якби ви мене не спалили.

КОШОН Вони стануть гіршими згадуючи про мене: вони будуть бачити в мені тріумф зла над добром, брехні над правдою, жорстокости над милосердям, пекла над небом. Відвага їх ростиме при згадці про тебе тільки тому, щоб щезнути при згадці про мене. Проте Бог мені свідок: я був справедливим, я був милосердим, я щиро чинив якнайкраще і інакше не міг чинити.

КАРЛ *(вилазить зпід ковдри і сідає з краю постелі)*. Авжеж, завжди ви, побожні люди, робите найбільшу шкоду. Подивіться на мене! Я — ані Карл Добрий, ані Карл Мудрий, ані Карл Сміливий, приклонники Іванни назвалиб мене Карлом Страхопудом за те, що я не визволив її з вогню. А я накоїв менш лиха аніж ви. Ви, люди з головами на небі, тільки й робите, що намагаєтеся поставити світ догори ногами, а я приймаю світ таким, який він є і кажу, що те, що порішна сторона най зостається горішнюю; сам тримаю ніс щільно при землі. Отже лицю вас, який король Франції спромігся на краще, або на те, щоб на свій скромний лад бути кращим?

ІВАННА То ти справді король Франції, Карле? А англійці пішли собі?

ДІНУА *(з'являється крізь заслони ліворуч від Іванни; в ту саму хвилину свічки знову засвічуються; їх світло весело блимає на його озброєнню і панцирі)*. Я дотримав свого слова: англійці пішли геть.

ІВАННА Слава Тобі Господи! Небо зглянулося над прекрасною Францією. Розкажи мені про війну, Дінуа. Ти сам вів їх у бій? Був тим Божим вояком до самої смерті?

ДІНУА Я не вмер. Тіло моє спить спокійнісенько в моїй постелі в Шатодені, лиш дух мій покликаний сюди твоїм.

ІВАННА То ти бив їх помоему, Жак, га? Не по старому, шахруючи за викуп, але так, як Дівчина робила: ставляючи життя проти смерті, з серцем завзятим, але покірним, без злоби, не зважаючи нінащо під Богом крім волі для Франції та для французів. Чи так було?

ДІНУА Правду кажучи, було всяк, аби тільки наша перемога. Але твій спосіб завжди вів до перемоги, се я тобі, дівонько, признаю. Я написав гарний лист до нового суду, щоб тебе виправдати. Може я не повинен був допустити, щоб попи спалили тебе, але мені за боями не було часу, тай тож була справа Церкви, не моя: що за користь, якби були нас обоїх спалили, правда?

КОШОН А так, звертайте все на попів. А я, стоячи тепер понад хвалу й докори, скажу вам, що ані Церква, ані військо не вратують світ, сам лише Бог та Його Святі. Войовнича Церква послала сю дівчину у вогонь, але тодіж таки, коли вона горіла, полум'я прояснилося і стало сяйвом Тріумфуючої Церкви.

Годинник дзвонить третю і чверть. Чути хрипкий мужеський голос як співає імпровізовану мельодію.

Румтум трупельдум,
Добре сало тай румпельдум,
Старий святий мумпельдум
Тягни за хвіст тай стумпельдум.
Ой моя Гануся!

Англійський вояк-волоцюга з'являється крізь заслони та йде між Дінуа та Іванною.

ДІНУА Який нікчемний трубадур навчив тебе такої недотепної пісні?

ВОЯК Ніякий трубадур. Ми самі склали її як йшли походом. Ми не пани і не трубадури. Пісня з самого народного серця, такби сказати.

Румтум трупельдум,
Добре сало тай румпельдум.
Старий святий мумпельдум,
Тягни за хвіст тай стумпельдум.

Се, знаєте, нічого не означає, але помагає маршерувати. До ваших послуг, паніі й панство. Кому потрібно святого?

ІВАННА Ти може святий?

ВОЯК Авжеж, пані, просто з пекла.

ДІНУА Святий, і з пекла.

ВОЯК Авжеж, ясновельможний пане сотнику: я маю вільний день. Щороку, знаєте, се моя нагорода за одне моє добре діло.

КОШОН Бідолаха! За всі роки твого життя ти зробив одним одне добре діло?

ВОЯК Я ніколи про те не думав: мені воно здавалось було цілком природним, але мені його зарахували.

КАРЛ Щож саме таке?

ВОЯК Та найбільша дурниця, про яку ви коли чули. Я...

ІВАННА *(перебиває його, йде до ліжка і сідає поруч Карла)*. Він зв'язав два патики і дав їх бідній Дівчині, яку саме збиралися палити.

ВОЯК Справді так. Хто вам се сказав?

ІВАННА Байдуже. Чи ти пізнавби її якби знов побачив?

ВОЯК Певне, що ні. На світі стільки дівчат! І всі вони сподіваються, щоб їх пам'ятати так ніби кожда була лиш одна на світі. Ся була певно якась першорядна, бо я маю щороку юдин вільний день за неї, так що до точно дванадцятої години я святий, до ваших послуг ясні панюве і прекрасні панії.

КАРЛ А по дванадцятій?

ВОЯК По дванадцятій, треба назад туди, де таким, як я, єдине місце.

ІВАННА *(встає)*. Назад, туди! Тобі! що дав Дівчині хрест!

ВОЯК *(просить вибачити своє невійськове поведіння)*. Ну щож, вона просила, щоб їй дали хрест. Її саме збиралися спалити. Вона мала таке саме право мати хрест, як і вони, а в них були десятки хрестів. Се був її похорон, а не їхній, щож тут було злого?

ІВАННА Чоловіче добрий, я не докоряю тобі. Лиш я не можу знести думки про те, що ти в таких муках.

ВОЯК *(весело)*. Невеликі муки, панно. Я, бачите, був звик до гіршого.

КАРЛ Що! До гіршого аніж пекло?

ВОЯК Пятнадцять років служби у французьких війнах. Пекло по них то свято.

Іванна здіймає руки вгору і з зневіри в людскість мукає захисту перед іконою Пресвятої Діви.

ВОЯК *(далі)* Мені там якось довподоби. Відпустка перш вдалася нудною, наче неділя під дощ. А тепер байдуже. Кажуть, що я можу мати стільки відпусток, скільки хочу і коли тільки забажається.

КАРЛ А яке воно, пекло?

ВОЯК Не здалосяб вам таким злим, пане добродію. Весело. Так, наче ви завжди пані, без клопоту і без видатків. Першорядне товариство до тогож: цісарі, папи, королі і таке инше. Вони докоряють мені тим, що дав Дівчині хрест, але я знаю, що відповісти, і кажу їм, що якби вона не мала на то більш права, аніж вони, то булаб те-

пер там, де й вони. На се вони не знають, що сказати. Тільки їх і відповіді, що зубами скрепочуть, от, як у пеклі; а я сміюся собі, та йду геть і співаю стару пісню: Румтум трумпель... Агов! Хто там грюкає в двері? Вони прислухаються. Чути лагідний, довгий стук.

КАРЛ Ввійдіть.

Двері відчиняються, старий священник, сивий, зігнутий, з придуркуватою, але добродушною усмішкою, входить, йде швиденько до Іванни.

НОВОПРИБУВШИЙ Вибачте мені, шановні панове й пані, не хочу вас турбувати. Я собі бідний, старий англійський парох. Перше був капеляном в кардінала, у владики вінчестерського. Джон де Стогембер, до ваших послуг. *(Дивиться дониттиво на них)*. Ви щось сказали? Я трохи недочуваю, на жаль. Також трохи.. сказатиб, не завжди може в своїм умі. Проте, якось даю собі раду: мале село, прості люди. Вони мене люблять і я можу дещо доброго зробити. Я, бачите, маю високу рідню, яка не забуває мене.

ІВАННА Бідний, старий Джон! Що тебе довело до сього стану?

СТОГЕМБЕР Я кажу моїм парохіянам, щоби були обережні. Кажу їм: «Якби ви тільки побачили те, що ви собі уявляєте, то будете цілком инакше про те думати. Дістанете велике потрясання. О! велике потрясання!» А вони всі мені кажуть: «Авжеж, панотче, ми всі знаємо, що ви добра людина і мухи не займете». Се мені велика потіха. Бо я, знаєте, нежорстокої вдачі.

ВОЯК Хтож каже?

СТОГЕМБЕР Бачите, я раз зробив дуже жорстокий вчинок, бо не знав, що таке жорстокість. Я того ніколи перш не бачив, знаєте. А се головне: треба самому бачити. А тоді дістанеш спасення і врятуєш душу.

КОШОН А страждання Господа нашого Ісуса Христа? Того вам не вистарчило?

СТОГЕМБЕР Ні, о ні, зовсім ні. Я бачив їх на малюнках, читав про них в книжках; вони мене дуже зворушували, здавалось мені. Але то все надаремне: мою душу врятував не Господь, але Дівчина: я бачив, як її спалили на смерть. Се було щось страшне, о! дуже страшне. Але врятувало мене. Відтоді я став цілком иншою людиною, хоч трохи часом не в своїм умі.

КОШОН Невже Христові потрібно вмирати в муках для кожного покоління, щоб врятувати тих, яким бракує творчої уяви?

ІВАННА Ну, щож, коли я врятувала всіх тих, супроти кого він бувби жорстоким, якби не був жорстоким, до мене, то видко мене не надаремне спалили?

СТОГЕМБЕР О ні, то не були ви. Я зле бачу, не можу розпізнати ваше обличчя, але то не були ви, о ні! Її спа-

лили на попіл, спалили і знищили, спалили і знищили.

КАТ (*виступає за намету ліжка праворуч від Карла так, що ліжко поміж ними*). Вона живіша за вас, діду. Серце її не горіло на вогні і не тонуло у воді. Я був майстром свого ремесла, кращий за майстра в Парижі і за майстра в Тулузі, але я не міг Дівчини вбити. Вона встала і живе!

ГРАФ УОРИК (*виходить зпоза постельного намету з другого боку, від Іванни по ліву руку*). Пані, поздоровляю вас з вашою реабілітацією. Відчуваю, що мушу просити у вас вибачення.

ІВАННА О, будь ласка, не згадуйте про те.

УОРИК (*приємно*) Страчання вогнем було виключно політичною справою. Проти вас не було ніякої особистої урази, запевняю вас.

ІВАННА Я не маю злоби проти вас, мільорде.

УОРИК Саме так. Дуже мило з вашого боку йти мені в такий спосіб на руку: доказ справжнього виховання. Але я мушу ще і ще раз прохати вас вибачити мені. Річ в тім, що ті політичні конечности виявляються згодом політичними помилками; і ся остання була справжнім осоромленням; бо ваш дух підбив нас, пані, не дивлячись на наші фіглі. Історія пам'ятатиме мене в зв'язку з вами, хоч окремі подробиці сього зв'язку може не дуже щасливі.

ІВАННА Воно може й справді трохи так. Ви дуже смішний пан.

УОРИК Проте, як вони зроблять вас святою, то ваше сяйво завдячуватимете мені, так само, як отсей щасливий монарх, завдячує вам свою корону.

ІВАННА (*відвертаючись від нього*) Я нічого нікому не завдячуватиму. Я завдячую все Духові Божому, що був у мені. Але уявіть собі мене святою! Щоб сказали Свята Катерина та Свята Маргарита, якби сільську дівчину посадили поруч з ними!

Пан, духовного вигляду, одягнений згідно моді 1920 року, в чорнім сурдуті і штанах, з циліндром на голові, з'являється раптом перед ними в кутку праворуч від них. Всі витріщаються на нього. Тоді вибухають нестримним реготом.

ПАН Чому така веселість, панове?

УОРИК Гратуюлю, що винайшли надзвичайно комічне вбрання.

ПАН Не розумію. Ви всі перебрані, як на маскарадї, а я один одягнений як слід.

ДІНУА Хіба кожде вбрання не є маскарада, за винятком нашої природної шкіри?

ПАН Вибачте, я прийшов сюди в поважній справі і не можу вступати в легковажну дискусію. *(Виймає папір, приймає поважний урядовий вигляд)*. Мене прислали довести до вашого відома, що Іванна з д'Арк, знана перш, як Дівчина, ставши предметом слідства, учиненого єпископом в Орлеані...

ІВАННА *(перебиває його)* А! То мене ще памятають в Орлеані.

ПАН *(підкреслює слова, щоб висловити своє обурення за переривання)* ...єпископом в Орлеані, з причини внесення вищеназваної Іванни з д'Арк, канонізувати її.

ІВАННА *(знов перебиває)* Алеж я ніколи не робила такого внеску.

ПАН *(як і перше)* Церква розглянула вичерпуюче внесення, згідно звичайному порядкові і, допустивши вищеназану Іванну по черзі до степенів Всечесної, Блаженної...

ІВАННА *(хіхотить)* Мене Блаженною!

ПАНостаточно оголосила її в посіданню всіх героїчних чеснот, і сподобленою особливою Божою ласки. Тому Церква прилучає висшеназану Всечесну і Блаженну Іванну до Триумфуючої Церкви і проголошує її Святою Іванною.

ІВАННА *(в захваті)* Святою Іванною!

ПАН В день смерти згаданої всеблаженної дочки Божої, тридцятого дня місяця квітня, в кожній католицькій церкві буде, по-вік-вічний, служитися особливою, її памяти присвячену, службу Божу. Законним буде посвячувати їй особливі каплиці і ставити її подобу на престолі в кожній такій церкві. Буде законно й похвально для вірних католиків приклонятися перед нею і засилати через неї молитви до Престолу Милосердного.

ІВАННА О ні! Святій треба впасти навколішки *(падає навколішки, все ще в захваті)*.

ПАН *(складаючи свій папір, відходить і стає поруч з катом)* З ватиканської базиліки, шіснадцятого квітня, тисяча девятьсот двадцятого року.

ДІНУА *(підводить Іванну)* Півгодини на те, щоб спалити тебе, любя Свята, і чотири століття, щоб дошукатися правди про тебе!

СТОГЕМБЕР Пане, я був колись капеляном вінчестерського кардінала. Його завжди чомусь називали англійським кардіналом! Мійому начальникові й мені буде великою потіхою бачити гарну статую Дівчини в соборі у Вінчестері. Чи її поставлять там, як ви думаєте?

ПАН Тому, що собор перебуває тимчасово в руках англійських еретиків, я не можу за се відповідати.

Крізь вікно видно привид статуї в соборі у Вінчестері.

СТОГЕМБЕР. О! Дивіться, дивіться! Се Вінчестер!
ІВАННА. Се маю бути я? Я стояла твердіще на ногах.

Привид зникає.

ПАН. Світська влада Франції доручила мені згадати про те, що зростаюче число пам'ятників Дівчині загрожує стати перешкодою вуличному міському рухові. Я роблю сю згадку з ввічливості до згаданої влади, але з точки погляду Церкви мушу підкреслити, що кінь Дівчини не уявляє собою більшої перешкоди рухові, аніж який інший кінь на вулиці.

ІВАННА. А! Я рада, що вони не забули мого коня.

З'являється привид статуї перед реймським собором.

ІВАННА. Чи та смішна лялька теж маю бути я?

КАРЛ. Се реймський собор, де ти мене коронувала. Так, що се мусиш бути ти.

ІВАННА. Хто зламав мій меч? Мій меч ніколи не був зламаний, бо то є меч Франції.

ДІНУА. Байдуже. Мечі можна направити. Твоя душа незломна, а ти душа Франції.

Привид зникає. Архієпископ і Інквізітор стають праворуч і ліворуч від Кошона.

ІВАННА. Мій меч ще буде переможним; меч, який ніколи не завдав удара. Хоч люди знищили моє тіло, душою моєю я всеж бачила Бога.

КОШОН *(стає навколішки перед нею)*. Дівчата на полі славлять тебе, бо ти навчила їх звести очі до неба і показала, що немає нічого між ними і небом.

ДІНУА *(стає навколішки перед нею)*. Конаючі вояки славлять тебе, бо ти щит слави між ними і Страшним Судом.

АРХІЄПІСКОП *(стає навколішки перед нею)*. Князі Церкви славлять тебе, бо ти вратувала віру, яку їхня світськість волочила в багні.

УОРИК *(стає навколішки перед нею)*. Хитрі дорадники славлять тебе, бо ти розтяла вузли, в які вони завязали свої власні душі.

СТОГЕМБЕР *(стає навколішки перед нею)*. Старі дурні на смертній постелі своїй славлять тебе, бо їх гріхи проти тебе повернулися в ласку Божу.

ІНКВІЗІТОР *(стає навколішки перед нею)*. Засліплені і поневолені законом судії славлять тебе, бо ти боронила ясновидність і волю живої душі.

ВОЯК *(стає навколішки перед нею)*. Грішні з пекла славлять тебе, бо ти показала їм, що невгасимий вогонь є святий вогонь.

КАТ *(стає навколішки перед нею)*. Мучителі і кати славлять тебе, бо ти показала їм, що руки їх неповинні в смерті душі.

КАРЛ *(стає навколішки перед нею)*. Слабі духом славлять

тебе, бо ти взяла на себе героїчний тягар, заважкий для них.

ІВАННА Горе мені, коли всі мене славлять! Нагадую вам, що я свята і що святі можуть творити чудеса. А тепер скажіть мені: може воскреснути мені з мертвих і прийти до вас назад живою?

Настає раптова темрява, в якій зникають стіни кімнати; всі перелякано вскакують на ноги. Видко лише постаті і ліжко.

ІВАННА Що! То мені доведеться знов згоріти? Ніюдин з вас не є готовим прийняти мене?

КОШОН Єретикові найкраще бути мертвим. 'Смертні очі не можуть розрізнити святого від єретика. Пожалій їх. *(Виходить, як прийшов).*

ДІНУА Прости нам, Іванно: ми не заслуговуємо тебе. Я вернуся до свого ліжка. *(Теж відходить).*

УОРІК Ми щиро каємося в своїх малих помилках. Але політична необхідність, хоч часом помилкова, всеж є владна так, що, будь ласка, вибач мені... *(Зникає дискретно).*

АРХІЕПІСКОП Твій поворот не зробить мене таким, яким я тобі колись здавався. Найбільше, що я можу сказати: хоч я не смію благословити тебе, але сподіюся, що може колись стану, як ти, блаженным. А тимчасом... *(Відходить).*

ІНКВІЗИТОР Я теж, вже зпоміж мертвих, посвідчив тоді, що ти невинна. Але я не бачу, як в даних обставинах можна юбійтися без інквізиції. Тому... *(Відходить).*

СТОГЕМБЕР О, не вертайся! Не вертайся! Дай мені спокійно вмерти. Дай нам, Господи, мир за нашого життя. *(Відходить).*

ПАН Можливість вашого воскресення не була передбачена підчас останніх переговорів про вашу канонізацію. Тому мені треба вернутися до Риму за новими вказівками. *(Офіційально вклоняється і відходить).*

КАТ Як майстер свого ремесла, я мушу думати про його інтереси. А до тогож мій головний обов'язок утримувати жінку і дітей. Мені треба часу, все обмірковувати. *(Відходить).*

КАРЛ Бідна стара Іванна! Всі повтікали від тебе, крім сього заволоки, якому на дванадцятую годину треба вертатися до пекла. А що я можу зробити, крім того, що за прикладом Дінуа, також піду спати? *(Так і робить).*

ІВАННА *(сумно)* Надобраніч, Карле.

КАРЛ *(белькотить в подушку)* Добрані... *(Засинає. Темрява закриває ліжко).*

ІВАННА *(до вояка)* А ти, мій єдиний вірний? Яку потіху, даси ти Святий Іванні?

ВОЯК Ну, чого вони всі разом варті, сі королі, полко-

водці, єпископи і хоронителі законів та їм подібні? Ось покинуть тебе в рові, щоб стікати кровю на смерть. А тоді зустрінеш їх там насподі, в пеклі, хоч яких панів вони з себе удавали. Я сказавби так, що кожен має таке саме право мати свій власний погляд, як і вони, а може й більше за них. *(Готується до довгої промови на сю тему)* Бо, бачите, річ в тім: Якщо... *(З далекої дзвінниці чути перший дзвін дванадцятої години)*. Прошу, вибачити: спішне умовлення... *(Виходить навишпиньках)*.

Останні проміння світла збираються до купи в білє сьайво і спиняються на Іванні. Дванадцята година бе далі.
ІВАННА О, Господи, ти сотворив землю такою прекрасною, колиж вона буде готова прийняти Твоїх Святих? Як довго ждати, ю, Господи, як довго?

Ольга Павлюх-Гузарева

Афоризми

Вірність то віра без кінця. Тому хто не має віри, не може бути вірним. А хто не викликає віри, не може вимагати довіря до себе і не має підстави нарікати на невірність.

Найтяжче з людьми „об’єктивно“ думаючими. Вони ніякої своєї думки не мають, а приймають ту чужу, що їм імпонує. Може власне тому імпонує, що її не розуміють. А що глупоті нема границь, то й не можна передбачити, яка думка їм в даний раз імпонує. Вони дійсно від вітру хиляться. Але й не вистарчить знати, звідки вітер прийде, требаб ще знати, як вони будуть заховуватися, коли не буде ніякого вітру.

В нас звороти: „так повинно бути“ і „так не повинно бути“ — вживаються в теперішнім часі. Доки їх не вживатимемо (в своїй свідомості) в часі майбутнім, доти в нас нічогосько не зміниться на ліпше.

Трагізм України лежить в тому, що вона яко пацієнт мусить сама себе вилікувати. Для неї стороннього лікаря нема. Того не вільно забувати.

Не все що блискуче є золотом, се правда. Але пізнання утруднюється ще й тим, що не всяке золото блискуче.

Розум бачить докладніше, чуття бачить далше.

Хто хоче приказувати, мусить мати можливість перевірити чи приказ сповнений і можливість покарати за непослух. Без того приказується на вітер. Знову, хто не має змоги приказувати, залежить від доброї волі, від ласки тих, котрих помочі потребує. Значить: старайся мати змогу приказувати!

На дорогому ґрунті будують високо в гору.

Критика не повинна втинати з гори, не повинна припинювати; її завданням є недопустити до калікуватого, скривле-

ного зросту. Се щодо добрих ростей, а бурян треба вирвати з корінням.

Свободу рухів можна мати тільки під охороною сили — найкраще своєї власної.

Встережи своє право — а сповниш свій обов'язок.

В нас тільки про те треба самому дбати, якби то на гору дістатися. Про поворот на долину вже нема жури: земляки гаками постягають.

Рай не ціль, але консеквенція.

Отоби раз було, якби так видавництва стали платити журналістам не від рядка, але від — думки!

Не там чисто, звідки багато сміття забрано, а там де його не лишилося. В політиці немає місця за столом тому, хто приходить голіруч. За те иншої легітимації не треба.

Хто має свободну волю? Той, що робить тільки те, що робити хоче, а не те, до чого його примушують. А п'яний тільки дурить себе, що він свободний. П'ють щоб „хробака заллати“, щоб „лихо приспати“, значить роблять те, що мусять, бо якби робили що хочуть, то хробака не заливалиб, лихо не присиплялиб, а тільки — затопталиб.

„Бо так!“ — се ніякий аргумент, кажете? Навпаки, се одинокий неоспоримий аргумент. Його сила рівняється силі vis major.

„Е, та то тяжко!“ — А деж написано, що все має бути „легко“?

Чесність то люксус, на який тільки відвага може собі дозволити.

Непослух се не брак послуху, тільки послух кому иншому. Навіть з чемности не вільно зробити дурниці.

Знати треба як найбільше, вірити вільно тільки в одне. Є одна інтернаціональна мова, се — мова dokonаних діл.

В житті дуже важно, щоб в слушний час дати вираз якраз тому, що „і так само собою розуміється“.

Може деколи кому і вдасться вступити в границі якоїсь держави з фальшивим паспортом; до царства небесного, певно ніхто з фальшивим документом не дістанеться.

Плавати над безоднею легко, доки ти собі не усвідомиш, що знаходишся саме над пропастью. Тоді доводиться боротися не так з безоднею, як з власним страхом.

Чогото тільки не зможе свята любов до доброго — борщу!

Непогоджуватися а всеж мовчати і піддаватися, се смертельний гріх проти Св. Духа.

Все будуть народи „вилляті“ і народи „куті“. Нас доля кувє. За теж і вийдемо пружисті та тревалі.

Мазепа вправді ткав тонесеньку політичну сітку, але сам не був голодним павуком і тому ту сітку роздерли йому ті, що він їх повинен був зісти ще перед тим.

Шкода заходитися коло майонезу: тут люди ще тужать

до мамалиги. Доки їм мамалига не переїсться, не навчите їх цінити вибагливу страву.

Математика, се до кінця продумана можливість і сконстатована конечність. А в школах учать: се наука про числа.

Однаково відважний є і хто перший приймає новий фасон і хто останній покидає старий фасон. Тільки в якості тієї відваги є різниця: перша активна — заборча, друга пасивна — зберігаюча. Отже й щодо відваги рішає не скількість, але якість.

Цікава річ? Чи не кличе вона мою силу, щоб я заняла її? Границя, се та точка де кінчиться сила.

Мудрий, хто вірно передбачає наслідки своїх слів і вчинків.

Чи мало в нас людей, які гадають, що вміють читати, підчас коли вони тільки дивляться крізь окуляри.

Чи конче мусить бути неправдою те, чия правда ще не доказана?

Бідне те військо, в котрім старшин пізнати тільки по їх відзнаках.

Почування є предтечею знання. Я сьогодні знаю те, в що вчора вірувала, а сьогодні вірю в те, що завтра буду знати.

„Знаю“ має за собою фундамент минувшини, а „вірю“ має перед собою перспективу в будучність.

Найбільше „в рукавичках“ кожний обходиться — з самим собою.

Кожде знання колись було вірою. Якби я не вірила, що мені се або те вдасться, то ніколи навіть не попробувалаб зреалізувати його. Тому без віри творчість взагалі не можлива, віра є передумовою всякої творчости. З другої сторони, тільки та віра є сильна, є творча, котра здібна дати імпульс до творчости, себто до своєї реалізації.

Мало є таких річей, що їх можна опанувати одноразовим зусиллям, хіба річі минувші, мертві, нерухомі. Все живе не піддається за першим наскоком; передихнувши, воно борониться далі. Тому боротьба поміж всім і вся є вічна. Відколи світ світом, ще на ньому не було хвилини абсолютного спокою.

Лицарська честь забороняє нападати на неозброєних. Щож простішого для всякої хитрої підлоти, як виректисся зброї і таким підступом зискати „незайманість“? А таке шанування підлоти ніяк не дасться погодити з другим лицарським обовязком — з обовязком охорони чеснот.

Заслуга біблійного Йова не так в тому, що терпеливо зносив терпіння, що вмів терпіти, як головно в тому, що хоч як терпів, не тратив віри в Бога. Віра дала йому силу перетерпіти.

Вчися бачити не те, що тобі хтось показує, але те, що він хоче заховати.

Побідити можна тільки підступом і силою разом. Треба перше підступом виманити лиса з нори, а тоді не забути вбити його довбнею — бо як ні, то шмигне в иншу нору.

Що значить боротьба з Богом? Проти свого Бога ніхто не може підняти руки, бо тоді той Бог вже перестав бути його Богом. Але можна й треба боротися проти чужого Бога в ім'я свого власного. — Так само й „боротьба з янголом“ може бути успішна тільки тоді, коли ти знаєш, що Бог в тобі, той твій Бог, сильніший за всякого янгола поза тобою. Всяка перемога можлива тільки в ім'я свого Бога. Не можнаж класти янгола на рівні з Богом. З хвилиною, коли ти боїшся янгола, ти вже втратив свого Бога, став безбожним — мусиш гинути.

Досяжність конечно потрібного, насущного хліба мусить бути уможливлена кожній одиниці. Тільки досяжність, не за-безпека, бо й насущний кожний має собі сам взяти, його не може ніхто дістати без власного руху.

Від смерти не втекти. Тому волю вмерти в слухний час, явно й славно за щось, аніж колинебудь із немочі.

А. Беверлі Бекстер

був. начальний редактор
льондонського Daily Express

Як я став нафтовим експертом

Фрагмент зі споминів

(З англ. за дозволом автора переклав о. Т. Д. Волохатюк)

Copyright reserved

Одної днини дістав я¹⁾ повідомлення від Бівербрука²⁾, що мене звільнять наступний день від усяких обов'язків і я маю зголоситися до нього на спеціальну аудієнцію в Hyde Park Hotel. Цілий місяць по його останній контролі редакційної канцелярії я не бачив його, ні не мав листа від нього, тож тепер очікував стрічі з ним з почуттям цікавості та нетерпеливості.

Бівербрук лежав на софі, і, поважно привітавшись, казав мені присунути собі крісло. Потім узяв до рук якісь документи і глядів на них мовчки якусь хвилину. Яким знаменитим актором мігби він бути! Його рух, слово або мовчанка — готове тло для комедії, драми чи фарси. Та на диво Бівербрук з природи не любив театру. Можливо, що се була погорда справжнього актора до професійного аматорства.

Врешті заговорив.

— Бекстер — озвався до мене — Ви і я маємо тяжку відвічальність. Я маю осьде документи, що їх бачило тільки

¹⁾ Бекстер був тоді літературним редактором *Daily Express*-у.

²⁾ Газетний потентат в Лондоні.

трох людей. Одначе їм неможливо почати акцію з огляду на своє публичне становище. Вони звернулися до мене, і я рішив взяти вас за помічника в сій справі.

Знову перерва.

— Ви і я маємо вратувати Мезопотамію для Англії.

Я порушив крісло. Сеж велике діло. Адже не мала річ, прийшовши в чужу країну³⁾ в незвичайній професії, майже відразу дістати заклик вратувати її від смертельної небезпеки.

— Тепер послушайте! — сказав Бівербрук. — Ви знаєте, що ми забрали Мезопотамію від турків і вона належить до нас, бо ми здобули її великою ціною крові і гроша. Але нафтові поля Мозулю великі і інші нації кидають на них голодні погляди. Справжній лотр під тим оглядом — фірма Shell. Вона брітійська, але фактично є частиною фірми Royal Dutch Shell Combine, яку контролює Голандія. Скажіть, чи ви розумієте мене?

— Се цілком ясне, пане.

— Фірма Shell зробила угоду з Англьо-Перзькою Компанією, підприємством брітійського правительства, на основі якої матиме уділ в мезопотамському бізнесі і контролю управи. Чи бачите, в чому тут крутість?

— Ні, пане.

— Слухай, сину. Коли ти маєш контролю управи, то не потребуєш журитися нічим иншим. При такій угоді фірма Shell не потребує добути ні гальона⁴⁾ нафти в Мозулю.

— Чомуж ні?

Бівербрук відітхнув тяжше, як звичайно, але говорив далі спокійно.

— Тому, Бекстер, що всі нафтові фірми мають дві великі цілі: добувати нафту з землі і не допускати до добування нафти. Та лишім се на боці. Фірма Shell...

І на протязі десяти хвиля, ясними і точними словами, представив мені таємниці інтернаціональних нафтових інтересів а спеціяльно їх відношення до Мезопотамії, фірми Shell і брітійського правительства. Потім зробив перерву.

— Чи зрозуміли ви ситуацію?

Я притакнув головою:

— Досконало, пане. Лише я хотівби задати вам одне питання

— Прошу.

— Одинока річ, яка мені не зрозуміла. Все инше ясне, як сонце. Отже що те все має спільного з виробом амуніції⁵⁾).

— Бівербрук повернув голову в мою сторону, а його очі впилися в мене мов очі гадюки.

³⁾ Бекстер — Канадієць.

⁴⁾ Гальон = 4 кварта = около 4 літри. — *Перекл.*

⁵⁾ Shell=набій, куля, і Shell Company може означати Амуніційна Спілка, себто фірма для виробу амуніції. — *Перекл.*

— Про що ви плетете?

Я стояв при своєму:

— Говорю про фірму Shell. Я не бачу зв'язку між нафтовими джерелами та виробом амуніції. От і все.

На чолі Бівербрука набрякла жила. Він почервонів від злості і кинув паперами в мене.

— Забирайтеся! — закричав. — Заберіть сі папери і забирайтеся. Зголосіться в Блюменфельда⁶⁾. І скажіть йому прислати до мене кого іншого. Забирайтеся!

Я зібрав папери і вийшов з такою повагою, на яку тільки дозволяла хвилина. Що сталося? Я ніяк не міг зорієнтуватися, але рішив відкрити причину своєї невдачі. Тож зайшов до одного з моїх небогатих приятелів, молодого адвоката. Він сідав якраз до вечері і попросив мене до стола. По вечері, взявши від нього слово затримати справу в тайні, я розповів йому про свою розмову з Бівербруком.

Коли я скінчив, він усміхнувся зі зрозумінням.

— А ви таки не знаєте, що се за фірма Shell Company?

Я похитав головою:

— Колиб ви були чотири роки на війні, то амуніція для вас амуніція, а амуніційні фірми се фірми, що виробляють амуніцію.

Тоді мій приятель терпеливо вияснив мені, що Shell Company се найбільший нафтовий концерн Британії, і поза вибухами інтернаціональної нафтової конкуренції нічого спільного з вибуховими матеріалами не має.

Та він зробив мені ще більшу прислугу. Взяв до рук папери і простудіював угоду. Ми перейшли її точка за точкою. Він — з природною бистроумністю здібного правника, я — з напруженням людини, яка зрозуміла, що тільки надлюдським зусиллям може віднайти страчений ґрунт. Я вийшов від нього в 2-й годині по півночі, а наша розмова не відхилялася від предмету цілих п'ять годин.

Наступного ранку я зголосився до Hyde Park Hotel. Бівербрук був ще в ліжку, але велів мені ввійти.

— Ну? — озвався, а по його обличчю не видно було, щоб його злість з попереднього вечера зменшилася. — Чого вам треба?

Я стрінув його погляд з такоюж самою твердістю.

— Насамперед я хочу перепросити вас за мою вчорашню глупоту. Я ніколи перед тим не чув про фірму Shell. Простудіювавши уважно всю справу, я знаю її тепер докладно. Не залишається нічого, чогоб я не знав про неї. Я знаю тепер всю справу можливо навіть краще аніж ви самі. От і все.

Риси його обличчя злагідніли трохи і він простягнув руку по папери.

— Як думаєте почати кампанію? — спитав.

— Статею на фронтівій стороні *Daily Express* завтра

⁶⁾ Головний редактор *Daily Express*.

рано, і кожного ранку, доки не підніmemo на ноги цілу країну.

Бівербрук подав мені назад папери.

— Добре! — сказав. — Принесіть мені свій матеріал о 5-ій годині.

Се було в понеділок. У вівторок, в середу і четвер ми повели проти угоди таку бомбардацію, що вона мусіла потрясти навіть такою сильною корпорацією, як Shell Company. Лондон пробудився, і навіть Норткліф⁷⁾ звернув здивовані очі на часопис, що відважилася бити так міцно і так відважно.

В четвер Бівербрук сказав до мене:

— Відвідайте Чарлі Грінвея, президента Англьо-Перської Компанії в 3-ій годині. Він мій приятель, і зможе дати вам цінні інформації з брітійської сторони. Його імени, очевидно, не згадуйте. Вони дадуть добрий матеріал для *Sunday Express*.

Показалося, що „Чарлі“ се був сер Чарлз Грінвей, людина яких 65 літ — дуже поважна і бездоганно вбрана, з букетом в кляпі та з моноклем. Так як багато нафтових магнатів, і він терпів на недовіря до своїх ближніх. Поза тим і поза легким перецінюванням значіння одягу в життю людини, він був відважним і ввічливим пиратом в простій лінії від Дрейка, Рейлі, Фробішера і прочих імперіяльних генгстерів, що обпливали світ твердою рукою та будували імперію для добра народжених поколінь. Колиб не було Грінвея, то може й ніколи не булоб Англьо-Перської Нафтової Компанії.

По довгій розмові я обіцяв серові Чарлзові, що доручу йому копію статі перед друком до перегляду. На другий день (в п'ятницю) я запитав його телефонічно, в який час можу принести рукопис. Він пояснив мені, що стаття мусить заждати до понеділка, бо він саме виїжджає з дому, щоб захопити поїзд до Савтгемптон, куди їде на кілька днів на свій хутір.

Скочивши в таксіку, я мав ще якраз час захопити савтгемптонський поїзд. Грінвея найшов я в переділі першої класи, в яким їхав також якийсь незнайомий, що сховався за *Morning Post* у протилежному куті. Сер Чарлз стрів мене з виразом приємного здивовання і перестеріг мене, глипнувши в сторону незнайомого.

— Чи зможете уділити мені кілька хвилин в Савтгемптон? — осмілюся я спитати.

— Я сказав, що в понеділок.

Мені лишилося пробувати зеднати собі його конвенціональною розмовою. Сер Чарлз помітно змяк і при кінці подорожі запропонував мені заїхати до нього на гостину, що мала відбутися в нього того вечора.

Отже ми прибули до Стенбрідж Ерлз, що має все, що англійський хутір мати повинен — огороди, поля, муравники, вікна елізаветенського стилю, гарне подвіря, теніс і гольф та знаменитого кухаря. Було яких 14 гостей, по найбільшій части

⁷⁾ Другий газетний потентат Лондону.

англьо-індійців з твердим переконанням, що сонце не тільки сходить на Сході але й заходить тамже та що найграндіозніша поява в Індіях — се англієць. Попросити їх, щоб не змінiali туалети до обіду, бо я не мав зі собою валізи, було зі сторони Грінвея не тільки ввічливістю але й героїзмом. Самі стіни мусіли заскрипіти протестом.

По обіді сер Чарлз взяв мене до своєї бібліотеки, і поставивши пляшку наполеонівської горівки, розповів мені цілий роман нафтового бізнесу. І се буквально правда, що коли я відїжджав наступного ранку з Стенбрідж Ерлз, щоб ще повертати туди безліч разів потім, але завжди з відповідною гардеробою, то віз у своїй пам'яті стільки знання про нафту, що залишився нафтовим експертом *Express*-у до останку моєї праці в ньому.

Так отже похід проти Shell Company закінчився. Уложено новий мезопотамський договір, який послужив за основу пізнішій угоді, яка послужила за основу до дальших переговорів, які послужили... В кождім разі ми налили клопоту на море нафти і все пішло добре.

Тиждень пізніше Бівербрук кинув мені лист.

— Ви можете прочитати його — сказав. — Але пропозиція, очевидно, не зацікавить вас.

Був се короткий лист від Грінвея до Бівербрука:

— Я вподобав собі молодого чоловіка, що приїхав відвідати мене. Якщо ви не потребуєте його спеціально, я знайду місце для нього в себе. Можу дати йому — на початок, скажім, 50 фунтів тижнево.

Не зацікавить?! Не вже є аж тільки гроша на світі?! І дістати платню 50 фунтів тижнево на початок! А до якої висоти може вона дійти?!

— Се гарний лист — сказав я загальниково.

— Так! — відповів Бівербрук. — Але ви не схочете піти до City. Там ви занудилисяб на смерть.

Я натякнув, що нудьгу можна зносити за відповідну ціну

— Вам багато краще буде в журналізмі — сказав на те Бівербрук, і, закликавши секретаря, подякував Грінвеєві ввічливо за ofertу.

Кілька днів пізніше я зауважив, що моя платня піднялася з 14 на 20 гіней⁸⁾ на тиждень. Потім отримав я запрошення провести вік-енд⁹⁾ в Черклі Корт, хуторі Бівербрука в Ледергед.

Фірма Shell могла не продукувати експлодуючих матеріалів, але зате роздула мою платню в дуже вдоволяючий спосіб.

Приємний малий англійський поїзд спинився на станції Ле-

⁸⁾ Гінея=21 шілінгів=1 ф. ст. і 1 шіл.=5.25 долляри.

⁹⁾ Вік-енд=кінець тижня — субота пополудні і неділя. — *Перекл.*

дергед, яких двадцять миль¹⁰⁾ від Лондону і я побачив авто, що мало завезти мене на Черклі Корт, хутір Бівербрука.

Черклі Корт лежить в тихому закутку серед сільської природи, при кінці одномилевого приватного гостинця, а з його балконів, отінених кіпарисами, видно глибоку долину річки Сорей, що дає оману, начеб людина гляділа на неї з літака. Є на хуторі муравники, огороди, доріжки для верхівців, гарний ставок, пташки, що стрічають співом світанок і чарівна музика вітру, що грає листям паркових дерев. І без ліку на ньому телефонів. Бо хібаж се не дім барона Бівербрука, брітійського Герста, людини, що кинула визов Норткліфові, героя кабінету міністрів¹¹⁾, Пока¹²⁾ і Калібана¹³⁾ брітійського громадського життя.

Як часто листя дерев дрожало тут від звуків давінкого голосу з веранди, а льокалі та секретарі поспішали з респектом, зачувши його.

Було вже недалеко вечері, коли я приїхав на Черклі Корт тієї суботи, і відразу подався до своєї кімнати змінити вбрання. Я ще не перебрався, як ввійшов його вельможність і привитався зі мною.

— Чи доглядають вас у мене добре?

Я запевнив його, що так.

— Що ви думаєте про нинішний *Express*?

Я сказав.

— Що думаєте про *Mail*?

Я сказав.

— Бачу, що ви не дуже уважно перечитуєте часописи.

Правда?

Я сказав, що не припускаю, що дуже.

— Чи ви читали промову Джорджа в *Times*?

Трохи незручно, стоячи в біллу, витримати такий наступ у повній рівновазі. Я почав розуміти, чому декотрі міністри завждиносять шовкові капелюхи в Палаті Громад. Вони додають собі відваги. Але — хто се Джордж?

— Думаю, що се була дуже добра промова, пане.

Бівербрук зморщив чоло.

— Се була знаменита промова. Вона принесе для правительства багато добра. Де ви родилися?

Отже Джордж — се Льюїс Джордж. Не хтонебудь. Щастя, що я сказав, що се була добра промова. О, правда, де я родився?

— В Торонто.

¹⁰⁾ І сухопутня англійська миля=1.69 км.

¹¹⁾ Герст — американський пресовий магнат. Бівербрук був міністром інформації в воєнному кабінеті Льюїса Джорджа.

¹²⁾ Пох (Риск) — чарівник з Шекспірового „Сну літної ночі“.

¹³⁾ Каліббан (Caliban) — безоглядний характер з Шекспірової „Бурі“.

— *Перекл.*

Зійдїть на долину, як тільки будете готові — сказав на те Бівербрук і вийшов.

Воздух, що тремтів від сеї розмови, успокоївся і я докінчив перебирання. Я мусів нечаяно розігрітися, бо чогож так спітнів?

— —

Пізно тієї ночі ми сиділи оба з Бівербруком при його домашньому огнищі¹⁴⁾ та розмовляли геть поза північ. І, на мою власне здивовання, в мене найшовся багатий засіб знання з літератури й історії та дар мальовничого точного вислову, а се не дало нам вийти з теми.

Бівербрук теж мав гумор того вечора — в додатку до рідкого в людей дару особистого зацікавлення гостем. Память в нього була така певна, як пастка на миши, а, доставши який факт, буквально не випускала його. Він міг пригадати собі докладно текст поезії, якої не читав роками. Я мав нагоду бачити Бівербрука, як він несподівано стрічався зі своїми знакомими з Канади¹⁵⁾ зперед тридцять літ. Гляне бувало на людину, жила на його чолі набреніє, і запитає: „Як повелось вашому вуйкові Джонови, по тім, як продав фарму? А де той ваш негідний кузин?“

На мою думку, його велика память була відвічальна деколи за прикрі хвилини пригноблення. Здібність забувати є частиною штуки життя. Бівербрукові ніколи неможливо було, глянувши позад, побачити приємно-невизначний образ минулого. Кожде стебельце, кожний будяк, кожда заяча криївка ставали перед його очима так само живо, як тоді, коли його ноги ступали серед них.

До людини, на якій опирається наша доля, приємно нам говорити. І приємно слухати її бесіди. Один філософ сказав: „Колиб чоловіки розмовляли зі своїми жінками з таким заінтересованням, з яким розмовляють зі своїми прадедавами, як мало дулоб тоді нещасливих подруж!“

— І, хоч Бівербрукові і мені пізніше не раз приходилося обурити або й розярити один одного, то всеж я можу заявити осьтут, що в нікого не стрічав я такого щирого і безкорисного захоплення молодю, такої радості дати молодій людині нагоду до успішної кар'єри. Його стрінуло при сьому чимало невдач, і деколи, пробуючи роздути молоду жабу до величини вола, він ставав причиною нещасливих наслідків у жаби. Одначе ніколи не тратив віри в молодь, ані не загався оцінити талант висше аніж звичайний досвід.

В другій годині розповів ще мені свою, сильно справлену, версію історії короля Давида, змалювавши його як Льюїда Джорджа свого часу. Потім ми пішли переспати решту ночі.

¹⁴⁾ Fire-side (файр-сайд) — традиційне англійське домашнє огнище хатня ватра при стіні з мурованою долівкою і комином.

¹⁵⁾ Бівербрук — канадієць.

В неділю приїхали на обід Вінстон Чорчл, лорд Біркенгед і Бонар Лав¹³⁾. Тоді почув я розмову, яку варта було запам'ятати. Се була політика без покривала. Перший раз мав я нагоду пізнати очевидну безоглядність політиків, коли вони говорять неофіційно. До того часу я не знав, що англійські політики бють міцно, але в грі вони завжди чесні. Приватна розмова „не знає обмежень“. Слово сказане при гостині, як слово вояка, не може бути свідомством.

З тих трох людей Біркенгед був найбільш помітним і чарівним, Бонар Лав найбільш імпресивним, а Вінстон Чорчл найбільш здібним але й найменш впливовим. Біркенгед гнався шалено на всяку перешкоду, і або перескакував або розбивав її. Черезте й здобув собі місце в історії, ще заки пізнав тайну життя. Маючи тепер довкола себе всі свої трофеї, він, здавалося, читав прижмуреним оком своє майбутнє наче через скло. В його умі почувалася радість, а слова були жемчугами, низаними на срібну нитку думки. Він опанував усе, опріч себе самого.

Бонар Лав носив на собі сліди війни, такіж правдиві, як вояк з окопів. Відповідно до своєї природи і вдачі він найшовби був задоволення при домашньому огнищі в кружку своєї рідні або розбудовуючи якийсь бізнес, що приносивби добрі зиски та давав працю для все більшої кількості людей. Я певний, що, вступивши до Палати Громад, він ніколи не аспірував на становище висше аніж уряд приватного парламентарного секретаря. Одначе історія має звичай вишукувати людей характеру та здорового осуду. І знайшовши Бонара Лава раз, вона не пустила вже його з рук.

Підчас війни він був тією скелею, на яку спирався кожний британський політик. З такого міцного фундаменту Льюїс Джордж міг кидати свої блискавиці та змінити хід історії. Раз-у-раз мягкий голос Бонара Лава успокоював політичний антагонізм і приводив законодавців нації назад до твердої дійсності. Його слово в кабінеті було голосом пророка. Наперед один, а потім другий син його впав на полі бою, але люди побачили тільки, що обличчя провідника стало благородніше, а його плечі похилилися, немов під тягарем, що був за великий для них. Як людина непоказна, яку не інтересували блискучі нагороди громадського життя і не зворушували ні оплески ні напади, він працював для своєї країни підчас війни і в повсякденних роках для народу, що ледви знав його, доки врешті смерть не злучила його з синами, яких так любив.

Чорчл мав у собі, очевидно, щось з театру. Одначе, в противенстві до Біркенгеда і Бонара Лава, він був своїм власним актором і своєю власною аудиторією. Добрий актор грає добре і перед найменшою публікою. Чорчл був під тим оглядом вірцем. Не було аудиторії так великої, щоб захопила

¹³⁾ Знані англійські політики.

його, ані так малої, щоб знеохотила. Коли не було нікого, когось мали зворушити його геній або сміливість, то був завжди він сам — а хтоб не був гордий грати перед Вінстоном Чорчілем?

Він признавав тільки одного предка — першого князя Марльборо, вважаючи, що в ньому віджив відважний та хитрий князь. В своїх мріях він завжди жив ним. Його галіпольська гра мало що не вдалася. І колиб була удалася, то вратувалаб була мільон людей, а його будучність булаб перевищила його власну уяву. Одначе йому не пощастило, і свою ставку він заплатив кровю, грошем і власною кар'єрою. Він ніколи не хотів простити Наполеонові того, що відступив зпід Москви, і навіть підчас сеї гостини планував здобути успіх там, де Наполеонові не пощастило. Несвідомо уважав усі світові події за епізоди свого життя. Хоч був досконалим мужем, відданим батьком, знаменитим гостем, великим істориком, то рішучо не мав довіря до здорового розуму англійського народу, що не мав охоти бути резонатором для Чорчілевих струн.

— —

Вечером спитав мене Бівербрук, чи я граю в теніс. Я признався, що я не дуже то вправний у ньому, на що він сказав:

— Прийдіть заграти в Ровгемптон завтра рано.

Коли ми приїхали до ровгемптонського клубу, він представив мене „Карді“-еві Монтегю, фінансистові, що мав бути його партнером, та міцно-збудованому молодому чоловікові, що звався Ляйонел Тенісон і мав бути моїм партнером.

— Чи ви свояк...? — почав я з природним почуттям поважання.

і

— Того клятого барда?¹⁷⁾ — перервав мен шановний Ляйонел весело. — Так. Я його внук.

Заки почалася перша партія тенісу, Тенісон кликнув до Монтегю:

— Я ставлю на сю партію десять фунтів. Ви берете половину, Бекстер?

— Розуміється — відповів я.

Бівербрук і Монтегю виграли.

— Ми кладемо знов стільки — сказав Тенісон.

Бівербрук і Монтегю знова виграли.

— Поставимо двадцять фунтів на останню партію — кликнув Ляйонел. — Чи ви пристаєте, Бекстер?

Мої спечені уста вимимрили згоду.

Та тоді сталося щось несподіване. Бівербрук, що грав уважно цілий ранок, почав нараз бити легкодушно. З цілою рішучістю кидався кожний раз проти пилки і відбивав її завзято поза поле або в сітку; раз-у-раз зударювався з Монтегю та відбивав пилку на його полі, а на своєму ні. Взагалі грав

¹⁷⁾ Bard = боян

так погано, що хоч я дуже слабкий тенісист, то ми виграли партію проти їх зера.

— Отже ми одні одним нічого не винні — сказав Тенісон, Монтегю глянув на Бівербрука вимовним поглядом.

Коли ми їхали до міста, Бівербрук сказав до мене:

— Тепер послухайте, що я вам скажу. Не робіть зі себе дурня. Монтегю людина богата. Тенісон гемблер і веде свої фінанси своєю власною метою. Ви мали стратити платню за цілий тиждень. І ви бачили, щоб я мусів зробити, щоб не допустити до сього.

Гордій Явір

Амалекитяни, аморитяни і гібеоніти

(Допис з Німеччини)

Переглядаючи щодня часописі, мимоволі приходиш до висновку, що в Європі мало хто читає біблію. Не читають провідні політики Франції та Чехії, не читають члени парламенту, інакшеб вони знали, що большевицькі методи старі як світ, і що большевицький спосіб винищування геть у пень геніяльно переводив се в життя під проводом своїх вождів один геройський нарід; нащадки якого з неменшою геніяльністю під проводом Росії застосовують його до України, до Іспанії і лагодяться застосувати його до решти Європи.

Пара випадкових цитат: „іди і побий амалекитян... не щади їх; убивай мужчин і жінок, дітей і немовлят, волів і овець, верблюдів і ослів“ (I кн. Самуїла XV 3).

„Ти пожреш усі народи, що тобі їх Ягве у руки віддасть“ (V кн. Мусія VII 16).

Як сей заповіт виконувався, свідчить книга Навіна: Місто Аї спалено, всіх до одного винищено мечем, царя повішено на дереві (тамже VIII) П'ятьох аморитських цівів, що заховалися в печеру, витягнуто. Старшинам своїм звелів Навін наступити їм на горло, а тоді повбивав і повісив на деревах, де висіли до вечера; трупи закидав камінням (тамже X).

Так само до ноги винищено кананітів, спалено їхні колісниці, а коням поперебивано ноги (тамже XI), і т. ин.

І щоразу рефрен: „винищив мечем і не залишив ні одного живим“.

Розділ IX передає цікавий факт, як гібеоніти, одягши на себе старе дрантя і діраві черевики, видали себе за мандрівців, що прийшли з далекого краю. Вони здолали обдурити жидів і скласти з ними дружню спілку, стверджену присягами, і таким чином уратувалися, уникли загальної долі ин-

ших народів. Отже жида, дійшовши до Гібеона, не сміли його руйнувати. Алеж Навін покарав гібеонітів тим, що наказав їм повіки бути рабами Ізраїля, носити їм дрова та воду.

Чи ж мало маємо прикладів застосування тих самих метод у наші часи? Чи забули ми, як винищено голодом і розстрілами аморитян і кананітян — інтелігенцію і селян? Як гібеоніти — Скрипніки і Любченки, — підмастившись, покірно носили дрова і воду, аж черга прийшла й на них? „Винищив мечем і не залишив ні одного“... Єдине, що мусіли зробити аморитяни, кананітяни та інші народи, се — піти спільними силами проти зайдів, але так не сталося...

Німеччина, Італія та Японія бодай чи не єдині країни, — свідомі великої небезпеки, що зависла над заходом і сходом. Лише вони завчасно вживають потрібних заходів (збивають злодія, коли він ще на драбині, а не вліз у вікно); вживають проти большевиків їхньої методи. Большевики не визнавали ніяких компромісів, вони казали всім небольшевикам: „Ми вас терпимо до певного часу, а тоді, як станете нам непотрібні, ми вас знищимо“.

І фашизм, і національ-соціалізм зрозуміли, що ніяке пактування не можливе з ворогом, що написав на прапорі своєму: „Смерть усім, хто не є нашого табору“. Але генеральний бій переносився кудись у майбутнє, потрібна була мобілізація сил. Отже в країнах, де перемогли творчі інстинкти, найбільшим завданням стало виховання молоді. Японія споконвіку виховує свою молодь у дусі старих освячених традицій, і пошесть її не торкнеться. Мусоліні створив балію, де виховує любов до заповітів старої римської імперії. Гітлер раз-у-раз нагадує юнацтву за прадавні германські чесноти, що їх воно має відживити, плекаючи дух раси.

Під сим гаслом відбувалися останні збори вчителів і вихователів (Gautagung des Amtes der Erzieher) у Вестфалі. 23 і 24 жовтня. Райхсштатгальтер Маєр підкреслив в своїй промові, що „вирішальним моментом для майбутнього буде те, як буде душевно сформована німецька людина, коли доведеться їй узяти зброю до рук. Бо компроміса, пактування або замирення з большевизмом у нас не може бути. Ніколи не будемо слухати сопілкової гри тих, що нашіптують нам, нібито з большевиками можна у згоді жити, аби завести демократію на чужий зразок. З огляду на се, ми, хоч і любимо мир, та мусимо собі усвідомити, що колись таки станемо до бою з большевизмом, і тоді нам потрібні будуть люди-герої. Щоб таке покоління зросло в Німеччині, не повинно ніколи бути таких вихователів, або політиків, як Ерцбергер“.

Се навіязувалось до слів попереднього доповідача Р ай м п е л я, що навіть були слова Ерцбергера, сказані у важкій вирішальний момент: „Хай буде, що буде, аби тільки Німеччина не перемогла“. Запали також у пам'ять слова промовця

Маєра: „Клясовий ненависті, жадобі наживатися і марксіському засліпленню не буде більше місця серед німецького народу“.

Доповідач Вольф (керівник спілки вихователів) зазначив, що виховання молодого покоління є завдання, що виповнить собою наступні десятиліття. Вихователі мають бойову організацію, на чолі якої вже стоять триста тисяч керівників, що складають відповідальне ядро (Kerngruppe). На чому б не базувався вихователь, — на історії, праісторії, на расовій ідеї або на моральній відповідальності перед суспільністю, — метою нашого життя має бути — вічна, безсмертна Німеччина (ein ewiges Deutschland).

Бодай чи не найцікавішою була дуже змістовна доповідь Шмідта. Він зазначив, що національ-соціалістичний рух не відкрив якоїсь нової правди, а тільки віднайшов давно забуті закони життя. Він є воля до божественного і недоторкального ладу, який протидіає большевицькому хаосу. Підвалини сього ладу — се закони світобудови, закони органічного і біологічного ставання (Wegden). Національ-соціалізм має заступити хаотичне століття, що завершилося війною, з якої виросла туга за новим ладом. Відновлення прадавніх законів життя, біологічних законів раси і крові — ось головний історичний факт, ось великий обов'язок і заклик нашої доби... Фавстівське напруження і невтишима туга, як душевні сили німецької людини, увійшли в твори її чудового мистецтва. Сили людини середньовіччя ділають і сьогодні. Чужою є нам лібералістична людина і її раціоналізм. Гасло „свобода, рівність і братерство“ для нас є беззмістовне і безпредметне. Для нас свобода окремої людини полягає в її злученості з родиною, родом, народом. Товаришність, праця, обов'язковість — три сили, що мають керувати свідомістю німецького народу на його шляху крізь найближчі століття.

Доповідь Шмідта, лишила по собі незабутнє враження.

Ми стали на переломі. Проти руйнівних сил розкладу, хаосу, дисгармонії стоять сили творчі, організаційні, що формують космос і кермують життям. Німеччина приборкала темну стихію, що розбилась об залізний мур її волі. Але не досить відгородитися від хаосу... Він загрожує захлснути, затопити світ. Нації, що здолали в межах свого державного терену, дати раду темній силі, почувають себе покликаними стати на варті культури цілої Європи, цілого світу і там виконати найвищу місію, покладену на них. Хай гібеоніти пактують і запобігають ласки: може їм таки дароване буде життя, щоб були водовозами і дровносами. Але ті, свідомі небезпеки, нещадні, не менш фанатичні, як їх вороги, готові на самопожертву, — ті знають, що там, де по натурі речей не може бути згоди, рішає справу сила: моральна і фізична.

Дарія Віконська

Вистава Ван Гога в Парижі

Серед гамору різних мов, плюскоту водограїв, одуруючих звуків радієвих голосників, подзвінкування мініатюрного автопотягу, серед стиску, безчисленних зорових принад та засобів звукової й барвної реклами паризької світової вистави, стоїть, відокремлена на правому березі Сени, Палата Новочасного Мистецтва — Palais des Arts Modernes. Там, крім головної „Ретроспективи французького малярства“, є вистава малярських творів голяндця, що французи з неодного погляду зачисляють до своїх передових мистців. Є чотири салі присвячені творчості та життєписові Ван Гога, з того дві — з його малюнками.

Вражіння незвичайне. З цілої сеї поверховної позолітки життя — переходите у мовчазні коридори та нагло стаєте вічна-віч з малюнками такої безпосередньої, вражаючої широти, що иноді прийдеться спускати очі, ніби заглядаємо за глибоко в душу загадкового мистця, туди, де для нікого не повинно бути доступу...

Вісім автопортретів. Пять портретів. Кілька краєвидів, квітів, жанрових образів. За винятком двох, всі автопортрети в однакових кольорах: у синьому, жовтому та русавому. Тло широко-синє, або складане з дрібних, різнобарвних цят, що здалека зливається в туркусову блакить, або просто в синяву. Одяг звичайно гранатовий, або синьо-сивавий. Лице має цю русавих бльондинів, з принагідними червоними тіннями, немов кров пересвічує крізь прозору шкіру. Волосся та борода на одному з портретів яскраво, майже цитриново-жовті. В иншого з них, знаного під назвою „Ван Гог у мягкому капелюсі“, ціле лице в зелених, жовтих, синіх, бронзових цятках, а борода — темний цинобер. Тут цятки тла групуються довкола голови немов своєрідне обрамвання. На ще иншому, мазки тла зображують форму горючого полум'я. На трьох инших — мазки тла поземні, короткі, мов розливні краплини.

Мене найбільш вражав нечуваною сугестивною силою — один з вчасніших авто-портретів, мальований у Парижі коло 1887-88 р. З очей портрету дивиться жива душа, і то — душа з несамовито інтензивним життям. Тло, убрання на тіні білої сорочки, на тому портреті — сині, кольору очок павиного хвоста. Волосся й борода горючо-цитринові. З того простого синьо-жовтого акорду виквітає делікатна, та гостро різблена голова з білою церою та ясно-сталевими очима, — очима моряка. Погляд проникливий, інквізиторський, бистрий й zarazом задумано-філософський. Здається уста завзято, півголосом,

крізь затиснені зуби вимовляють слово заохоти добувати не-
обхідне — *franchir les barrières!*

Холодне завзяття, зимна послідовність людини рішеної на все, разом з огнем творчого неспокою надають обличчю артиста нечувану атракційну силу. Ся приваблива голова майже не „мальована“, а виступає плястично завдяки синьому тлу. Плястика носа та ух видобута ясно — карміновими тінями. Цера обличчя має своєрідний, ніби вона прозора — білявий блеск.

Коли — як висловився один англійський теоретик мистецтва — „добрий малюнок має в собі неперемінно живу-чість“ — (*permanent vitality*) — сей автопортрет має того життя стільки, що даремне шукалиб ми за подібною вітальністю в більшості живих людей, з якими стрічаємось. Два з поміж згаданих „синіх“ автопортретів є документами психічної мартирології мистця.

Інший автопортрет, знаний під назвою „Мужчина з від-різаним ухом“, де мистець вбраний по голяндськи, у футром прибраній шапці, з підв'язаним ухом та з файкою в устах — засадничо відмінний від решти його автопортретів. Немов ви-зволений з безвихідного змагання стати кимсь іншим ніж тим, яким Бог його сотворив, він тут вповні собою. Сміливі, а все гармонійні, теплі барви (темно-помаранчева, темно-червона, синя і зелена), спокійні, широкі площини та якась саме голянд-ська, себто нагадуючи солідно-родинну атмосферу — нота виріжнює сей автопортрет своїм спокоєм від інших. Сей — побіч з уже згаданим, „моряцьким“, є найкращий, найбільш малярський. Тут подивляєте, як зрештою у всіх його творах — неймовірну простоту та скромність малярських засобів. Не дують, щоби від часів Рембрандта, сього малярського генія, для якого нема міри між нами, хто небудь інший дав більш драматичних автопортретів аніж — також голяндець Вінцент Ван Гог.

Кожний з тих автопортретів є недвозначним іспитом со-вісти і zarazом сповіддю артиста. Ван Гог у житті як і ми-стецтві, брився блягою та бажанням ефекту для ефекту як чимось негідним мистця. В нього було фанатичне шукання правди, невимовна спрага правди, беззастережний культ правди. Звідти його — містична чи дитинна? — покора перед реаліз-мом природи, рівночасно з непоборною конечністю перетво-рити ту природу згідно з власною індивідуальністю. Ван Гог типовий експресіоніст, а радше — перший з модерних експре-сіоністів у малярстві.

Несамовита динаміка його вдачі, получена з фанатичною жаждою правди спричинює, що малюнки його одночасно по-ривають і — зворушують. Поривають шаленим ритмом життя, зворушують скромністю технічних засобів, чесністю мистця, який боявся послугуватися чимнебудь, що моглоб викликати дешевий ефект і тим спричинити ухилення від святої

правди життя. Його краєвиди — се невимовне захоплення перед природою. Ван Гог, се та людина, що писала у своїх листах до Еміля Бернарда, що Христос „був найбільшим з усіх мистців, бо нехтував мармуром, глиною та барвою, а працював у живій матерії“, бажавши перетворити живих людей.

Хто з такою пошаною ставився до життя, і так пристрасно любив — ні, мусів — малювати, тому й не можна дивуватися, що дав хвилюючі зразки барвного переживання світа. Те, що не писаним, а мальованим словом пробував він зясувати собі світ, свідчить про його тісний зв'язок з правдою туземного життя. Сей глибокий зв'язок не позволяв йому абстрактними засобами слів описувати фізичну природу, не позволяв посередньо схарактеризувати те, що зворушувало його. Він мусів дати щось більш матеріальне від слів, щось ближше фізичній правді, щось ближше землі. І дав нам ті чудові малюнки, які є не тільки зображенням довкільного світа, а є світом для себе, світом сотвореним мистцем. Дав малюнки, що самі живуть.

Малярська творчість Ван Гога силою своєї пориваючої стихійности та нечуваної динамічної напруги є реальним подвижним чинником, як ним буває якась незвичайна життєва подія, або особистий вплив небуденної, живої людини. Вона не тільки відзеркалює частину життєвої дійсности, а сама є частиною її, сама є „річю в собі“, а не її описом.

Тимто божевільний, геніальний голяндець доконав те велике завдання, що покищо лишається нездійсненим ідеалом більшости нас усіх: збереження природного зв'язку духа з матерією. У нього нема розеднання життєвої дійсности на безкровні абстракти і — бездушну матерію. Нема розбрату поміж думкою і ділом. Думка в нього втілилася в барви та лінії, себто — з матеріялізувалася. Якже міг він гордити матерією, що давала тіло його мистецьким задумам? Якже не доцінювати її, що дозволила йому фізично унагляднювати його найсильніші переживання; видобути з царства тіней на світ, скажім просто — народити те, що покутує невизволене в творчій трівозі мистця? У взаєминах артиста до свого матеріялу — матерія неначе жінка-мати, яка родить те, що каже їй родити його творчий порив.

Краєвид званий „Дош“ — де над засіяним полем, з малим ліском та узгір'ям в далині, падають, на першому пляні зрідка, далше, густіше — тонесенькі біляві та фіолетові стрічки дощу — своєю ширістю один з найбільш зворушливих малюнків. Цілий в кольорах ясних (ясно-зеленому, ясно-брунатному, блідо-фіолетовому) він скромністю малярських засобів, а також технікою (побіч себе покладеними тонкими мазками, що не зливаються, ані не переходять одні в другі) нагадує деякі краєвиди Сегантіні. В італійського пейзажиста здибуємо також беззастережну ширість і нехоть до „ефектів“. Але в нього нема тої динаміки, що в голяндця.

Краєвид „Маслини“ (Les Oliviers) також весь в ясних барвах. Небо туркусове з блідо-жовтою, заокругленою хмаркою. В далині (але на цьому малюнку майже нема перспективи: всі лінії переплітаються на зразок скомплікованої тканини) масивні брили та зубчастий профіль гір. На першому пляні маслинний сад. В сій композиції досконало споєний, нема ні одної простої лінії, ні одного прямого кута: всі лінії в русі, розхвильовані, заокруглені, або довільно викривлені, як у типових для маслин, викручених лініях пня та гілляк. Се передає враження нечуваної динаміки, подібної як на відомому триптикові „Поема світової війни“ з катедрою св. Юрія О. Новаківського, де також — за винятком самої катедри — всі лінії розхвильовані, у несамовитому русі. Се наводить на думку уступ з „Естетики“ Т. Лінпса, про „Linien, als Träger der Bewegung“. Про малярські твори О. Новаківського писав один рецензент (В. Морачевський) з нагоди вистави образів у 1923. р., що вони „дінамікою розсаджують рами“. І так воно є. Однак — за винятком чудової барвної композиції „Грегит“ (мотив: гора біля Космача) і ще двох трох образів, малюнки Новаківського не мають в собі тої формальної ні барвної гармонії, що малюнки Ван Гога. У Новаківського поборюються деякі традиції краківської Академії з його власною, суто українською буйністю і тільки в деяких його творах синтез науки зі стихією видала щось досконале. До тих „досконалих“ осягів мистця належить також зворушливий простотою, мистецькою скромністю гідний Ван Гога, автопортрет (вуголь) в селянській опанчі, з квіткою в руці. Цікаво: голянець Ван Гог в переломовому моменті свого життя (по катастрофі з відрізаним ухом та по ствердженій невдачі спільного з Гогеном життя) малює себе в національній ноші своїх предків. Новаківський, недовго перед смертю, малює себе, вбраний як господар-селянин, вертаючи тим до джерела первісної, підставової правди власного народу.

Новаківського і Ван Гога розєднує стількиж, що їх зєднує. Але зєднує їх передовсім несамоवि́та динаміка, що дійсно „розсаджує рами“.

В 1925. р., на виставі французького малярства у Відні, малюнки Ван Гога сусідували з творами Гогена. Годі собі уявити більшого контрасту, аніж між працями тих двох визначних мистців. Побіч заокеанською екзотикою навіяних, барвних оргій Гогена, малюнки Ван Гога вражали немов твори хворого ченця, що майже нічого не бачить поза блідим світлом монастирської келії. Правда, побіч Гогена малюнки неодного мистця видавалисьби блідими. А тут, ще в додатку, вибір праць Ван Гога (м. и. „Шпиталь в Арль“, якісь „квіти“, що не виглядали на живі, а на старинний гафт, і т.п.) не був того рода, щоби під оглядом кольорів, вдержатися в сусідстві романтика з Тагіті.

Проте, сьогодні, екзотичні мотиви, декоративність та соковиті, чаруючі барви Гогена експресивністю слабші від

„скромних“ малюнків його голяндського приятеля, що віднісся до нього з таким пієтизмом, подивом і пошаною, та розпочав над власною творчістю.

Ван Гог є неповторною, єдиною в своєму роді появою в історії мистецтва. Його призначенням було мабуть не стільки — осягнути те, до чого змагав, як — безнастанно боротися за осяги. Ту боротьбу, те вперте та послідовне шукання за малярською правдою відзначають всі його малюнки.

Др. Евген Зелінський

Передмура християнства?

Що Польща є оборонцем західної культури, що вона „хоронить Захід перед півмісяцем“ — такі і в подібних варіантах історичні формули стрічаємо в шкільних підручниках; ту саму тезу знаходимо в публіцистиці, літературі і в науці. В поляків така думка стара — ще з часів середновіччя. В свою культуртрегерську роль вірила шляхта і вірив Пасек. Пригадав ту тезу про виїмкову історичну роль Польщі, і літературно оформив і натхнув нею нову Польщу великий польський Пасек ХІХ в. Генрик Сенкевич. Проби ревізії тих поглядів підіймали хвилі протестів і критик. З новими думками виступив, зрештою доволі несміло, найбільш до того покликаний чинник — польське сходознавство. Більш аніж 100 літ тому, високо цінений в Росії, російський професор університету Йосип Сенковскі переклав на польську мову деякі фрагменти з турецьких авторів, що відносилися до польської історії. Була се перша проба того роду в польській історіографії. Перекладені виїмки дещо захитали традиційними тезами Богато в його книжці хиб і недоглядів. Та — не з наукових мотивів — називає його Малецкі — *nie historyk, nie archeolog, nby orientalista*.

По столітній перерві підняв се питання з публіцистичним розмахом проф. Гурка і знову польські учені zareagували на його ревізійні тези майже так само, як їх предки перед століттям

Не хочу більше над сим розводитися. Але справа ся доторкає й української минувшини. Тому, щоби виробити собі на неї ясний погляд, треба пригадати перебіг відносних подій.

Вже та обставина, що такі поваги польської історіографії, як Галецькі, Колянковські й інші задержують стриманість, означає початок певної зміни в настроях. Мовчанка їх се не ігнорування проблеми. Оба сі вчені займаються східним питанням в Польщі і на обрадах істориків (у Варшаві, Вільні) не раз торкалися тих квестій в своїх рефератах і увагах.

Справа „передмура“ лучиться тісно з розвитком польсько-турецьких взаємин. А ті, залежно від внутрішніх і зовнішніх політичних обставин, часто змінювалися. В загальному можна ви-

різнити в їх розвою чотири етапи: Перший, до першої безпосередньої стрічі обох тих держав, до 1497 року. Другий, „сусідського співжиття“, від 1497 до 1699. Третій, — час ослаблення обох держав.

Четвертий — часи по світовій війні, і сього етапу польсько-турецьких взаємин обговорювати не будемо. Далеке віддалення обох сих республік не дозволяє на якінебудь тісніші взаємини.

Період перший не представляє одностайної цілості. Межі поділу ставлятимемо за турецькими даними й фактами. Бо в середновічю Туреччина звертала на себе увагу тодішнього світа. Європа прислухувалася не так до того, що робить, або що задумує напр. Владислав Ягайло, як до того, що задумує Баєзид, сей страшний, громоносний „Баязед“, що розбив цвіт середновічного лицарства під Нікополем (1396); подібно з Володиславом Варненським, менше числилися, аніж з грізним Муратом (Асмуратом).

На переломі XIII — XIV століття обі держави, і турецька і польська, не творили одного організму. Обі складалися з дрібних уділів, обі щойно консолідувалися.

Туреччина — був се твір молодий, свіжий, незіпсований.

Турки, котрих звали на Заході варварами (зрештою не тільки їх), цінили силу і користали з неї, коли заходила потреба. Але експанзія малоазійських турків в напрямі Європи була спочатку не військова а мирна, кольонізаційна. По даних грецьких істориків — а не вірити їм в тому випадку нема причини — при здобуванні Галіполі, турецький вожд стрінув на європейському березі так багато турецьких осель і сіл, що видавалося йому наче віздить в турецьку територію. Величезні добичі й осяги Османів (Брусса, Нікея, Галіполі, Адріанопіль), що так дуже зміцнили позицію османського князівства і стали причиною покороення османами девяти иньших турецьких племен, повелися може не тільки через спеціяльно османську дужість, але в деякій мірі через розклад тодішньої візантійської імперії. За пятьдесят літ, з Східного Царства незалежним від Турків лишився лише Царгород; а й там турецькі піддані підлягали турецьким судіям (цілком як в новіших часах горожани західних держав в азійських країнах). Не тяжше чим з греками повелося османам з болгарами (турки добувають Тирново 1393 р.) і з сербами. (1389 бій на Косовому Полі.) По поверховному покороенні румунського князівства Волощини (Полуднева Румунія) сунули турки на Мадярщину.

Мадярський король Жигмонт Люксембурський, що так тісно звязав свою долю з римсько-німецьким цісарством, вмів заінтересувати собою Західну Європу і притягнути її до співпраці в протитурецькій акції. З цілої Європи спішили на поміч Жигмонткові лицарі, аматори пригод; та вони зазнали поразку під Нікополем. Зарівно ся битва, як і пізніша побіда османів (1427) надовго остали Жигмонтаві в пам'яті.

Щойно ся поразка занепокоїла Захід і примусила придуматися над способами як здержати ісламський залив; щойно тепер починається снування конкретних хрестоносних плянів. Часу, щоби їх здійснити, було досить, бо небавом турків розбили монголи (1412), а консолідація розбитої Туреччини йшла поволі. Розходяться післанці з Риму по цілій Європі за пожертвами на фонд оборони перед турками; рівночасно ліплять новий протитурецький бльо́к — знова безуспішно (по коротких успіхах 1443 року — поразка варненська 1444 і небавом друга на Косовому Полі 1448 р.).

Упадок Царгороду (1453 р.) насував думку, чи не грозить те саме Римові. І справді, по невдачній облозі мадярського Білгороду та йоанітського Родосу, бачимо турків в Італії під Огрангом (1480). Європа чекала візду султана до Риму і щойно смерть Махмеда II увільнила вічне місто від грізного марева.

Як поставилася до протимусулманської акції Польща? Вона тим всім не дуже переймалася. Очі турків були звернені на Захід, напрямні турецької експанзії не йшли через Польщу. В Польщі про се знали і вже хочби тому спроби розпалити в республіці запал до боротьби за віру, давали невеликі висліди. З побуту в Кракові крім приречень Казимира Великого, Петро I Люсініян не виніс ніякої користи (1373). Польщу часто з конечности звільняли від десятини на ту ціль. Деякі польські авантурничі одиниці зявилися в битві під Нікополем. В 1428 р. бачимо невелику скількість поляків при боці Жигмонта (в боротьбі з турками поляг там Завіша Чорний). Та були се одиниці. Польща, як така, участі в протитурецьких боях не брала.

Навіть тоді, коли польський король Володислав засів на мадярському престолі поляки не дуже ангажуються в протитурецькі виступи. В поході, що закінчився Сегединським договором (1443 року) взяв участь малий контінгент поляків. Ще менший у варненській кампанії, мимо агітації Цезарінія. По тім в Польщі наступає знеохочення. Агітація Капістрона на річ оборони Білгороду приносить небогато зиску. Католицька Польща П'ястів воліла полагодити инші справи, аніж боротися з невірними. Се був час експанзії на Червону Русь і на повернення на католицьку віру Литви.

Аж до смерті Жигмонта Августа, Польща складалася з двох організмів: Корони і Литви. Корону інтересував Захід, німецькі проблеми, а в боротьбі з хрестоносним орденом склонна була послужитися всеодно ким. У польському війську в битві під Грунвальдом були татарські відділи. На східне питання звертала увагу не Польща (Чорне Море інтересувало її господарчо), а Литва. На Литві повставали далекосяжні політичні концепції, тільки литовці Витовта вміли порадити собі з кримськими татарами, не тільки неутралізуючи їх, але

й використовуючи їх до своїх плянів. Литва наставляла ханів на Кипчаку

Правда, турецька справа мусіла врешті заінтересувати і Польщу. Молдавія офіційно признавала зверхність Польщі, та Польща своєї влади не використала. 1459 р. знаходиться вже се північне румунське князівство під турецьким впливом. Щоби оборонитися від турків, волоські воеводи пригадують Польщі свою залежність від неї. Коли в 1476 р. Молдавія бунтується проти турків, господар особисто складає підданчу присягу королеві, щоби тільки позискати поміч. Польська поміч обмежилася до дипломатичної інтервенції, в таких випадках, звичайно, безуспішної. Коли турки здобули Кілію і Акерман, Польща обмежилася лише до протестів.

По упадку самостійної Литви, впали й її політичні концепції. Польща цікавилася Молдавією через економічні причини. По втраті Кілії та Акерману (1484) участь Польщі в східній торгівлі, спрямованій на *via Moldavica*, перервалася. В посіданні иншого торговельного шляху, що провадив на схід — *via Tartarica* — на Крим, Литва була заінтересована і економічно і політично. Як ми пригадали, Литва часів Витовта радила собі з татарами незле, та по упадку литовської ініціативи, справа міняється. Турецькі підбої на Кримі посувалися швидко вперед. Подібно як пізніше Молдавія, і Коффа пробує позискати в Польщі оборонця перед турками. Шукати помочі в Польщі приїхав спеціальний посол Юлій Гентіліс; до Гаштовта, що перебував в Києві прибув в тій справі коффенський єпископ. Також молдавський Стефан радив помогти Коффі, але надармо. Польща Коффи не боронила, турки переняли в своє володіння Крим і татари зпід литовської зверхности переходять під владу ісламу (1476). *Brak koordynacji we wspólnej polityce zagranicznej Korony i Litwy przynosił niejednokrotnie olbrzymie straty Rzeczypospolitej* (А. Томкевич). Татари, часами в порозумінні з турками і на їх поручення, частіше з власної ініціативи зачинають нападати на „креси“. Зачинається співпраця турецько-татарська, улегчена існуванням турецьких залог в Коффі та (по завоюванні Молдавії) повстанням спільної турецько-татарської границі. Польща тих часів і на тому відтинку не оборонить своїх життєвих інтересів, не причинилася до того, щоби здержати похід Ісламу. По упадку Царгорода Львів зачав укріплювати мур, боячися, що турки його обляжуть. Скоро шляхта переконалася, що туркам вдалося здобути Львів без більшого труду. І напевно не *pobiles et equites* його боронилиб. Бо коли по розгромі Ольбрахтових відділів (1497) невеликий турецький загін дістався аж під Львів, вони позбирали золото й дорогі каміння та поховалася по лісах. Турки всіх зловили, відібрали дорогоцінності, багатьох забрали в неволю, але ще більше потерпіло місцеве населення. *Trasya, Macedonia, ordu tatarskie u tez Azya ruskimi poimanısami zaprzatniono.*

Який був вислід довгої і впертої протиіслямської папської пропаганди в Польщі? Римові користь невелика. Польща офіційно до хрестоносних походів ставилася холодно. Всякі круціятові помисли імпортували до Польщі і кольпортували мрійники і фантасти духовні і світські — та майже зправила чужого походження (Цезаріні, Капістром, Кальлімах, папські кольлектори). З Польщі фонди на ту ціль до Риму відпливали невеликі. Приклонники круціят умисно представляли участь Володислава варненського як заслугу цілого польського шляхетського стану. Приємно було слухати сих слів про призначення до незвичайних чинів, легко було в них повірити, перенятись навіть тими думками. Але щоб здійснити мрії Риму, бракувало всього: і сил і орієнтації. Не позволяли і внутрішні обставини. Турецький страхопуд був в очах шляхти страшніший, аніж в дійсності. Приводили його перед очі хіба тоді, коли було треба ухвалити нові податки. За теж татари, противник близький, докучливий, напrawdę небезпечний, що вічно грозив реально, гуляв безкарно. По упадку самостійної Литви не бачимо спроб увільнити східні межі від татарської язви. Вони не стали передмуря, а тереном пенетрації Ісламу (не турецького а татарського). Так було до 1497 р.

Більше нагоди мала Польща виповнити ту місію в другому періоді турецько-польських взаємин. Вона межує з турками і татарами: 1) з полудня, від Дністра, Карпат і молдавської границі 2) від полудневого сходу від Криму. І Туреччина і Польща в XVI столітті знайшлися на вершку свого розвитку. В Польщі також і тоді нема ніодної реальної програми розвязки турецького питання. Теорія від практики розбіжна: на устах кличі відзискати Кілію й Акерман та хрестоносні заміри, на ділі — найпоправніші сусідські відносини. Тревали вони майже ціле століття. Тимчасом міжнародне положення змінюється. Малярщина, що хоронила від Туреччини Захід і Польщу, тратить самостійність (битва під Могачем 1526 р., упадок Будапешту). Польща непередготована перебрати ролю Малярщини. Молдавія, невіддавши помічі, знайшлася під турецьким пануванням ще скорше аніж Малярщина і старається Туреччині не дражнити: її воевода Стефан готовий, щоб забезпечити спокій, прийняти Іслам. Східного питання на ніодному відтинку не розвязано: ні на молдавсько-чорноморському, яке навіть ще більше комплікується, ні на татарському, ні на новім — козацьким. Аж до 1699 року Польща знаходиться в стані оборони. Коли зійшлися турецькі і польські границі, Туреччина була вже слаба. Варшава уважно прислухується до турецьких порад. Вплив султанів на переведення виборів короля Вавезія, а опісля Стефана Баторого безперечний.

Ставити Туреччині опір, відважалося козацтво. Малі відділи запорожців палили турецькі міста на північнім березі Чорного Моря (1589), Варну (1606), Синоп (1614). Султан безрадно бачить, як горять підпалені козаками пристані, що

находяться близько границі; безрадно, бо запорожці розбивають турецькі експедиції. Шарпаючи турецьке побережжя, козаки боронили і Польщу, особливо по упадку Мадярщини. Але від корони козацтво не дізнало ефективної допомоги. Баторій, що самотній (може ще й Собеські) мав певні дані здійснити клічі війни з Турками, покарав смертю козацького отамана Підкову за його протитурецькі виступи. В трактаті, заключеному з турками під Бушою, поляки зобов'язалися всякими способами здержати козаків від нападів на Туреччину. Жулкевський негайно по заключенню договору звернувся з військом, яке мало боротися з турками, проти козаків. Самостійна ініціатива Польщі в протитурецькій акції не принесла поведження. Жулкевський, що не хотів зачіпати турків, воював з козаками. Нарешті дійшло до битви під Цецорою, де сам гетьман згинув в битві (1620). А треба зазначити, що Туреччина вже тоді була дуже ослаблена внутрішнім безладом. За те вже незначна козацька поміч довела, перший раз в історії, до задержання військ, котрі провадив сам султан (Хотин 1622), і довела посередно до дальшої, повної дезорганізації ісламської держави. Лише під Віднем Польща виступила зачіпно проти Туреччини (1683 року).

Не зважаючи на те, що Польща не забезпечилася від турецької небезпеки — (про агресію з її боку поза 1683 р. нема мови) їй загрожують не Туреччина, а татари. Дрібних татарських наскоків на Польщу, зглядно на українські території, що находилися під польською державою трудно зчислити. Татарські хани дістають щороку „упомінки“. Не зважаючи на те, від татарів безпеки не було, хоч Собескому часто вдавалося побідити татарів (1667, 1672, 1675, 1686); часто бачимо татарів під Львовом (1620) навіть по віденській побіді (1695). Слушно запевняли деякі тверезі поляки (Мишковський), що 1500 люда оборонилоб східні кордони. Та трудно було здобути удержати навіть такий відділ. Польща Вазів користує з помічі татарів в битвах з шведами (1656). Взагалі нераз доводилося користати королям чи шляхті з помічі татарів.

1699 рік здержав раз на все турецьку експансію на Захід. В карловицькому розборі найменше з усіх турецьких противників скористала Польща. Татари самі стають предметом агресії, але не польської, а — (по розгромі козацтва) російської. Похід Ісламу в Європу спиняла до 1526 року Мадярщина, до 1497 року в певній мірі навіть Молдавія, а потому козацтво. Розклад татарів і турків використала лише Росія.

В третій епосі відношення Туреччини до Польщі приятельське. В Стамбулі повстає заложена й удержувана польським коштом перша в Європі Сходознавча школа (1766—1795 р.). На турецькому терені розвиває діяльність польська політична еміграція.

Так представляється в світлі історії легенда, яку ми вибрали за тему сеї статті.

Р. Лісовий

Блеск чи панування?

(Кілька актуальних заваг)

I

Не можемо нарікати на те, що сучасне українство не має перед собою далекосяглих проблем. Засади життєвих трудностей і проблем маємо стільки, що до їх побороення чи розв'язки потреба величезних зусиль усіх передових шарів суспільності. В тих зусиллях треба стопити в одно: і емоціональну напругу, і працю сміливої аж до зухвалости думки і врешті труд українських рук. Однак велика небезпека для новочасного українства не походить від тих проблем буття й смерті, не від їх кореляту, трудностей життя. Бо з природи річей всі проблеми й труднощі національного і суспільного життя обчислені таки на людські сили. Найбільша небезпека походить — підкреслюю се — від знегування проблем та зредукування їх по вигідній дорозі до степеня якихсь quasi-літературних фікцій.

З такими фікціями стрічаємося не вперше. Проречистим прикладом можуть бути quasi-літературні соціалістичні образки української дійсности і також перспективи українства з Винниченком на провідних постах. За сю редуцію засадничих проблем українства до ряду quasi-літературних, тим разом демократичних фікцій, платимо ще й досі неабиякою ціною.

Не маємо охоти кидати каменем на недавнє минуле і замикати очі на наші дні. Тут теж знайдемо неодну quasi-літературну фікцію і неодну редуцію глибини нашого життя. Не будемо робити їх реєстру. Нам йде про те, щоб звернути головну увагу на ті фікції, які тут і там знаходять ґрунт і прихильників серед молодого покоління. Тут і там можна в тих шарах подибати думку, що терен нашого буття рівний, а перспективи прозорі. У молодій інтелігенції не все знайдемо зрозуміння такої глибокої і для нас засадничої проблематики українського чину. Звичка редукувати проблеми українства до ряду quasi-літературних фікцій ще не вмерла.

Наші уваги можуть виглядати пересадними і занадто вишуканими. Ми признаємо, що такі й подібні речі можна лишити без розгляду. Але се вільно зробити тільки тоді, колиб, перше: на молодому українству не лежала та величезна відповідальність, якої воно не може позбутися, не перечеркнувши себе й своєї гідности, і друге: якщоб в дальших перспективах українства не йшло про кадри творців-стратегів в найширшому сенсі слова. Що значить не мати стратегів життя, про те ми також переконалися.

II

Такі загальні завваги поставили ми на початку статті хочби й тому, що порушувану нижче проблему вважають в нас за дуже дивовижну. А тимчасом се є одна з центральних проблем наших днів.

Вихідною площею наших міркувань будуть деякі неоспоримі факти нашого часу. Перший з них те, що молоде українство узнало своїми такі тяжкі завдання, що здавалосяб — перевищали людські спроможности. Не треба закривати того, що ті завдання належать до найтяжших, які якась генерація якоїнебудь суспільности може собі поставити. Здійснити ті завдання беруться — треба ствердити — такі люди з українського соціального і расового середовища, а не надлюді. Сей перший факт може бути джерелом глибокої застанови і — несподіваних висновків на тему нашого життя. — Другим фактом з тогож самого терену є те, що поставлений ідеал, предмет віри і волі молоді генерації, є таким великим і трудним до досягнення ідеалом, що далеко переростає „египетські піраміди“ Наполеона. Він є поза полем нашого емпіричного бачення, — докладніше, зміслово-емпірична спроможність сучасної конкретної української суспільности його досягнути не може. З тієї причини не так легко для тієїж суспільности ідеал сей безпосередно обезцінити. З другої сторони практичні зусилля, яких метовим назначенням є сей ідеал, може ся конкретна суспільність засадничо бачити емпірично „в кождий день“, без фанфарів і радісної музики. Тут широкий загал, або радше прилюдна опінія, яка з своєї природи є звичайно плитка і тиранська, почуває за собою право видавати осуди про практичні змагання за здійснення ідеалу. Ідеал високий, каже та „оцінка“, але змагання сірі, буденні та з ним неспівмірні. На ґрунті такої „оцінки“ паде висновок, що той ідеал, за здійснення якого боряться такі „сірі люди“, є тільки утопією, яка родиться з запалу і браку розуміння „реальних“ умовин життя „недосвідчених“ піонерів ідеї. В сей спосіб зачинається посереднє обезцінення ідеалу на окружній дорозі через обезцінення практичних змагань за нього.

Така „оцінка“, що протиставляє „величність“ ідеалу ніби то „сірости“ змагань за нього, є дуже характеристичним явищем суспільного життя. Вона може бути початком цілковитого обезцінення неодиної життєвої вартости в очах „сучасників“ і заломання життєвих перспектив на майбутнє. Для „широкого загалу“ кожда „сучасність“ виглядає невимовно сіро. Щоб у „сучасности“ відкрити велике, вічне й неповторне, на те треба неабиякої емоціональної й інтелектуальної апаратури. А такої в „широкого загалу“ нема. Звідси походить те, що багато геніяльних одиниць чекає десятки й сотки літ на признание себе. Звідси походить теж і те, що геніяльні вожди

суспільно-політичних рухів, що з природи річи мусять знайти признання і послух таки в „сучасників“, показують широкий масі свою геніальність не так „духовими“ аргументами, як радше своєю безоглядністю і брутальною силою, яку маса завжди респектує. Тільки великі зусилля найбільш передових одиниць при скоординованні дуже багатьох і дуже різнородних засобів (а втім і сили) може показати широкому загалові величчє в сучасности і створити пізнання гідне великих поколінь. Сам загал є найменше здібний бачити довкола себе великі річи. На тому тлі зроджується багато парадоксальних, на перший погляд, ситуацій в нашому суспільному житті.

Не маємо заміру робити тут їх перегляду. Хочемо тільки звернути увагу на те, що тутешня офіційна прилюдна опінія, хоч на перше вражіння признає величність ідеалові молодого українства, то проте постійно старається обезцінити дорешти зусилля до його осягнення. Ся опінія вказуватиме на те, що зусиль молодого українського покоління хочби з уваги на їх напругу не можна навіть здалека порівнювати з котримнебудь націоналізмом Заходу: там — скажуть — провідні одиниці мають німб над собою а в нас чомусь так яскраво передові постаті не виступають.

З другої сторони ся опінія не може не доглянути, що ідея ся здобуває собі щораз більше ґрунт в терені. В такій ситуації ворожі рухові сили не можуть вже його знегувати: заге йдуть спроби дати відповідну „оцінку“ рухові, себто його обезцінити. На овиді з'являється вічна — як світ пануючих ідей поява: сальватор ідеї.

На нашому ґрунті проголошують не від сьогодні, що велична і шляхотна „сама по собі“ націоналістична ідея зійшла завдяки своїм реалізаторам на манівці і що єдине, що треба робити, се ратувати, сальвувати ідею. Як на марічний знак, злітаються ратувати ідею і ті, що довгими літами намагалися „ратувати“ старі і загинилі партійні угруповання; і ті, що досі ввесь час готували майбутні блага по інструкціям Комінтерну; і мрійники, що опинилися з якихнебудь причин без заняття, і прочі, і прочі. Для ратування ідеї скликають „Конґрес“, організують пресовий апарат, щоб вмовити в маси казку про звихнену ідею й у відповідному напрямі організувати соціальну волю. До тієї „праці“ вирушають найбільш різнородні елементи, яким дала крила українська „динамічна“ і демократична дійсність.

„Сальватори“ ідеї мають найбільш пестру минувшину за собою: всі чоловіки з них життєво вже зломані; решта — то дешевенький людський матеріал, який викидає наверх і поглищує безсердечно знову українська соціально-політична кон'юнктура; се та водна піна, яку жбурляє з себе і „гасить“ Харібда в знаній поемі Шіллера. Таке пізнання вистарчилоб вповні до того, щоби супроти сальваторів ідеї зайняти різко негативну поставу. Але сього ще мало!

Молоде українство мусить собі гостро зясувати появу сальваторів ідеї. Живемо в часі, коли вони неодним фронтом під неодною постаттю наступають. Мусимо поставити справу ясно і сказати собі, що кожний великий рух в історії людства мав своїх „сальваторів“, свою єгипетську язву, з якою мусів дуже рішуче розправлятися. На нашому ґрунті боротьба проти тих отруйків нового життя се один з найважливіших наказів хвилини.

III

Вже з попередних завваг виходить, що сальватор ідеї не є специфічно нашим явищем. Се поява, яка воліється завжди тоді, коли здобувають собі панування великі ідеї й рухи.

За прикладами не прийдеться далеко шукати. Історія церкви може дати з соціологічного боку найбільш яскраві ілюстрації. Вона ж оповідає про те, який нелегкий був шлях нової ідеї. Вона подає нам також те, що коли ся ідея стала реальною силою на землі, з'явилися її сальватори. Боротьба з „сальваторами“ се велика частина її історії на протязі довгих століть. Ся найзагальніша ілюстрація приходить нам на думку, скільки разів дивимось на лінію розвитку націоналістичної ідеї. Тут насуваються на думку з великою силою різні аналогії.

Націоналістична ідея має вже частину своєї важкої дороги за собою. Великими зусиллями і посвятою здобуває собі право громадянства і ідейного панування. У тому часі з'являються великою громадою апостоли її „незвичнености“. Ми питаємо: що означає та поява? Яка кон'юнктура їх сплоджує?

Треба підчеркнути на тому місці, що можна говорити тільки про кон'юнктуру істотності сальватора ідеї; він сам с у т е в о нічого собою не уявляє ані не творить. Він являється завжди і неодмінно в той час, коли ідея стається силою в конкретному людському терені або, кажучи образно, коли ідея сходиться на землю.

Що ж означає ісход ідеї на землю? Сим ісходом хочемо схарактеризувати певну фазу в розвитку ідеї, в якій мають лише деякі специфічні суспільні явища, під які підпадають теж явища з сьогодняшнього українського терену як індивідуальні випадки під їхній тип. Лишаємо на боці питання, як родиться ідея та яка її суть. Для нашої цілі вистарчить тут ствердити, що творцями кожної великої ідеї являються визначні індивідуальності і що між людські маси несуть її піоніри. За те дуже важним ствердженням для нашого розгляду являється факт, що без огляду на свою змістовість, не завжди ідея являється людям такою самою.

В її першій розвоєвій фазі характеризує її блискучість і з о в н і ш н а маніфестаційність. Являються скоро її визнавці, горнутья стихійно до неї та в гомінкий спосіб маніфестують

своє „вірую“. Маніфести визнавців під різними видами се загальне явище; ці маніфести знаходять часто-густо своє літературне оформлення: гін до зовнішньої ефектовності пробивається навіть стилістично. Літературні продукти визнавців з тієї фази стоять в дивний спосіб поміж науковою прозою й публіцистикою з одної сторони, а красним письменством з другої сторони. Розмежування теренів наступає дещо пізніше. Се визнавці ідеї. З другої сторони стрічає нову ідею легковаження й насміх. Визнавати її значить в порядному товаристві зраджувати прояви небезпечного заблукання. Але на тому не кінчиться: лінива думка богеми активізується далекойдучо. Поза осудом нової ідеї („майже божевілля“) вимагає вона, щоб усі вірили в неї саму. Та се визнавців ідеї не спинює. В них щораз більше приходить свідомість, як важка і як далека є дорога ідеї. Падуть критичні голоси. В р. 1928, в часи видавання *Смолоскипів*, кинув Дм. Донцов такі характеристичні слова:

...таким націоналістам, що тримаються здалека від конкретних проблем дійсного життя, грозить небезпека власти в порожнє фразерство, в трюмадрацію на тему — „Ми Молоді! До нас належить світ! Ми є динамікою нинішнього дня, відблиском майбутнього... Ми буйним, веселим потоком весняним“. Молодість — гарна річ, але ліпші певність себе і запал до нової великої ідеї, але нова ідея сходить серед таких мук і болю що їй і не в голові славити себе і пишатися собою на базарі. Вона, думає про самоутвердження, не про саморекляму (Дм. Донцов: *Проблема поколінь* ЛНВістник 1928 VII-VIII).

Такі голоси незвичайно знаменні в певних моментах розвитку ідеї. Вони є свідомством того, що в її розвитку перегортається новий листок: що ідея починає ставати яскраво силою на землі, отже, що ідея сходить з висот на землю.

IV

Се незвичайно важний момент в розвитку ідеї; він в одному вирішальний, бо се проба вогня.

Мусимо відразу підчеркнути, що того моменту не можна точно „відкрити“ ані як означеного пункту, ані як часово точно відмежованої фази. Треба радше ствердити, що з уваги на багатопромінність ідеї (ідея діє в різних сферах життя) не всюди ідея діє одночасно і з такою самою силою, отже не на кождо конкретну „землю“ сходить вона в одному часі. В соціально-економічній сфері ідея діє відносно пізно, але допіру підпорядковуючи собі той терен, стає вона реальним силово-політичним чинником. Нам одначе важні ці справи в найбільш загальному аспекті. Ми питаємо: **Що** означає ся „земля“, на яку ідея сходить „з висот“? Ся земля, се той ґрунт, в якому ідея має діяти; се расово, соціально, історично й геополітично окреслене середовище, отже незвичайно скомплікований зріжничкуванням людського матеріалу й безпроглядною масою людських повязань ґрунт. Годі

просто з'ясувати собі, скільки „чинників“ найбільш гетерогенних сфер, а в тому скільки „епох“ і „впливів“ витворило сей ґрунт, де зродилася і в яким хоче здобути впливи ідея. Годі теж відповісти на питання, як ідея, отже нематеріальне буття, діє в світі з матеріальними елементами і як вона сей ґрунт формує. Щоб на се вдоволяюче відповісти, треба мати готову відповідь на багато засадничих проблем, які булиб підбудовою відповіді на наше питання. Вертаючися до нашої теми, скажемо, що коли ідея сходить „з висот“ на землю, то вона сягає по панування в даному середовищі; вона стається тоді силою, наріжним каменем нової дійсности. „Нового світу“ вона на висотах не „збудує“; зробить вона се допіру тоді, коли „злучиться“ з тенденціями, які виростають з даного ґрунту й опанує їх. Щойно тоді матиме вона можливість „діяти“ в повному сенсі слова.

В тому часі наступає черговий удар проти неї з того ґрунту, на якому вона старається бути порядкуючою силою. Загрозливість нової ідеї для себе, противники не стільки „пізнають“, скільки схоплюють ірраціонально. Тепер стають проти неї навіть ті, що ще вчера приплескували її маніфестаціям. Ті самі люди звуть тепер ідею злочинною; закидують її „аморальність“; проти її двигунів кидають найгірші наклепи; накликають до хрестоносного походу проти неї батьків і матерей, яким вона — як кажуть — пожирає дітей як біблійний молох; проти ідеї стараються мобілізувати родину, бо вона, мовляв, нищить родину як основу суспільности; проти неї накликають релігійні організації, бажаючи вмовити в усіх, що ідея хоче підмінювати ґрунт під пануючою релігією, що вона є „поганством“. Йдуть теж заходи, щоб знищити ідею, відгородивши її реалізаторів і внеможлививши їм егзістенцію („блокада ідеї“). А тимчасом заки се опонентам вдасться зробити, ідея, якої чинником є свободна воля і свободний чин найкращих одиниць, кріпне. Кожду позицію купують її піоніри дорогою ціною. В парі з тим йдуть їхні незатерті переживання, а з тим нові вартости, непроходимий мур поміж визнавцями ідеї та другим світом. Сі переживання й здобуті вартости сприяють те, що визнавці нової ідеї по таких пробах перестають бути „сучасниками“ для своїх ровесників, хоч живуть одночасно з ними. Не всім дано перейти вповні через пробу: хто сего доконав, той випередив своїх ровесників о цілу генерацію. Се є визначний момент в розвитку ідеї. Затрачується зовнішня маніфестаційність і блеск принадної лелітки, що так кидалося увічі в початках розвитку ідеї; немає вже такого стилістичного підкреслювання слова „Ми!“ Ідея стає реальним фактором життя, а перестає бути „чистою ідеєю“ на висотах; її силу мусять признавати всі.

Одночасно зі „зміною“ ідеї приходить теж „зміна“ серед її визнавців. Маніфестанти зникають, а з ними щезають також їх „маніфести“, згадані в горі продукти з погранича науки,

публіцистики й красного письменства. На чоло руху висуваються стратеги, а з ними в парі наступають деякі зміни в думках і відчутті визнавців руху. З зовнішнього блискучого маніфестанта зробився „сірий“, і на перше враження, двигун руху. В нього потужніше щораз більше свідомість, як далеко він закорінений в давніх епохах історії власного середовища; родиться свідомість, що те, що він робить, се не акт тільки власновілля, що тут говорить минувшина. Родиться відчуття фатальності в історичному діянні; се відчуття вояка на фронті, яке дає йому силу перейти найтяжші хвилини. Двигунові руху зайва тепер попередня маніфестаційність.

Щоб краще зобразити ситуацію, хай промовить анальогія. Порівняймо молодого вояка, що вперше йде на фронт під оклики юрби, з вояком, що перейшов вже не один вогонь. В останнього нема вже так багато декоративності: є зате тверде і непохитне серце. Про сю зміну в душі вояка і про переживання на фронті пише А. Гітлер (*Mein Kampf*):

І так поплав рік за роком; замість романтики битви прийшла гроза. Одушевлення охолело, а буйні оклики радості втопилися в жаху смерті. Прийшов час, коли кождий мав звести боротьбу поміж гоном самозбереження і наказом. В сій внутрішній борні перемогла остаточно воля. В перших днях міг я йти до атаки зрадісними окликами й сміхом; тепер запанували в мені спокій і рішучість. А се вже було тривале. Щойно тепер могла доля кинути нас в останню пробу, без остраху що пірвуться нерви і розум відмовить послуху.

Ми питаємо: чи сей сірий і загартований вояк є — як твердилиб сальватори ідеї — свідомством того, що репрезентована ідея звихнена?

V

На таке питання і в тому випадку і в анальогічній ситуації, здається, двох відповідей бути не може. А все таки в анальогічній ситуації на нашому терені виросло багато відповідей. Офіційна прилюдна опінія нехтувала довго ідею націоналізму. Колиж ся ідея проти течії здобула собі ґрунт і стала силою, таж опінія почала її обезцінювати. Колись (себто у фазі „маніфестаційности“) — скажуть ex post — ідея була велична. Від неї і від руху ми багато доброго сподівалися, аж доки час не перекреслив наших сподівань. Замість творчости, прийшла руйна, замість любови — культ ненависти, замість плекання національної моралі — аморальність ітд. ітд. Ceterum censeo — скаже сальватор — звихнену ідею треба мені „ратувати“.

Є в тих закидах річи, яких розглянення кинулоб нам багато світла на наші умовини життя. Сі наведені, можливо типово схоплені закиди, являються кінцевим ефектом, найбільш абсурдними премісами мізкових операцій. Не в рямцях нашої теми займатися ближше тією справою. Нам важне те, що апостоли „незвихненої“ ідеї підносять ті закиди вже тоді, коли ідея перейшла свою першу пробу й стала порядкуючою силою.

В тому часі не можна вже глумитися з неї, як передше, бо се булаби навіть в очак „порядних товариських кругів“ нісенітниця. Не можна вже тепер дальше „сподіватися“ й дальше „вичікувати“ від неї гарних річей. Лишається трета й остання можливість: визискувати чи пак „сальвувати“ ідею.

Ми вже згадували про те, що широкий загал, отся „пересічність“, творить психологічно арозумілі й дуже для себе характеристичні оцінки „сучасних“ її явищ. Такі оцінки, хоч як вони плиткі й короткозорі, стаються одним з найважливіших наверствувань у публичній opinii, що так дуже важить в новочасних суспільностях від часів демократії. Така прилюдна opinia з своїми „оцінками“ сучасних її явищ є ізза свого безглядного тягару й непорушности важкою колодою для творчих одиниць і нових рухів. Бісмарк впливав на пресу, а одночасно дуже глумився з неї, бачучи в ній одну з фабрик тієї лінивої opinii. Ся opinia з своїми оцінками небезпечна не тільки тому, що обезвладнює життєву снагу груп і одиниць; вона, а в першій мірі її оцінка „сучасности“, є вихідною позицією для кождочасного сальватора ідеї. Сальватор говоритиме про „гарну минувшину“, а в тім і про величність ідеї в минувшині; він буде залюбки говорити про сні рожевого майбутнього. Сучасність, а передовсім діюча в ній велика ідея, є завжди „звичнена“ для нього. Треба отже її „ратувати“. Тут починається такий знаний нам визиск назви, чужих трудів, жертв ітд. ітд.

Така поява се неодмінна тінь, що йде за кождим великим рухом. Як кожда тінь, вона видовжується скоками і корчиться, прибираючи різні види, від гротескових фігурок починаючи, а на потворних формах кінчаючи. Се вже залежить від констеляції величин.

З того випливає ясно, що ми далекі від того, щоб клясіфікувати отруйних сальваторів як явище випадкове. Але ми також далекі від того, щоб проголошувати їх непобідимість і безсмертність. Панують вони тільки в цілковито загниваючих суспільностях. Здоровий суспільний організм нищить таку появу...

Такі речі уважали ми за потрібне піднести на маргінес нашого суспільного життя. Завдання молодого українства такі, що, здавалосяб, переростають людські спроможности. Але ми памятаємо слова незабутнього геніяльного українця з половини XVII в.: „Хай стіна об стіну вдариться, одна впаде, друга зостанеться“. Отже тих „надлюдських“ зусиль dokonу-ють таки люди. Так було завжди. Як і кождий великий рух, так теж і український націоналізм відкриває величне в людині й хоче її такою мати. Те величне, яке культивується в життєвій борні, оперте на світлих взорах минувшини, лежить по за всякою емпіричною сірістю і маніфестаційністю, отже далеко не там, де хоче його шукати плиткий погляд широкого загалу і сальватора ідеї. Для новочасного українства, яке мусить собі створити инше пізнання, емпірична сірість з аспекти

широкого загалу не може бути джерелом оцінки сучасності. Коли ми вже говоримо про сірість, то можемо тільки сказати, що сірий (в очах загалу) двигун руху — це певна розвоя конечність, як сірий і загартований вояк в окопах. Колиж той сам вояк стане опісля на вершинах суспільної гієрархії й матиме в руках наявну силу, широкий загал побачить дуже скоро над ним німб, а вчорашній сальватор в опозицію напевно не піде. Таксамо розвоя конечністю є покання „маніфестаційної“ фази розвитку ідеї. Нам не йде про те, щоб ідея була „чиста“ і „велична“ в розумінні широкого загалу і то розумінні експрессі. Нам йде про те, щоб ідея стала силою, наріжним каменем нової дійсності. Чим більше „чиста“ ідея в тому розумінні, тим більше вона безсила, коли йде про її динамічне діяння в історії. З тієї причини перемога над маніфестаційністю ідеї конечна. Вона довершується маркантно тоді, коли рух, як конкретне втілення ідеї, починає співрішати про соціальні умовини; се діється дуже яскраво тоді, коли рух порядкує систему політичних сил. Шлях кожної ідеї се шлях від тієї „фази“, де так яскраво виступають моменти маніфестаційности до повного ісходу на землю. Се шлях конечний. Об що великі рухи розбиваються, се окрема тема.

Ісход ідеї „на землю“! Не треба одначе думати, що діяння ідеї „на землі“ зглядно її панування не вимагає зусиль. Навпаки! Може ніколи не треба більш горячого серця й більш ясної та суворой думки; може ніколи не треба більшої вмілости пізнавати людські істоти, провадити їх та організувати їх інстинкти, їх індивідуальні та колективні тенденції. Се хвилина, коли гаснуть омани, а родяться міти. Та треба мати на увазі, що панування „на землі“ коштує. Ідеї, „злученій“ з реальними тенденціями „землі“ грозить справжнє виявленнє і збуденнє, якщо для неї не посвячують шляхотних своїх зусиль і не жертвують для неї всім найкращім елементам суспільности. Якщо вони діють з неї і посвягять для неї все, то ідея освячується постійно наново і ємаєстатична й жива, як „в першому дні“.

Покищо одним з головних завдань молодого українства є негавуюча боротьба проти сістематичного обезцінювання сучасности, а передусім проти обезцінення ідеї й руху. Характеристичний з точки погляду соціології момент подає історія церкви. В хвилині дуже маркантного ісходу Христової ідеї „на землю“ („Йдіть і научайте!“), сходить надприродна сила і німб на Христових учеників, щоб дати їм сповнити завдання з метакозмичною важністю. Суспільно-політичні рухи з природи річей своїм двигунам такого німбу дати не можуть. Тут зусилля й посвята найкрасших елементів освячують ідею. Зновуж носії руху муять мати тверду емоціонально-інтелектуальну апаратуру, щоб поза емпірією широкого загалу й трійливого сальватора, узріти вічні й неповторні вартости,

Р. Керч

Як творяться імперії

Минула недавно річниця повстання італійської східно-африканської імперії. На протязі цього року з'явилися італійські публікації, що кидають яскравий сніп світла на той шлях Італії, який завів її по через абесінську війну на вершини одної з імперій світа. Хочемо обговорити знамениту книжку маршала Еміліо де Боно¹⁾, що відіграв рішачу роль в абесінському підприємстві. Печать духа Мусоліні лежить на цьому підприємстві — книжка де Бона розкриває нам річі, які вводять нас в глибокий подив. До твору де Бона написав Мусоліні передмову, в якій характеризує роль її автора в подіях, які трактує книжка, так: „Коли Еміліо де Боно вийшов на сушу в Масауа, дотеперішні приготування показалися вповні незадовільними на те, щоб вирівнати раз на все високий рахунок з 1896 р. (поразку італійців у війні з Абесінією — прим. авт). Все треба було стократно поліпшити — і то не в якомусь неозначеному часі, а в короткому, твердо наче догма, встановленому речинці: до жовтня 1935. Було небогато таких, що вважали можливим впоратися за 10 місяців з такими могутніми приготуваннями... Але сила волі де Бона, його п'ятдесятлітній досвід, його холонокровність, його молодечий, повний сили оптимізм стали підставами успіху“. — Так, читаючи де Бона, маємо весь час перед очима проблему вождя та його найблизших, з якими він довершує історичних чинів.

Італійські колонії, що межували з кол. абесінським царством — Ерітрея й Сомалі, були все пасербами римських урядів: смішно малі бюджети, армія всего з кількох куренів тубильців, артилерія та укріплення майже ніякі, летунство рівне нулеві. Сітка гостинців й залізничних шляхів мізерна, одинока пристань — Масауа (в Ерітреї) нерозбудована й занедбана.

В 1927-31 рр. все ще була звернена вся увага Мусоліні на північну Африку: в Тріполісі треба було закріпити позиції всередині країни, в Кіренаїді давлено останні повстання. Але вже 1932 року посилає Мусоліні міністра колоній де Боно в Ерітрею, щоб переконався про стан річей на місці. По повероті сей звітує „дуче“ про положення — без ніяких прикрас, але оптимістично. Дуче каже де Бонові починати натяки перед соймом і сенатом про найблизші колоніальні можливості і доручає йому написати низку статей на колоніально-політичні теми до журналів.

Се перші кроки на шляху, який заведе до того, щоб повстала італійська імперія в східній Африці. Не устійнено ще

¹⁾ Появилася м. ин. в німецькій перекладі: Emilio de Bono: *Die Vorbereitungen und die ersten Operationen zur Eroberung Abessinien*. München 1936.

нічого окресленого про характер майбутньої акції проти наміченого ворога. Де Боно за згодою Мусоліні питає короля, чи він не мавби охоти відвідати Ерітрею.

Заки виготовити напрямні пляну військових приготувань, треба було устійнити, чи акція буде дефензивного чи одночасно й офензивного характеру. Так чи інакше на оці конечно було мати такі моменти: ніякий надзвичайний транспорт зброї й війська почерез суецький канал не міг уйти загаліній увазі. Отже італійці не могли рахуватися з фактором заскочення, що відіграє при всякій військовій операції вирішальну роль.

Де Боно предкладає проєкт розмірів збройних сил офензивної війни. Дуже не заскочений великою цифрою, але вважає, щоб було конечном рахуватись обовязково з офензивною війною. Він має на увазі міжнародне положення і те, що ще не всі італійські збройні сили досягли потрібного степеня ударної сили. Крім того гризеться генеральний штаб, що може в Європі всяке приключитися в часі, коли великі військові частини будуть в Африці. Ген. штаб мав уже виготовлений плян оборонної акції в Ерітреї на такий випадок, як теж з другого боку докладний плян висилки частин в східну Африку.

Де Боно робить в книзі — свої мужні критичні завваги супроти ген. штабу, поодиноких міністерств ітд., ба, навіть самого дуче. Вони, як взагалі ідеальна отвертість автора, вражають дуже позитивно: се є європейське розуміння критики і відповідальности.

Одного дня в 1933 каже де Боно до Мусоліні:

— Слухай, колиб там на долі мала бути війна, то мусиш — оскільки я видаюся тобі гідним і здібним — наділити мене тою честю, вести її.

Мусоліні глянув на нього і сказав відразу:

— Певно.

Де Боно додав:

— Не вважаєш мене старим до сього? (маршал мав уже 70 років).

— Ні — відповів Мусоліні — бо не можемо багато часу тратити.

Де Боно пише: „Вже тоді мав дуже ясний образ того, що справу треба вияснити найпізніше в 1936 році. Він сказав мені се. Я обмежився до відповіді: „Добре“ й не виявив найменшого сумніву... Дуже не говорив з ніким про майбутні операції в східній Африці, тільки ми оба були втаємничені і таким робом не було небезпеки, що публіка моглаб бути занепокоєна недіскредіями“.

Де Боно зясовує перед своїм шефом такі міркування: Внутрішні положення в Абесінії жалюгідне — треба числитися з невдоволенням „рас“-ів. З другого боку не виключене, що ватажки близько італійських кордонів можуть зважитися на напад, рахуючися з теперішню слабкістю противника. В такому разі треба бути приготованим, щоб видержати на доте-

перішних позиціях наступ навіть цілої абесінської маси, щоб опісля перейти до протинаступу, „основю перезести діло“ і „справу завершити раз на все“. Мусоліні велить негайно приступати до діла.

— Грошей, мій воже, ми потребуємо, багато грошей!

— Грошей не забракне.

Тому, що треба було приступати до здійснення проекту, Мусоліні і де Боно втаємничують в справу міністра війни і шефа ген. штабу. Останній висилає негайно до Еритреї генерала, щоб сей склав йому звіт. Про се пише де Боно: „Дуже добре ареадований звіт був держаний в мало оптимістичних красках, а говорилося в ньому про потребу таких праць що годі було сподіватися сповнити їх в бажаному речинці. Але — каже де Боно — я не дав себе залякати і йшов просто до мети. Все, що в 1933/34 доконалося в міністерстві кольоній для підготовки походу — а се було головне — опрацював виключно я, очевидно з помічю знаменитого шефа мого військового бюро“.

Треба доконати в Еритреї величезного діла, щоб там сконцертрувати велику армію. Тут є тільки запаси волового й овечого мяса — рештуж все, дослівно все, треба постачати ззовні, задля ощадности й валютних трудностей — передусім з Італії. Треба розбудувати пристань в Масауа, так щоб можливо було скоро виладовувати матеріал і людей. Треба направити й поширити сітку шляхів — опріч головної комунікаційної жили — Масауа-Асмара не було в цілій Еритреї ніякого шляху, який бувби пригожий до руху тягарових авт. Теж залізнична лінія Масауа-Асмара, що досі була дуже мало спроможна, вимагає вирішальної розбудови. Все се робиться наразі на малу скалю, тільки чорною робучою силою, бо ще в 1934 було невказаним стягати робучі сили з краю — се розкривало б тайну.

„Ми умовилися з дуче, — пише де Боно — що про східно-африканське підприємство не треба говорити. Бо він знав, що в рішачий момент буде вся Італія за ним. Але не треба промовчувати, що тоді не бракувало ще нерішених, що зявлялися з своїми фразами: „Треба наперед бачити, чи оплатиться скірка за виправку“. Як небезпечні — викликає де Боно — є по всі часи ті, що холодно розраховують „добро батьківщини“, що не відчувають радості ризика! Тисячу разів є ліпші ті, що без вагань і навіть з замкненими очима кидаються вперед! Що торкає мене, то можу похвалитися, що я не зважаючи на свої літа, належу до другого гатунку. І горе, коли в сьому випадку воно так не булоб. Шеф нагнавби мене тоді з тупотом ніг кудиінде й він мавби радію!“.

Дальшою проблемою, яку мусить де Боно розв'язати в Еритреї, є безпека водою — 120.000 люда і 50.000 чотиронних. Ще заки сі люди прибудуть, треба приготувати їм сітку лічниць, бо головню клімат долини країни буде мати свої жертви. Потім прийдуть ще ранені. Летунські майдани —

дальше завдання. Тому, що в час великої, а іноді й малої дощової періоди вода перемінює їх в багно, треба на головних летищах помурувати спеціальний тор до старту й приземлень. Се мусить відбуватися з прийняттям конечних мір осторожности на випадок несподіваного ворожого нападу. Рівнобіжно з роботою в Еритреї йдуть перші приготовки в Сомалі. Еритрея була все для Італії резервуаром добрих вояків — тепер зможуть білізують 65.000 аскарів.

Впарі з першими мілітарними заходами йдуть політичні приготовки. Де Боно пише: „Держава, яка могла виступити проти нас, стоїть не на тому самому культурному рівні, а форми й методи її правління є того рода, що зловживання й внутрішні невзгоди мають тут поле попису. В такому випадку треба добре розважити, якою партією можна найкраще послужитися“.

При початковій команді повстає в 1935 окреме Політичне Бюро й починає по висше згаданим напрямним свою роботу — „в тісній співпраці з нашим посольством в Адіс Абебі, яке дістало відповідні категоричні інструкції від дуче“ — додає отверто де Боно. На чолі Бюра стоїть колишній військовий аташе в Адіс Абебі, що знаменито знає абесінців, відносини серед них, інтриги й таємні шляхи, щоб навязати звязки з головами племен, яких Боно намагається позискати для Італії та підбурити проти негуса. Паралельно з роботою Пол. Бюра йде діяльність розвідного бюро. Оба бюро служать ген. штабові, нач. команді м. ин. теж як взаїмна контроля.

Колишній губернатор Еритреї Гаспаріні мав зносини з ватажками, а крім того заложив першу плянтацію бавовни. На сю плянтацію він приїздив з Риму щороку й далі робив своє діло між абесінськими „расами“. Мусоліні посилав його тепер на постійне в Еритрею, Гаспаріні осідає на своїй плянтації та веде нібито свої інтереси. Але під такою покришкою приймає різних абесінців ізза кордону й сам під плащиком торгівлі шле курієрів до них.

Робота італійців дала свої овочі. „Від самого початку боїв — каже де Боно — ми могли ствердити познаки успішности нашої політично-розкладової акції. Завдяки сій роботі ми відобрали нашому ворогові разом не менше як 200.000 люда, які або не вхопили за зброю, або — хоч зібрані й узброєні — заховувалися безчинно. Перехід до де Бона відомого раса Гугзи з 1200 добре виражених бійців був одним з найважливіших успіхів італійської роботи“.

На кінець 1934 припадає напад на італійський консулят в Гонгарі, а потім відомий інцидент під Валь-валь. 7 січня 1935 де Боно потиху сідає на корабель в Неаполі та їде до Еритреї — ще як міністр кольоній. Прибувши, прибирає титул Високого Комісаря Східньої Африки. В тих днях відбулися в Римі розмови з Лявалем, які дозволяли надіятись, що збоку Франції не буде перешкод в абесінським підприємті.

16 січня прибуває де Боно до Масауї і тепер прибирають всі розпочаті роботи темпом, якого вимагає час 10 місяців напередодні війни. Прибуває два курені „чорних сорочок“ — перші військові частини вислані з краю. Їх негайно приділює де Боно до робіт. Але сих 2.500 людей се крапля в морі — де Боно домагається 10.000 робітників і до місяця Мусоліні посилає йому їх. До жовтня число робітників висланих з Італії зростає до 50.000.

Поширюються існуючі биті дороги, по яких вічно снуються валки тягарових авт, ростуть нові — ділянка шляхових робіт стоїть отвором всім італійським шляхо-будівельним фірмам. Залізниця зойдно в липні стоїть на висоті завдання, бо висилка лokoмoтив і вагонів з краю стрічається з великими трудностями. Повстають нові артилерійські становища, поліпшуються існуючі укріплення, залоги чимраз сильніші, чимраз більше летищ, на них великі гангари, в безводних смугах закладені криниці, цистерни й водні резервуари. Повстають цілі військові села. — Зчасом навіть майже всі середники поживи треба постачати з Італії, бо Судан і Єгипет замкнулися перед італійцями.

Де Боно знає, що на абесінському терені, в який перенесеться воєнна акція, взагалі нема добрих доріг, а існуючі стежини теж не досконалі. На його домагання виготовляє автомоб. фірма „Фіят“ особливий тип малого авта, що може пристосовуватися до всякої дороги й стежки. Масауа розбудовується — з бігом місяців пристань дістає два великі крани: один прикріплений, другий плаваючий.

28 березня 1935 королівський декрет іменує де Бона нач. командантом військових частин в Сх. Африці. Він творить свій ген. штаб. В Сомалі призначений на пост військового губернатора й команданта частин ген Граціані. Від другої половини квітня військові транспорти прибувають чимраз більше на силі. Ген. штаб в Римі є за тим, щоб будувати на етапних точках бараки — але де Боно знає, що се коштувало би головокружні суми й величезного вкладу праці. Звертається з своїми сумнівами до дуче, сей телеграфує: „Ми жили в часі світової війни в шатрах навіть на снігу“. Отже тільки шпиталі, магазини й командування дістають бараки, решта живе в шатрах.

Летунські сили йдуть зразу повітрям, але мусять приземлюватися по дорозі в Каїрі й Картумі, що опісля задля англійського становища стає неможливим. Отже літаки пересилають розмонтовані з краю і на місці складають: 6 літаків за 48 годин. Летунство починає розвідку над аб. тереном, що кидає абесінську кордонну сторожу в небувалий переполох.

В половині червня надходить період дощів. „Великі дощі — пише де Боно — справді великі, але вони не тривають без перерви 24 години, а найвище 6 годин денно. Отже се не має нічого спільного з потопою й ковчегом Ноя! Наше темпо праці на ділі ніяк не зменшилось“. Цікавий приклад, що ні-

яке велике діло не зносить малодухів, ані фантастів: до міністерства звертається одна фірма з проєктом будови ливової вантажної залізниці з пристані до Асмари — щоб влегшити постачання матеріалів. Де Боно пише: „Знаменито! Ніщо не стоїть сьому на перешкоді“. Пляни готові, контракт підписаний. Праця негайно почнеться — се була половина березня — а в листопаді або в грудні 1935 мала бути залізниця готовою... Вона не готова до нині!“.

Про політику негуса пише Мусоліні де Бонові: „Негус наказує за багато молитися і постити, щоб можна повірити, що він хоче нас заатакувати“. Виходить, що плян спровокувати негуса до нападу на Еритрею й перейти в контрнаступ мусить упасти. В сій справі пише Мусоліні в листі до де Бона: „Коли негус не матиме охоти на нас напасти, мусимо самі перебрати ініціативу. Се зможемо вчинити тільки тоді, коли ти при кінці вересня крім чорних будеш мати до своєї розпорядимости найменше 100.000 білих, які небаром муситимуть зрости до 200.000. Я пішлаю тобі до кінця року 200.000 люда. В другому листі Мусоліні додає, що число чорних повинно винести в обох колоніях до 100.000, літаківже повинно бути в Сх. Африці 300-500 і 300 танків.“

З трьох дивізій, які були призначені для акції дефензиви, з переходом до офензиви — мало тепер вирости десять. Всі праці біля постачання, магазинів ітд. треба отже потроїти! Надходять все нові дивізії (все здебільша річник 1911) їх дошколюють ще тут, частинно примінують до роб т. Приходить обслуга артилерії, укріплених становищ, численні піонерські курені, телеграфісти, обслуга радія. Частини в найкрасшому духовому розположенні — нетерпеливо ждуть дня, коли прийдеться вдарити.

Мусоліні залежало на тому, щоб пресові кореспонденти, головне закордонні, були вдоволені. Міністерство пропаганди висилє окремого урядовця для тих справ. Потім прибули два сини Мусоліні, оба підпоручники летунства. Їх трактовано, на виразне бажання батька, однаково, як всіх їхніх товаришів, і так, як ті, виконували вони теж хоробро свої обовязки.

26 липня аб. уряд проголошує загальну мобілізацію. До Адіс Абеби прибувають крім дальших скріплень бельгійської мілітарної місії, ще й шведські старшини та турецький генерал Вегіб Паша. Кістки кинені — італійська пропаганда працює тепер вже при допомозі яскравого аргументу, що Абесінія загрожує і провокує. Де Боно визначає дальші речинці приходу частин так, щоб до початку листопада останній потрібний курінь був на місці. М. ин. приходять тепер теж „альпіні“ й один курінь граничної сторожі.

21 липня де Боно дістає телеграму від Мусоліні: „Конференція (в Парижі) нічого не порішила... Рішай ти!“ Де Боно відповідає: „Я ніколи не вірив у ніякі конференції, ні тимпідібні базікання; витягай висновки“. „Дуче — пише де Боно —

не думав поступатися перед ніякими погрозами й фактами. В цілковито таємній ноті повідомив мене, що ми, коли прийшлоб до зудару з англійцями, мусілиб очевидно зректися офензиви й задоволитися наразі дефензивою... Се булоб конечно теж тому, бо ми тоді мусілиб наш консум обмежити до крайности. Бо при замкненні суецького каналу булоб наше постачання при правдоподібній перевазі англ. фльоти над нашою, більш аніж проблематичним".

Абесінія розпоряджає по італ. розрахункам на обох фронтах 300-550.000 люда, до 200 гармат і кількома тисячами скорострілів. Де Боно оцінює: „Аб. військо мало такі добрі сторони: военний дух, витривалість на зусилля, велику скорість в марші, теж в гірських околицях, велику рухливість, знання терену, крайно малі життєві вимоги. Його злі сторони були: погане старшинство, брак вишколу й звідтіля мало злуки, мала готовість стрілу, мало амуніції, скорий переполох при поразці“.

21 вересня устійнено вже остаточно склад операційного корпусу: він обійме два „східно-африканські корпуси“, в склад кожного з них входять — крім регулярних частин — чорні сорочки, аскари, танки, мотор. артилерія, піоніри і лет. ескадра. Крім того існує окремий тубильський арм. корпус і окремі частини східної й західної долининних смуг Еритреї. Окремо зорганізовані головні сили летунства.

27 вересня Еритрея святкувала врочисто свято хреста — „маскаль“. Де Боно з'явився разом з усіми достойниками, дивився на танці й слухав співи, розділив аванси. Вкінці запалено при відповідних церемоніях символічний костир. Колиб він заломився був у собі, се значилоб мир, коли він впаде на бік — буде війна в тім напрямі. Сього року костир завалився на південь. Проявилася воля неба! Де Боно виголосив дуже войовничу промову.

Наразі назначений речинцем акції — 5 жовтня. 29 вересня шле де Боно телеграму до Мусоліні: „Я мушу своєчасно знати, чи треба виповісти війну. Коли так, то чи приказ до частин видасть Й. В. король, чи Ти, чи маю видати я? В останньому випадку я обмеживсяб до 10 слів“. Мусоліні відповів, що відповідження війни не буде, приказже до війська має видати де Боно.

В навечеря 3 жовтня видає де Боно до частин заклик, в якому каже між иншим: „Старшини й підстаршини, вояки на землі, на морі та в повітрі, чорні сорочки, аскари! Ви чекали в твердій карности й примірній терпеливості до нині. День прийшов! Згідно з волею Його Величества короля наказує міністер війни Беніто Мусоліні, щоб ви переступили кордон"... Над територією, яка має бути в найблизший час опанована, літаки скидають летючки в амгарській мові (в присомалійській смузі — в арабській), в яких говориться про те, що уряд в Адіс Абебі є спричинником війни.

О 2 годині нічю 3 жовтня примушено першими стрілами до втечі граничні сторожі Абесінії. О 5 год. передні сторожі трох армейських кольон переступають одночасно кордон. Так почалася та війна, якої перебіг реферувати тут за де Боном зайнялоби за багато місця — се зрештою загально відомі, ще свіжі факти.

За наступаючою армією йдуть в слід робітничі сотні й будують і направляють шляхи, щоб налагодити постачання. Все те, що було накопичене в Еритреї, посувається тепер вперед. Скоро зайняті Адіграт й Адуа. Генерал Граціяні зайняв в Сомалі Дольо й Олло.

Де Боно проголошує, що перебрав суверенність над країною. Зносить податки, мито й другі оплати і врешті — касує окремим декретом невільництво.

Під Адуєю де Боно відбирає перемарш аскарів і є прийнятний, як посвячують пам'ятник в честь відплати за колишню поразку. „О год. 8 рано я відбув кінно вїзд до міста, по через ряди населення, якому казали бити оплески. Я не був так наївний, щоби вірити, що ті оплески були щирі“ — додає де Боно. — Потім виголошує промову до духовенства. „Мені відповів — каже де Боно — заступник голови капітули в Аксумі... Він говорив з великою балакучістю, запевняв, що аксумітська культура має багато чого завдячувати римській — що мені до речі цілком було невідоме — підкреслював щирість своїх почувань“ ітд.

20 жовтня телеграфує Мусоліні: „Перед англійськими виборами, що відбудуться в половині листопада, не буде в Європі ніяких комплікацій. До сього часу мусить отже ціле Тігре по Макале і дальше бути нашим... Ти домагаєшся місяць часу й один місяць стоїть тобі до розпорядимости“. Але Мусоліні звертає одночасно увагу на транспорти зброї для абесінців й на зріст зухвалости ворога, коли запанує перерва в операціях і твердить, що „час працює проти нас“. Де Боно звертає увагу на konieczність налагодити постачання, органічність — „плинність“ цілого походу й т. ин. та обіцяє 10 листопада рушити далі. Але небаром Мусоліні домагається рушати вперед вже 5 листопада. Де Боно в довгих листах і телеграмах вказує на недоцільність поспіху й невлучність пляну йти на Макале, чого домагається Мусоліні. Врешті 29 жовтня приходить ще така суха телеграма від Мусоліні: „Щоб узгіднити політичні вимоги з військовими, приказую Тобі розпочати 3 листопада акцію на здобуття Макале. Такає“. Де Боно підпорядковується, але далі зясовує свої застереження.

8 листопада зайняте Макале. Де Боно хоче знову стосувати тактику свого „плинного походу“. Та вже 11 листопада йде приказ від Мусоліні йти далі вперед — на Амба-Алягі. „Сим разом — пише де Боно — я не був в силі послухатися волі дуче... Килив я се був учинив, бувби без сумніву попав в погану пастку, що ми мусіли уникнути за всяку ціну“. Шле

відповідну телеграму. Мусоліні визнає слушність аргументів де Бона. Сейже забирається до дальшого діла по своєму. Та коли 17 листопада вертає в гол. квартиру до Адіграт, його очікує телеграма такого змісту: „Особисте. З підбиттям Ма-кале вважаю Твою місію в Сх. Африці покінченою — місію, яку Ти сповнив серед незвичайно важких умовин й довів до успіхів, які запевняють на нині й на все вдячність нації... Я подаю до Твого відома, що назначаю Твоїм наступником маршала Бадоліо. В очікуванні скоро Тебе побачити, обіймаю Тебе з незмінною сердечністю“.

„Я відповів негайно — пише де Боно. — М. ин. сказав у своїй телеграмі, що відклик справляє мені навіть радість. Але се була велика брехня. Для вояка все є глибоким болем, зректися команди й мусіти кинути всіх тих товаришів, які у важкому підприємті приязно помагали йому й слухали його“.

18 листопада дістає де Боно повідомлення, що він іменований маршалом Італії. Він роздає ще на полі бою відзнаки за хоробрість й пакує свої куфри. Маршал Бадоліо прибув 26 листопада і повів дальші акції краще й скорше, як де Боно. Але без де Боно, його підвалини під майбутні тріумфи — італійська імперія булаб не виросла так скоро й успішно. Воля Мусоліні була тою силою, яка вмila з однаковою відвагою людей ставити перед великі задачі, як і відбирати їм сі задачі, коли сі люди не доростали їх. Ся обставина чинить Мусоліні в наших очах геніальним вождом, але ніяк не обезцінює людей такого формату, як де Боно.

Спомини де Боно і не менше цікаві спомини маршала Бадоліо підкреслюють цікаву і для нас правду, що не самими „ключами“ і „гаслами“ будуються імперії, але й умілим скопленням моменту, умінням передбачати факти і настрої, сміливістю ініціаторів думки, безоглядною карністю і жертвенністю виконавців, спокійною відвагою і передусім — витривалістю в осягненні поставленої мети.

Олександр Наріжний

До „Далекого шуму“^(*)

Люди революції! — скажіть мені, я хочу знати те чого сам не бачив, докажіть, що неправду кажуть ті, що обвинувачують прогід, що був не доріс до того, щоб провадити розбурхану стихію. Хто має рацію? Скажіть мені про революцію правду, або дайте легенду!

...Ходить про обличчя революції, про її суть...

Із статті: *Далекий шум* — Олег

Штуль *Вістник* ч. VII-VIII 1937

Щоб відповідати на поставлені питання треба перш за все з'ясувати та устійнити дату — коли розпочалася на Укра-

^(*) З многими тезами сеї статті нашого давнього співробітника не годимося. Примітки до неї даємо в кінці. — *Редакція*

тні українська революція? Бо, ясна річ, що в березні — вересні 1917 на Україні відбувалася, такби мовити, загально імперська („всеросійська“) революція. Провід сеї революції на Україні від початку був у руках двох українських партій: соціалістів-революціонерів (Грушевський) та соціально-демократів (Винниченко). Отже в час ведення імперської революції, український провід виставив (точніше сказатиб — перебрав для переведення в життя з метрополії) питання соціального порядку (заведення соціалізму); щож до справ національних — провід той був на початку — автономістичний, пізніше — федералістичний. Так фактично стояла справа перші сім-вісім місяців розгойданої з Петербурга, так званої „всеросійської, безкровної революції“. До ведення в краю згаданої висше революції український автономістично-федералістичний провід був, очевидно, доста придатний. З сього боку обвинувачувати його в недослості не знаю, чи найдуться підстави.

Також і щодо ведення „розбурханої стихії“ — треба з'ясувати та погодитися, якими гаслами була розбурхана тоді українська стихія: чи була вона розбурхана гаслами української державности та войовничости проти Росії, чи гаслами — всесвітнього братерства та переходу всього „буржуазного“ майна до „трудових“ рук? І коли виявиться, що на Україні розбурхана стихія далеко скорше до проголошення Леніном гасла: „граб награвленное!“ здійснювала його на практиці, то доведеться погодитися, що і в сьому відношенні український провід був на своєму місці.

Таким чином з правного та логічного боку недоцільно обвинувачувати людей в тому, що вони, мовляв, не виконали того завдання, якого перед собою не ставили.

Завдання усамотійнення України від початку березневої революції поставила група, чи партія українських самостійників. Отже, коли самостійники не осягли самостійної держави української, то, очевидно, до них треба ставити питання: чому не перебрали проводу над розбурханою стихією та не перевели в життя своєї мети?

В українській пореволюційній публіцистиці досить часто доводиться зустрічати обвинувачення одних — за визвольну державницьку катастрофу і обкурювання ладаном других, — що прагли тоді сеї державности. З того приводу дозволю пригадати слідующий опис Українського Військового З'їзду на турецькому фронті:

Помешкання грецького театру в Трапезунті дріжить від овацій і оплесків у честь власного уряду і його представника. Представник уряду почав викладати програму уряду: „Мета уряду полягає в тому, щоб спільно з братньою російською демократією побідно кінчити війну з зовнішніми ворогами... Всі сепаратистичні рухи, звернені проти цілості російської республіки, український уряд осуджує. Ваше місце тут на фронті. Уряд сам подбає про все“ і т. д.

„Стала ще більша тиша, але всі відчули її відмінний зміст. То не була вже початкова тиша пошани, захоплення, ентузіазму, лише якесь моментальне оніміння, спантеличення, що ховало за собою обурення, гнів. І раптом вирвалося: „Ганьба!“ — масовий рев потряс стіни театру...

„Як?! Що?! І то говорить національний уряд? Таке поручають народні представники? Нам що за часів світової борні добре навчилися, як здобувається власне право?“ Зїзд скінчився скандалом. Свідомість делегатів не могла примиритися з тим „заповітом“, що його привіз нам із Києва представник уряду.

(*Самостійна думка* ч. II 1934 стаття Г. Rogozного).

Подібно пише і М. Мухин у *Вістнику* (ч. IV 1935). Обидва автори не заховують свого справедливого обурення проти „паціфістично-драгоманівського уряду Винниченка та Порша“.

І дійсно, є над чим обурюватися, коли чуєш тепер пекельний стогін України. Алеж при всьому тому не треба забувати, що оголошуючи суворий та справедливий присуд політиці паціфістичних драгоманівців, не вирішується ще справа в цілому — не дається вичерпуюча відповідь про причини катастрофи.

П. Rogozний каже, що на зїзді були ті, „що за часів світової борні добре навчилися, як здобувається власне право... Свідомість делегатів не могла примиритися з „заповітом“ уряду“.

А щож було далі?

П. Rogozний каже: Далі „поволі зачала ширитися серед українських частин деморалізація... Ентузіязм і порив зачали зникати. На місцях їх поширювалася комуністична зараза“...

Якже се так сталося? Чомуж серед свідомих делегатів не виявився націоналістично-революційний чин, що довів би до усунення в Києві уряду паціфістичних драгоманівців та утвердив самостійність України? Але так не сталося. І майбутній історик доведе, що так в ті часи і не могло статися.

Тепер часто покликуються та ставлять у приклад достойний наслідування політичний чин п. Міхновського. Правда, п. Міхновському належить одно з перших місць серед борців за українську самостійність. Але і п. Міхновський в свій час (1917-1918) не став тим, на кого марно чекала тоді українська земля й нація.

Найславніший національно-революційний чин п. Міхновського — се творення української військової частини (Полк імени Гетьмана Полуботка) та звільнення в Києві від московського керовництва державних установ... Те саме пізніше робили в Петербурзі Ленін і Троцький, обсаджуючи там большевицьким керовництвом російські державні й громадські установи. Але по сій, такби мовити, підготовчій роботі, Ленін поклав уряд Керенського, а п. Міхновський звільнені від москалів українські державні установи передав Винниченкові.

Сим прикладом я ніскільки не хочу зменшувати перед українською нацією заслуг пок. Міхновського. Підкреслюю

тільки, що так, очевидно, мусіло бути. Бо колиб дійсно п. Міхновський за 4-6 місяців здобув і утримав українську самостійність, то якимбиж дрібним випадав тепер проти нього Гітлер, якому для здобуття в старій німецькій державі тільки політичної перемоги в значно сприятливіших умовах і — без порівняння — з ліпшим людським матеріалом потрібно було більше десяти років?!

Автор *Далекого шуму* каже:

І зірвалися тисячі-тисячі. Шукати, щоб їх повів за голосом їх душ. Зірвалися тисячі тих, що не знали, чого вони прагнуть, але знали, що прагнуть якихось хвилювань. Зірвалися тисячі тих, що адорували портрет Шевченка, ночами думали про козацько-українську державу, мріяли про прославлення Тризуба.

Кажучи про те, що зірвалися тисячі-тисячі, автор мимо-вільно наближився до статистики. Тому само собою насовуються питання: як великі тисячі було тих, що зірвавшись, не чекали, щоб їх повів, а самі йшли за поміщицько-кулацькими кінями, хомутами, солониною, коровами тощо? І скільки було тисяч тих, що зірвавшись — мріяли про прославлення Тризуба?

Можливо, що для Хвильового, що його писання з такою насолодою наводить п. Штуль, всі мали однакову вартість: і ті, що мріяли про Тризуб і ті, що тягли собі чужі хомути...

І самовизначилася в той час бойова українська стихія, розмежувалася, розпливлася: ті, що їх мрії не сягали далше хомутів та солонини пішли — одні до Денікіна, другі під руку Троцького, а треті — осталися перечікувати бурю в за-тишку дома; тіж, що мріяли про прославлення Тризуба — стали в ряди української армії.

Наслідки такого зриву не дали довго чекати на себе.

„По пожежі, як каже Хвильовий — маленький дим і... смердить“. Сам Хвильовий, що так вірив у комуну — застрі-лився від неї. Його героїня Маряна — віддалася сифілітикові. Єфремов і далі мріяв воювати... пером. Грушевському в на-городу за заслуги пани дали квартиру в *Україну* (а пізніше й її знищили). Українаж — околхозилася.

Отже тому, що Україна в час революції не видала такої зверхсили — проводу, біля якої, не розме-жовуючись, зєдналася вся бойова українська стихія — ста-лася катастрофа української державности.

Вкінці п. Штуль каже:

Чуємо палкий шум доби... Чуємо стукіт сердець тих, що кров проляли в запалі, в любові до пожежу революції, не топчемо їх, а сто-їмо перед ними з єдиним бажанням — самим пережити те, що вони мали змогу пережити. Але для сього треба конче звільсіль вигнати, випекти розпаленим залізом обивательщину від пориву. Ії (обиватель-щину) стоптати, а не підносити, а пориву прагнути...

Що автор розуміє під висловом „обивательщини“ не ясно. Перед світовою війною соціялісти називали обивательщиною, непридатними до революційного чину якихось 70 відсотків (якщо не більше) всього українського селянства. Вони охрес-

тили те обивательське селянство — куркульством... Але в час революції чи не теж в більшості своїй селянство допомогло комуністичному проводові утвердити в Україні комуноу й колхози?!

П. Штуль любовно виписує з Хвильового:

— А „Лопань теж має свою історію: на березі багато калу й дохлі ксні, а вчителі гімназії й досі ловлять удочками рибу й думають про минулі дні, коли фунт білого хліба коштував три копійки...“

— „Обивательщина! Звідусіль випекти її розпаленим залізом!“

Чи не впадаємо ми при сьому в крайність? А може оті самі думки „учителів гімназії про фунт білого хліба за три копійки“ і селян — про власний кусень поля та свої воли послужать своєрідним заквасом до... виявлення у них пориву за своєю державою?

На мою думку розходиться не так про випікання розпаленим залізом обивательщини, як про виявлення свідомости, гордості, прагнення пориву до здійснення заповіту: „В своїй хаті своя правда“. Може для кого здасться, що кажучи так, я стукаю у відкриті двері; може українство вщерть набуло вже й свідомости, й гордості й пориву... Не знаю, але є у нас терени, де виходить не менше восьми національних часописів... І в тойже час у збіднілого селянства (та й у заможного теж) комуністи успішно масово здобувають дари на допомогу еспанським комуністам.

Можливо, що ніде вже на наших землях не бракує націоналістичної фразеології; але разом з тим всім українцям взагалі на всіх ділянках їхнього життя сильно бракує національної сили, витривалости і завзяття.

На заміти, пороблені п. О. Наріжним авторові статті *Великий шум*, відповідає її автор, п. О. Штуль. Від себе додаємо лише кілька уваг: 1) п. Наріжний пише про діячів Центр. Ради — не можна винувати когось, що не сповнили завдання, якого собі не ставляли... Ми не се закидаємо тим діячам, лише якраз те, що вони не хотіли і не вміли поставити собі завдання, що було головним завданням революції. 2) помилкою Центр. Ради було не те, що вона головний наголос поклала на соціальні домагання мас, лише що ці домагання не вязала — в своїй акції і в свідомости мас — з політичним домаганням самостійности; що здійснення тих соціальних домагань чекала в союзі з тою чи іншою революційною російською партією, а не в боротьбі проти них. 3) початковий ентузіазм широких мас на Україні гас власне тому, що Центр. Рада та її діячі, не потрапили ані його розпалити, ані зосередити довкола виразної ідеї і виразної волі, ані надати йому належної ударної сили.

4) Чому сього не зробили Міхновський і тов.? Тому

що Міхновські — серед нашої москвофільсько настроєної, ліберально-соціалістичної інтелігенції, були білими круками; тому що — в найтрагічніші хвилини — проти Міхновських лучилися діячі Центр. Ради з російсько-жидівськими меньшостями на Україні, або (як се було при здавленню повстання Полуботківців) — просто з російським командуванням в Києві і з російськими військовими відділами; зрештою, коли, як пише сам автор статті, Міхновським не удалося протягом чотирох місяців, зробити те, що Гітлерові удалося зробити протягом 10-х літ, се не доказ, що Міхновські були на фальшивій дорозі.

5) Нарешті, твердження автора, що самі наші селяни допомогли большевикам сколхозувати Україну, — цілковито розминається з історичною правдою; тою правдою, яку в безчисленних повстаннях проти большевізму, і всупереч політиці Грушевських, Любченюк і Винниченюк — криваво записало в історії України наше село.

Редакція

Олег Штуль

Щоби було ясно

Автор статті *До „Далекого шуму“* — щоб відповісти на поставлені мною питання приводить ряд фактів і з них витягає висновки, що зводяться до одного: Тодішній провід був на своєму місці, робив те, що треба було тоді робити й те що сталося, мусіло статися, а коли хто винен, то винні самостійники, що не перебрали в свої руки проводу й яких тепер чомусь обкурюється кадилом.

З поданих фактів внески виведені логічно. Цілком логічно. Але чи логіка завжди дописує?

Один логічний приклад: Людина, що кидається з третього поверху головою на брук — вмирає тому, що мусить вмерти й коли хто винен, то лише брук, бо був твердіший від сіна чи води. — Логічно. Але є люди, що називають сей брук добрим а винним уважають лише того, що вискочив невідомо чому з третього поверху. — Також логічно. Так само логічно вивів з фактів Маркс дедукційною метою свою теорію історичного матеріалізму, але се ще не доказ, що вона правильна. І коли п. О. Ковалевський в *Далекому шумі* знаходить логічно пошану і співчуття до большевиків¹⁾, то се ще не значить, що се не абсурд і що він не обертає, цілком по большевицьки, kota хвостом.

¹⁾ *Волинське Слово* — Луцьк 29 VII 1937.

Автор доводить далі, що: 1) На початку революція була всеросійська і щоб плентатися в її хвості, до того наш провід доріс і тут був він „доста придатний“. — Згода. 2) Наша стихія була розбурхана не гаслами української державности й тодішній провід був до неї підходящий. — Також згода! 3) Провід наш був автономістично-федералістичний і власної держави не хотів (цінне признание!), отже цілком недоцільно обвинувачувати людей в тому, що вони не виконали того завдання, якого перед собою не ставили. — Правильно й логічно!

Але: 1) Чи дорослим проводом уважаємо той, що плентється за накиненими йому подіями, чи той, що тими подіями порядкує? 2) Чи добрий провід той, що бере на себе лише труд йти за масою, розбурханою ворожими агітаторами й шкідливими для справи гаслами, які доводять до „пекельного стогону“, чи той, що веде її до правильної мети, навіть мимо її волі? 3) Чи коли Сталін в ім'я поставленого собі завдання — зміцнити Росію — викликає „пекельний стогін України“, то має він бути для нас „любимим вождем“, бо виконав своє завдання? Ось мої питання, що не потребують відповіді.

Власне в тому вся історія, що наш провід не ставив собі тих завдань, тому ми програли. І коли в порядку буде той, хто губитиме справу в ім'я поставленого собі такого безглуздового завдання, то навіть „майбутній історик“ його не виправдає і така логіка держави не дасть. Навіть всесправедлива Церква вчить, що несвідомий гріх лишається гріхом. Пригадаймо собі становище Шевченка (*Великий Лох*) супроти таких грішників...

Тепер самостійники. — Защо обкурюємо їх кадилом? Коли прийняти, що обкурюємо, то поперше за те, що хотіли власної держави, а подруге за те, що їх спадщина нас не розкладає лише зміцнює і що й п. О. Наріжний признає їх заслуги для української нації.

А чи М. Грушевський і Ко. не мають заслуг? — Грушевський? — напевно так — хочби його наукові праці. Отже чому стягаємо їх з постументів? — В ім'я дезінфекції, в ім'я абсолютної дезінфекції! Коли бактерії їхньої розкладаючої філософії, їхньої солодкавої, сахаринової віри в еволюцію московських большевиків в сторону поміркованости й реалізації щастя всіх народів — ще живуть і діляють в безнадійному хохляцькому організмі, то потрібна абсолютна дезінфекція.

Не критикуємо „людей чину“, що „роблять помилки“²⁾. Хочемо знищити піетизм до тих політиків, що „не ставили собі завдання“ здобути власну державу. Що замість творити свою державницьку ментальність, казали чекати на директиви Москви-центру³⁾.

¹⁾ Тризуб — Париж 18 IV 1937.

²⁾ Нерозрита могила Вісник IV 1937.

В імя абсолютної дезінфекції треба випікати важку думку про оправдання слинявого світогляду, що містивби в собі ідею „спільної долі“ чи „спільних льосів“ і ставити треба на належне непочесне місце людей, які ці речі реалізували.

Відкличмося і тут до льогіки. Ось твердження: „Не сумніваємося у тому, що безумовно більше виховне значіння для молодого нашого покоління буде мати ствердження, що Грушевський був великим українським патріотом, але нерозумно засліплений у соціалізмі і заплутаний у настроях зросійщеної ліберальної інтелігенції (вчисливши при сьому всі його заслуги і помилки та вказавши наслідки перших і других), аніж доводити, що се негідник, майже запроданець, який занапастив Україну“⁴). Льогічно. Але вставте замість „Грушевський“ — „Скоропадський“, а замість „соціалізм“ — „Єдина неділя“ та відповідно підфарбуйте „ліберальну інтелігенцію“ і матимете неменьш льогічну апольогію гетьмана, якого тамже зветься московським „запроданцем“ і „посіпакою“. Льогічно все виведено? — так, але негідієнічно.

Міхновський не створив держави? Так, але його слова формують державників, а тодішній провід і держави не створив і лишив нам традицію падати ниць перед Москвою і то вже безсумнівно недемократичною.

А тепер — чим були схвильовані ті „тисячі-тисячі“ й чому деморалізувалася розбурхана маса?

Так, маси були розбурхані не державницькими гаслами й маси вояцтва, захоплені повстанням українського уряду в Києві швидко почали деморалізуватися. Але хто кольнортував ті недержавницькі гасла? Коли наші діячі, то хто винен? Коли чужі, то щож робили наші? Коли маси були розбурхані жадобою вивласнення маєтків і соціальними гаслами, бо чому ж бодай для добра соціалізму їх не використали наші вожди? Чому нічого не робили взагалі лише чекали? Чи не тому, що не були здібні провадити когобто не було й кудибто не було?

Маси були несвідомі й до нічого не здібні, бо почав між ними ширитися большевізм — каже п. О. Наріжний. Але чому ж большевики потрапили відірвати їх від хомутів і кинути в війну — чи се не тіж самі маси? Чи винна маса, що замість за безмозким балакуном Керенським пішла за Леніном, чи винна тут сила Леніна? І який „майбутній історик“ докаже, що ті всі факти фальшиві?

Безперечно трагічно, що не видала Україна проводу, коло якогоб обєдналася вся українська стихія. Певно — не винні наші соціалісти, що не народилися вождями, але чому не вільно сказати, що їхня розлізлість нас згубила й вона нас ще угробить, коли не випечемо її? З фактами майже скрізь згода, але чому не назвати їх по імені? Не звеличувати тих, що поборювали український шовінізм, що не розу-

⁴) *Тризуб* ч. 38 Париж 3 X 1937.

міли права межі, що „прагнули згоди за всяку ціну“, які вірили, що „чиновники лихі люди, але цар (чи російська демократія — *О. Ш.*) сприяє їм цілим серцем“⁵⁾.

Обивательщина? Се ті, що мріють лише про дешевий хліб, про єгипетські котли з мясом і які готові лишитися при тих котлах навіть в неволі. Мрія українського селянина про власну землю, його право землі та її оборони, се не мрія про старі добрі часи, коли „фунт хліба білого коштував 3 копійки, а півпляшки 24“. Селянин за свою землю „з вилами на панцирника піде“, а обиватель (учителі гімназії, як такі, тут ніпричому) за дешевий фунт білого хліба спокійно замінить портрет Миколи II на Леніна й привісить Троцького, бо „він хоч жид, але симпатичний“. Сьогодні служить одному, а завтра другому. Сьогодні причепився до української революції, а завтра писатиме вступні статті про добро „спільної батьківщини“.

І напевно сей тип, що його я „любовно виписав з Хвильового“, не має ніякої „національної сили, витривалости, завзяття“, хоч і чіпляє собі націоналістичну фразеологію.

О. В.

Contra plebejos

В 1637 р. мав сказати Симон Окольський, домініканський провінціал — як недоречно називати козаків „панськими вівчарами“ і „не визнавати їх слави... Хоч між козаками нема сенаторів, ні князів, ні воевод, і хоч вони хлопи, одначе такі хлопи, що достойні бути Квінтами Цінцінатами, колиб закони contra plebejos їм не стояли на заваді“.

Про „закони проти плебеїв“ — тепер мріють і *IKC* і *Wiek*, і п. Гертих і ин. Всі їх проекти, спрямовані проти „гайдамацтва“ — нічим не є, як бажанням впровадити в життя закони „проти плебеїв“.

На селі — мусить, на їх думку, бути перепроваджений поділ на неплебеїв і плебеїв. Одні — малиби право набувати землю оскільки їм старчить гроша, другі — такого права не малиби.

Такий самий поділ — на думку тих авторів — мавби бути запроваджений і в царині економічній: для одних є страгани, для других — нема; одні малиби право де хочуть закладати споживчі, кредитові чи продукційні товариства, а другі — ні. Щодо віри, то ті шановні часописі охоче запровадилиби і тут поділ на віри першої і другої категорії. Одні кристалили

⁵⁾ *Авіронове насіння Вістник XI 1937.*

з повного права мати чим раз більше домів молитви; право молитися за своїх мертвих, обходити свої години смутку і свої години радості, другі — ні. Навіть старе гасло — „молись, трезвись, учись“ — мусілоби, на думку реформаторів, бути трохи змінене. Молитися і вчитися можна булоб лише в приписанім напрямку, а трезвитися — не дуже, щоб не порушити бюджетової рівноваги...

А ось проф. Ромер — славний і знаний статистик — мріє про нову виборчу ординацію, яка не давалаби права голосу неписьменним; при чім, очевидно, можна застерігти собі право за неписьменних уважати тих, що читають і пишуть кирилицею.

І не треба думати, що такими проектами contra plebejos займаються лише „аристократи духа“. От напр. орган учительства *Płomyk*, той самий, що так горів симпатіями до советів, друкує статті проти „гайдамаків“, отих колишніх „панських вівчарів“, яких *Płomyk* — за большевицьким прикладом — охоче зробивби вівчарами пролетаріату.

Такий „дух часу“.

А як видно з постанови українських студентів в Варшаві, що обігла нашу пресу, — і серед їх неукраїнських колег помітний виразний нахил zdegradувати їх до „русинів“ чи „млодорусинів“, сконфіскувавши їм їх національне ім'я (хай живе демократія!) і цілком по думці Грабського і Ромера — зіпхнути до безіменних „плебеїв“.

Наше студентство відповіло на сю спробу так, як належалося. Але виникає питання — що з тим новим „духом часу“ взагалі робити? Як до нього поставитися?

Отже, — по перше не дати себе зіпхнути в ніяку категорію плебеїв. По друге — не улекшувати справи панам з ІКС, Грабським і Ромерам. А для сього — бодай не відриватися власновільно від тих „плебеїв“. „Хоч між козаками нема ні сенаторів, ні князів“... — писав Окольський, але то тоді не було, тепер є. Ціла річ якраз в тім, щоби наші „сенатори і князі“ не ставляли свого „князівства“ і „сенаторства“ понад те, чим живе, чим дихає і чого прагне світ „плебеїв“, з якого вони вийшли і яким лише вони тримаються на ногах...

Конкретно: як писав нпр. навіть москвофільський *Русский Голос* (ч. 38) з нагоди одної закордонної подорожі голови православної церкви в сій країні, — не треба забувати, що „важна не зовнішня сторона, але внутрішній зміст“; що виступаючи з промовами, не повинен забувати архипастир православної церкви, що церква „обеднує кілька мільонів православних, руських по національності, коли кому подобається — малоросів або українців, білорусинів і великоросів“; що коли про се забуває, то се „відштовхує від нього його паству й охолоджує її відношення до церкви“; що „тоді церква стане їй чужа й байдужа“; що „плебеї“ лишуться без пастви...

рів. Конкретно: не сепаруватися від своєї „плебейської“ пас-
 тви і не видавати таких розпорядків, про які пише католицька
Мета (ч. 45): що „майже вся українська преса без різниці
 переконань поставилася негативно до цього розпорядку Преосв.
 Кир Григорія, підкреслюючи головні ті шкоди, які спричи-
 нить українським товариствам і установам відтягнення від них
 українського духовенства, що впродовж віків мало і нині має
 так надзвичайно багато заслуг не лише в релігійно-мораль-
 ному, але і в національно-організаційному огляді“... Отже не
 помагати тим, що хочуть — відгородивши китайським муром
 „сенаторів і князів“ від широкої маси, тим успішніше зіпхнути
 її в плебейське гетто, — ось другий спосіб реакції на мая-
 чення *ІКС* і його однодумців. А третій — не позво-
 лити їм думати, що ми — се ті, яких — як каже посло-
 виця — і в церкві бють; що „вівчарів“ можна приспати со-
 лодкими словами. Один з приятелів-противників пп. Гертихів,
 його земляк, звертався недавно до нашої преси: „Festinate
 lente! — Чи брати русини думають, що п. Гертих, чесна лю-
 дина і горячий патріот, який коле їм очі своїм „україн-
 ським“ неущтвом, наумиться чого будь в тій матерії в на-
 слідок лайок, якими в нього кидаєте“? Отже, п. Гертих може
 бути не знати яким горячим патріотом, але не є він нашим
 братом. Зовсім не гадаємо його „наумити“ (неущтво часом не
 відрізнити від злої волі). Розходиться лише про те, щоб по-
 казати читачам — до чого прямує пп. Гертих, Грабські і їх
 однодумці. Усвідомити собі новий „дух часу“, позбутися вся-
 ких оман і не „кидати горохом об стіну“, як висловився про
 свою діяльність один з тих, що хотіли тих авторів „наумлю-
 вати“. Тільки й всього.

Бо плебеями ми вже давно перестали бути, і ними ніхто
 нас наново не зробить.

Дм. Донцов

Pro domo sua

Способи „полеміки“, які в останнє зачали приміняти проти
Вістника, змусили мене забрати голос pro domo sua. Не для
 полеміки з тими, які на неї не заслуговують, але для вияс-
 нення читачам нашого місячника.

Противники нашого журналу ніколи майже не виступа-
 ють проти *Вістника* чи проти його ідеології. З браку аргу-
 ментів — удаються вони до особистих випадів і доносів. По-
 лемізуючи проти якогось автора, підписаного своїм повним
 іменем в *Вістнику*, вони поминають його і полемізують —
 з Донцовом. Донцов же мусить відповідати за статті в іншій
 часописі, яка чомусь не сподобалася моїм противникам, хоч

нормально відповідавби за ті статті їх автор або — повнолітний і неанонімовий — редактор. Менеж роблять відповідальним за якусь бійку, що скінчилася смертю („ідеологія Донцова“), за ювілей якогось діяча на Буковині, за політику С. Петлюри, за вірші поета, друковані не у *Вістнику*, за політику українського соймового клубу в 1923 році, за ту чи иншу газету на провінції, за якусь таємничу емігрантську організацію в Парижі чи в Римі; роблять відповідальним за те — що „не писав“ те, що писав і за те — що „писав“ те, чого не писав; і за те, що „робив“ те, що робили якраз мої шановні опоненти. Яж мушу відповідати за „деморалізацію молоді“ і за розпад Австрії, яку свого часу „зрадив“ і за те, що нападаю на Центральну Раду, і за те, чому не розігнав її і не створив фашистівської України тоді, коли на Україні не був і пр.

Потім прийшла серія доносів, які намагаються звязати мене з ріжними політичними українськими угрупованнями. Потім виступили вже з явними чи замаскованими погрозами ріжні групи, пресові концерна чи „самостійні“ отамани. Причём виступають проти мене якраз ті групи, яким я відмовив співробітництва, або яким брак річевих аргументів, або які стараються на мене зіпхати вину за втрату впливів в суспільстві.

В. Липинський — який дав початок — ще на еміграції, в 1919 і 1920 рр. в листах просив у мене про присилку моїх праць, які були йому „страшенно потрібні“; просив не вірити в його федералістичні симпатії; щоб я сміявся з того, „так само якби і я тільки засміявся, колиб мені хто сказав, що Ви стали федералістом“; що він „мої думки політичні розуміється поділяє“ і пр. Але коли прийшло до уявлення політичних розбіжностей... Коли Липинський перестав „на превеликий жаль“ поділяти мою „думку про те, що ми зможемо свої відносини до Росії поставити руба — нічого спільного та й годі“; коли я відмовився приступити до партії хліборобів-державників з її „союзом трох Русей“, — і в 1919 вже так оцінив б. гетьмана Скоропадського і його оточення, як їх оцінив аж перед смертю сам Липинський, тоді щойно для Липинського „високоповажаний і дорогий пан доктор“, якого думки „очевидно“ поділялися, нагло обернувся в... „Мітьку Щелкопорова“, що „зрадив своїх родичів“, бо став соціалістом, що „зрадив гетьмана“ (який зловив присягу гетьманську і повернув Україну під крила єдиної і неподільної Росії); що опинився за границею „невідомо чому“ і що взагалі є москаль, бо (точна аргументація великого історика і людини-лицаря) — бо я родився в краю, який росіяни звуть Новоросією. І що написав „Підстави нашої політики“ з спеціальною цілю дістати візу до Галичини.

Сю блискучу і шляхетну аргументацію людини, розіждженої хворобою, в цілости передрукувала велика частина галицької преси — правої і лівої — в тім числі радикальний

Гром, Голос і селяробівська Воля Народу (21 XI 1926), яка при тій нагоді загрозила, що „бандитів, що заступають дорогу (кому?) б'ють, все одно, куди попало“. Так вже тоді утворилася радикально-більшевицько-монархістична спілка проти *ЛНВістника*.

З такимиж ревелюціями виступив і *Гром, Голос*. Колись деякі теперішні члени радикальної партії, м. и. п. Матчак — були загравістами і належали до редакційної колегії *Заграви*. Під псевдонімом (—ак), делегований як кореспондент на зїзд радикальної партії, п. Матчак так писав в *Заграві* про ту партію: „останній зїзд УРП... промине мабуть зовсім безслідно... Блаженний спокій... се характеристична прикмега зїзду. Почався він поверховним, просто банальним звітом ширшої управи і секретаріату... При ухвалюванні програми УРП показалося, що зїзд зовсім не був приготований до того завдання... Ухвалена зїздом програма УРП являється... безкритичною копією перестарілої ерфуртської програми соціалдемократії“. Закидав п. Матчак радикалам, що вони „так бояться закиду „шовінізму“, що посуваються до утрати національної самоповаги“, а „постійними понижуючими заявами (з яких одну зложив власне зїзд УРП — Д. Д.), що „ми чужого не хочемо“ — свого напевно не охоронимо; що „УРП є за усуненням мілітаризму і за мирним співжиттям усіх народів світа, є не лише вузьким доктринерством, але... та паціфістична пропаганда рішучо... шкідлива... Того роду пункти програми лише відпихають від УРП молоді активні елементи“ (*Заграві* ч. 2 стаття підписана: —ак). Ось як тоді писав член редакційної колегії *Заграви* п. Матчак і лише в однім він помилився — зїзд УРП не „проминув безслідно“, бодай для нього самого, бо хутко — кілька тижнів чи днів по тій своїй розторощуючій критиці радикалів, він опинився... в радикальній партії, як її член. Чи п. Матчак — був вже радикалом серед загравістів, чи загравістом — серед радикалів, чи протягом кількох тижнів перейшов трагедію Савла-Павла, — не знаємо.

Як неофіт, п. Матчак мусів найостріше очевидно звертатися проти тих ідей, які він вчора боронив, а на які він потім наплював. Звідси в *Гром, Голосі* ряд інсинуацій і на *Вістник* і на мене. Звідси підсування мені, людині пера, відповідальності за політику українського уряду в літі 1920 року, в той час, коли в великій мірі на ту політику писалася радикальна партія. Її видний член, д-р І. Макух, очевидно, за згодою партії — був членом кабінету УНР, віце-міністром внутрішніх справ (другим віце-міністром був п. Г. Юзефський). Виступили радикали з того кабінету, за якого політику отже несуть цілковиту відповідальність, щойно по евакуації Києва.

Колись однакових думок зі мною тримався в *Заграві* і теперішній провідник ФНЄ. По розриві його з УНДО і по заложенню *Перемоги*, він кликав мене до співробітництва.

По відмові — його часописі зачали доводити, що я тримаю з Макогоном („гетьманом Розумовським“), з масонськими чинниками, та що *Заграна* (яку редагував і т. д.) — властиво накладала з чинниками УВО... Се вже був третій противник, що збракую аргументів удався до вигіднішої полеміки...

Потім з'явився ще „гетьман“ Полтавець з своїм „Унакором“, який видавши свою безграмотну програмку, подав до неї сфальшоване мотто з Донцова, намагаючись викликати враження, що я є з ними... Потім прийшло твердження, що *Вістник* підтримують — і морально і матеріально — ціла еміграція і чинники УНР та що *ЛНВ* чи *Вістник* провадив політичну лінію „петлюрівців“, — а рівночасно „петлюрівські“ органи преси вели кампанію проти редактора *Вістника* як проти анархіста, деморалізатора, і просто москаля, який розкладає нашу суспільність, замість ширити культ Петлюри.

Празький журнальчик *Український Тиждень* (7 XII м. р.) знову зв'язав *Вістник* з чинниками нелегальними, натякаючи, що якраз підтримкою тих чинників користується *Вістник*...

Е. Опацький — пришиває мене знову до чинників, згрупованих коло таємничого „ордену Св. Юра“ і полковника Василя Вишиваного (Вільгельма Габсбурга) та якихось груп паризької еміграції, бодай „так кажуть“ його анонімові інформатори.

Краєві часописі, які денунціювали *Вістник* в час. *Chwila* за його „шовінізм“ до всього що не українське, рівночасно обвинувачували його в польонофільстві. Знову лідарі консерватизму (В. Кучабський) інсинуували зв'язок *Вістника* з чинниками „закордонної нелегальщини“. А та сама *Polityka*, яка читала і зreferувала у себе цілком недвозначну і ясну статтю „Чи Захід“ з *Вістника* і яка не раз у себе відмічувала негативне становище нашого журналу до „федерації“, — силоміць робила з мене „ідеолога петлюрівщини“, — вже по тім, як я виразно заявив, що зависока се для мене честь і що я на неї не рефлектую...

На се все можу відповісти: *Вістник* користує з прихильності — активної прихильності — і своїх краєвих читачів, і еміграції, але *Вістника* не підтримують ні масони, ні Св. Юри, ані ніякі „центри“. І їх лінії *Вістник* не провадив і не провадить.

Є в краю органи, які роблять рекляму гетьманичеві чи був. гетьманові Скоропадському, — *Вістника* серед них нема.

Є органи, які роблять рекляму „гетьманові Розумовському“ (вінжеж Макогона) або мають в його бюрі своїх кореспондентів, але *Вістника* серед тих органів нема.

Є щоденники й календарі, які з переконанням ширять культ отамана С. Петлюри, видають брошури про нього, які містять політичні статті „петлюрівців“ і стоять на їх концепції політичній, боронячи її на соймовій трибуні чи в Женеві, друкуючи їх політичні твори. *Вістник* сього не робив і не робить.

Є групи, які простягають руки „братнім“ консерватистам, „в ім'я того, що повинно бути важніше, ніж національність“, — але не *Вістник*.

Є групи, які апелюють до допоміжних „соціалістичних партій усіх народів“ отже і до своїх колегів з II-го інтернаціоналу (разом з ППС), — але не *Вістник*.

Є часописи, які розпинаються за різними союзами чи федераціями, або шукають „спільних шляхів“. *Вістник* того не робить.

Є часописи і особи, навіть соціалістичні (Шаповали, Григорієви, Бочковські) — що побожно складають „голди“ напр. президентові Т. Масарикові. Є товариства, що намовляють генералів УГА посилати депеші, без яких могли би обійтися, — *Вістник* ні сим, ні сьому подібним не займався.

Я ніколи не належав до тих, що за прикладом знаного нашого соціяліста — казали, най не буде ніякої України, аніж має бути йому небажана (несоціялістична). Уважаю, що всяка Україна — соціялістична, УНР-івська, комуністична чи гетманська; що повстання на мапі Європи всякої України буде ліпше, аніж щоби на тій мапі України зовсім не було. Але гадаю, що коли повстане Україна космополітична, інтернаціоналістична, не „шовіністична“, масонська, з свободами для деструктивних елементів і з „відчиненими дверима“ для чужих впливів, що така Україна обернеться хутко в другу Іспанію, яка буде змушена шукати за своїм Франком, щоби не стати іграшкою чужих сил.

Навіть вороги *Вістника*, в ясні моменти, мусять признавати, що те, що пише *Вістник*, „наше громадянство чуло вже від нього безліч разів“ та що від ряду років *Вістник* співає „на ту саму нуту“ (Діло 27 XI 1935). Навіть комуністи мусять признавати, що „скільки разів не писав Донцов про що небудь..., стільки разів по суті він пише про те саме і так само“ (Поцейбіч альманах Львів 1934 ст. 122). Хай се буде відповідю тим, що пришивають мене і *Вістник* до яких будь „орієнтацій“. Хто вірить не тому, що пише *Вістник*, а перед тим писав *ЛНВістник* від 1922 року, лише тому, що про нього пишуть і говорять, той може від нього відійти. Дорога вільна і — легка. А на Олімпі нашої компактної більшості, більша буде радість з одного розкаяного грішника, ніж з десятих праведників.

Але сей спис вигадок, доносів і погроз не був би повний, колиб я не згадав останнього випадку радикальних „лицарів“. В ч. 45 *Гром. Голосу* читаємо такий — вибачте — вірш:

Найбільший в нас фашіст
„Папа“ Д. Онцов...
На службу чужій реакції
Він всеціло вже пішов.
В малоумних він впоє
Ненависть до всього, що своє
Чуже шанувати приказує,
Воно — мовляв — для нас добро
[принесе.

„Гітлер в бою — герой,
Мусоліні — велит духа,
А Грушевський проти них —
Як в укропі муха
Драгоманов — москвофіл,
Франко — українофоб“.
За таку його балачку
Стукнутиб йому в лоб“
Степко

По високій культурі і по анонімовості автора поезії — зразу пізнати виховання шляхетного органу лідарів Стахова, Матчака і Левинського. Все тут цікаве: і часопись, яка закликає „стукнути в лоб“ противникові, з якого аргументами не дасть собі раду; і те, що сей заклик до фізичного насильства над противником виходить з часописі, яка розпинається за „гуманність“ і протестує проти „фашистського культу насильства і ножа“, і ціла перфідність і забриханість партії, яка тратить впливи серед мас. Знають також редактори сеї „газети“, що означає такий заклик серед пануючих серед нашої суспільності настроїв.

До сих погроз мені не привикати. Колись Сосюра кликав одного з співробітників *ЛНВ*-ка до ГПУ. Другий тогобічний письменник грозив російським ГПУ вже мені, лише на жаль — мусів скінчити самогубством, щоб не впасти жертвою того самого ГПУ. Знаємо рівнож, хто інспірував того, хто „стукнув в лоб“ на паризькім бруку в травні 1926. А хто інспірував газету пп. Матчака, Стахова і Левинського, недавнього співробітника большевицьких *Нових Шляхів*?

На сім місці заявляю, що погроз бандитів пера — не боюся, боротьби не занежаю, а колиб прийшло до того „стукнення“, то всі бодай знатимуть з чийого „морального“ благословенства воно вийшло. За нього роблю особисто відповідальними — п.п. Матчака, Левинського і Стахова, в чийй газеті той хуліганський виступ анонімової каналії з'явився.

Ціла зграя угруповань, кондернів, часописів і партій — може багато дечого досягнути в боротьбі з одною людиною, але одного їй не вдасться: змусити мене перестати пропагувати думки, які пропагую і які уважаю за слушні.

Ані мене, ані тих, які, мимо інсинуацій, інтриг і погроз — ітимуть і далі з нашим журналом.

З пресового фільму

В Дрогобичі вийшла нова часопись — *Життя і Слово* з виразними соціалістичними симпатіями. Часопись протестує проти „фашистського здицніня“, але — проти комуністичного ні, бо лише проти „сталінізму“. „Опрічникам Сталіна“ журнальчик протиставляє таких бандитів як Ф. Адлер і Троцький (ст. 6), обидвох прихильників советської Росії. Також боронить журнальчик і ПОУМ (робіт. партію марксістської єдності) в Еспанії, „зближену до троцкізму“ (ст. 5). Советська деспотія є для журнальчика — „радянським союзом“ (ст. 12). І де він там той „союз“ побачив? Питання чи сталінську деспотію можна назвати „робітничою державою“, журнальчик потакує, бо „не слід забувати, що рад. союз... не можна поставити на ряду з капіталістичними державами“

Отже всеж таки мовляв „вітчина пролетаріату“, яку треба боронити, що? Та сама тенденція і в огледі всесвітньої політики. Читаємо: „СССР загрожений на Сибірі Японією“... Дуже добре, але так само як і Японія загрожена СССР-ом в Монголії, в Манджурії і в Кореї. Японія усадовилася в Китаї? Певно, а СССР не усадовився там? Нащо ж дві мірки? Як не хитрували редактори, а шило таки вилізло з мішка. Видко чий інтересам служить журнальчик.

В *Українськiм Слові* в Ужгороді (30 IX) читаємо, як на загальних зборах родичівського союзу при ужгородській гімназії, дир. Сулінчак відкрив зібрання словами „Сим считаю зібраніє откровенним“. Прекрасну мову запроваджують москвофіли на Закарпатті...

Громадський Голос не може прийти до рівноваги з приводу того, що *Вістник* все захвалює чужинців, а своїх — напр. Грушевського і Драгомавова гудить. Ні, ми хвалимо не лише чужих, але і своїх. Правда, нема серед них Стахова, ні Матчака, але було в *ЛНВ*-ку і в *Вістнику* багато про Шевченка, Лесю Українку, Олену Пчілку, Стефачика, Черемшину, Хвильового, Кониського. Се мабуть таки не були чужинці? Але є у нас земляки, яким все від таких своїх завше будуть ближшими такі „свої“ як Зоценко, Карло Маркс і особливо цінений Драгомановим — Прудон. М. ин. при тій нагоді пригадаємо всім, що не люблять чужих фашистських прикладів, що Драгоманов особливо любив і всім поручав такий „рітний“ і „свій“ взірць державного устрою, як... ш в а й ц а р с ь к а федерація,

Той самий орган руських хлопів радикалів не дає нам жити з Ля Роком. Що є з ним і нащо ми видали книжку про нього? Отже що до Ля Рока, то справа стоїть так: 1. Є обтяжуючі його свідoctва Тардіє, які видрукував *Громад. Голос*, 2. Є дуже відтяжуючі і обтяжуючі Тардіє, як людину без слова і брехуна — зізнання Де Кіріліса і Ібарнегарея, яких *Гром. Голос* ніколи не видрукує. 3. Є однодушна ухвала Соціальної Партії Франції, яка висловлює довіра своєму провідникові Ля Рокові. 4. Нарешті — є французький суд, перед яким Ля Рок заскаржив своїх противників і суд присуду ще не видав. В кождім разі не був Ля Рок вістниківцем, а тому *Вістник* за нього менше відповідає, аніж радикальна партія за своїх героїв, за був. членів радикальної партії, А. Крушельницького, Шекириза-Доникова й ин., яких вона — людям не собі — виховала...

Волинське Слово і *Гром. Голос* обидвоє незадоволені з *Вістника*. Перша часопись боліє, що на „сірім кінці“ стоїть література в нашій журналі (з якого м. ин. — не кажучи вже про поетів. — вийшли У. Самчук, Л. Мосендз, Р. Єндик). З приводу статті О. Теліги — „Сила через радість“, зауважує *Вол. Слово*, що вона „задуговує на увагу хочби тому, що нас завжди цікавить внутрішній світ сучасної української молоді“. Але — „тяжко нам погодитися з тезою, що провід нації можна виховати в інкубаторі. Про ідником .. треба вродитися“. Ну, але не всіж можуть бути такими „природженими провідниками“, як пп. О. Ковалевський і інші з *Вол. Слов* чи *Укр. Ниви*. Інших таки треба виховувати. Очевидно в життю і в чині, а не в інкубаторії, про який нема мови в статті „Сила через радість“. Авто статті в *Вол. Слові* зауважує, що „і так вже заобогато спортсівчів чи блазнів виховуються на провідників“... Над сим не сперечатимемося, бо мабуть ся глибока увага зродилась у автора з самообсервації його ближшого оточення...

На поміч *Вол. Слову* поспішив і дав. новошляхivecь п. В. Левинський в *Гром. Голосі* ч 41, виступаючи знову проти О. Теліги, Б. Кравцева і Д. Донцова, бо їх „фашистське виховання“ допроваджує лише

до „вождоманії і бандитизму пера“. Що до „бандитизму пера“, то він очевидно не винен *Грому Голос*, який в ч. 45 в спеціальнім вірші, закликає когось з хлопів-радикалів „стукнути в лоб“ Донцову... *Волинське Слово*, *Гром Голос*, колись *Нові Шляхи* — з їх аргументами від „блязнів“ і від „стукання в лоб“ — ось невеличка, але чесна компанія, яка провадить боротьбу з нашим журналом...

Бібліографія

Леонид Мосендз — *Людина покірна (Homo lenis)* оповіді з передмовою Л. Нигрицького Львів 1937 вид. Іван Тиктор ст. 128.

Новелі Мосендза — давнього співробітника *ЛНВ-ка* і *Вістника* — як пише сам автор — „се частина „цілком вільних конверсацій“ у „цілком вільному клубі“... Було се на початку нашої доби. Душі, плекальні засади медитації, починали поволі усвідомлювати, що єдиною життєвою засадою є Чин. Душі, плекані на засаді оборони — пасивній засаді усіх покірних — починали усвідомлювати, що запорукою перемоги є засада цілком протилежна: напад...“ Кілька портретів людей з сеї провеси „нашої доби“, — доби українсько-російської війни — портретів хвилюючо молодих і сильних дає нам автор в своїй збірці. Сі новелі — се міцний протест нової людини проти дриглястих душ, проти так званої „культури вівце-людей“, що дає себе так легко нищити всякому брутальному чоботові. Є щось з дивного і давнього чару мудрости наших „прадідів великих“ — в чині, в філософії і в сентенціях нових людей Мосендза... „Брате, на різню привозять лише свійську худобу, а вільні звірі гинуть як вільні“. Або — „не висвітлювати, а реагувати... Ось сенс життя!“, не безплідна „самообсервація“, не пристосовання „покривлення душ“.

З тим сенсом життя — не надуманим чи вичитаним — а закоріненим в глибині їх героїчних душ, живуть і вмирають герої новел Мосендза. Про автора пише в передмові Л. Нигрицький — „в своїх писаннях він холодний, а стиль його має блиск сталі“. Так воно й є. Його стиль скупий і неначе умисно неухвальный. Але автор має що сказати (річ рідка у нас), тому й слова його бють мов батіг. Зрідка висмикується йому дещо з його таємниць творення: „я ще кілька разів перезгадав, такби мовити, її (козацької драми) перебіг. Порівняв відоме, поінформований про незнане, доповнив правдоподібним“ (стор 104). Автентичність у Мосендза загублюється, а оповідання його се літературна творчість найліпшого роду, де життєвий досвід не забиває акції а радше її прискорює, а намір (тенденція: жахливе але правдиве слово!) не виступає провідничо. Мосендз не має нічого спільного з тими нашими письменниками, що бажаючи описати „правдиве життя“, займаються ексгібіціонізмом. Мосендз є „злий“, бо до „вівце-людей“ не знаходить ні дрібки „широ-людського співчуття“. Але зате до тих, інших, до людей „нашої доби“ — до них він може вибухнути сильним і ніжним ліризмом, нпр. як згадує про той „шарлатний дев'ятнадцятий рік“ на Україні, про його „суховійну весну й пустельно горяче літо“, в яких відроджувалася „черкаська завзятість“, який „запалював вогнем волі“ його батьківщину, „випікає з серця оману братерства“, та робив з нас, ще вчора дітей, людей і людину“.

Тим горячим вогнем правдивого натхнення пахтить і від новел Мосендза, одного з найкращих — коли не найкращого — з наших живучих новелістів.

Роман Леонтович — *Сценічні образки для молоді* Б-ка для молоді *Ранок* ч.: 10 Львів В-вець Ів. Тиктор 1937 стор. 32.

На доповнення *Дзвіночка* призначена бібліотека *Ранок* для сільської і міської молоді. Приносить вона різноманітний матеріал: історичні оповідання (Антін Лотоцький *Отрок князя Романа і Золоті Ворота*, Ф. Коковський *Лемківська слава*) розповіді про найновіші винаходи (Е. Жарський *Повітря говорить* (радіо і телевізія) Степан Щурат *Учимося фотографувати*) описи мандрівок (М. Заклинський *Пізнай свій край* М. Голубець *Княжий Галич*) повчаючи вказівки з гігієни тіла (Др Р. Осінчук *Вороги здоров'я* Е. Жарський *В здоровому тілі здорова душа*) навіть малий співанник видано, а кожда книжечка тільки 30 грошів! Останній випуск бібліотеки *Ранок* з ділянки театрального мистецтва (факт! що робити?!) і якраз хочеться авторові пригадати, що воно справді театральне мистецтво повинно бути. Чи для молоді, чи для дітей — справи не міняє. Сцена вимагає означеного оформлення і акції. фальшиво думати, що діти є невибагливі, а всі моральні науки ліпше, щоб виходили з дії, а не проповідували їх дієві особи, як прим. учителька в *На толоці*. Через те хоч в сценічному образку *Червона зоря над Україною* тенденція слідна, але тому що виявляється в дії, більше приємлива. Жаль, що наші молодші і старші автори приступних (популярних) і інших видавництв не користають з тих взірців, які їм дає наше старе письменство. Такий різдвяний сценці Леонтовича *Ірод-Опир* дуже булаби придалася близша знайомість з нашими старими інтермедіями. Несмачно вводити, як модерний відьомський реквізит — окуляри, що є зрештою видною ознакою очного каліцтва. Що вартіві Ірода випили горівки і заснули, в се ще можна повірити, але щоб Ірод стріляв до смерті з бравнінга, то завелика *licentia poetica*. Ангела можна на врешті українізувати („дівчина у вишиваній сорочці, жупані та цвітистій спідниці. На чолі, або над чолом ясна зізда, має крила“) — але всеж найважніше його янгольскість. Слушно домагається жид,

Щоб відьма смерть та чорт
Не бігали як той хорт
Але на нову моду
Винянали всі підводу.

Моглиб навіть авто, бо воно в нас на селі часто є спричинником відьомських і чортівських збитків тай далеко нам ще до того, щоб могли його мати як річ щоденного вжитку. Взагаліж не зашкодилоби всім діточим сценічним образкам дещо гумору. Діти радо сміються. В патріотичнім запалі автор декламує:

Й встане Україна
Могуча єдина!
І помоляться на волі
І діти голі.

Як маркантно відбивається тут вся життєва мудрість автора, який боліє тим, що України діти голі. А колись все ще замало-знаний Шевченко подібно (але якжеж инакше!) писав

І помоляться на волі
Невольничі діти.

Треба повторяти аж до зануди: популярні видання нам потрібні. Для дітей, молоді і старших. Автори є: з добрим намірами, часто навіть з талантом. Але, на жаль, майже завжди бракує — добра редакція.

Роман Юнак

Франц Коковський — *Дві сили* драма на 4 дії Аматорський театр *Нашого Прапору* ст. 32.

Наша сцена потребує нового репертуару, в тім і популярного, але не писаного на коліні. Дивне вражіння робить пєса Коковського. В ній всі наші противники-росіяни є, хоч і „чорні характери“, але мудрі, хитрі і доцільно прямують до своєї мети, люди чину. Натомісць укра-

тінці надзвичайно порядні, щирі, чесні, але недотепи, які дуже легко дають себе пошити в дурні. Невже се так дійсно було? Ось „герой“ сотник Загірський — що кілька літ вже воює, представлений так не-начеб то був 16-літній перучулений, тумануватий гімназіст, якого перша-ліпша провінціонона Клеопатра обкрутить довкола пальця, щоб голіруч видати ворогам. Не ліпші і інші — кур'єр Орися і четовий Луценко, які навіть в хвилину, коли змову противника (напасти на український відділ) викрито, коли, як каже Орися — „все ще можна направити“, нічого не направляють, і „дають себе заскочити“, а заскочені гають час на безпотрібні балачки. Не ратує становища і стріл Ориси, яка забиває Клеопатру, але коли вже було запізно і коли та осягла своє. Сумніваємося, щоби такі „вояки“ були колибуть в нашій війську. Се карикатура, яка — крім того — на сцені справлятиме деморалізуюче вражіння.

Р. О.

Лука Луців — *Август Харамбашіч і Тарас Шевченко* (Відбитка з Записок Наукового Товариства ім. Шевченка т. CLV) Львів 1937 стр. 20 вел. 8°.

Геніяльні та палкі поезії Шевченка робили могутнє вражіння не тільки на українців. Крім сього життя поета, заслання та передчасна смерть окружали його авреолею мученика. Тому й не диво, що з захопленням читали Шевченкові поезії деякі чужинці, а в першу чергу очевидно слов'яни, як болгар, білорусини.

Вплив Шевченка на хорватів прослідив Др Л. Луців, що в своїй короткій розвідці простежує зацікавлення сербів Шевченком, що почалося від 1867 р., але ніколи не було глибоке й тривке, а потім і хорватів. Хорватський поет А. Харамбашіч присвятив Шевченкові більше уваги, видавши окремою книжкою переклади його творів та склавши про нього окрему розвідку. Спершу переклав (1888 р.) 8 Шевченкових поем (*Причинна, Тополя, Катерина, Наймичка, Невольник, Петрусь, Нефобіти й Гайдамаки*), а одинацять літ пізніше — 12 менших творів (здебільше лірику). Л. Луців розглядає його переклади, дає їх оцінку й виявляє їх слабкі сторони (головно незрозуміння поодиноких місць і пропуски кращих, драматичних сцен оригіналу). А все таки вони мають свою вартість, бо хоч не є найкращі, але популяризували нашого поета серед хорватів. Найбільшу частину своєї праці присвятив автор досліддам впливів Шевченка на оригінальні поеми Харамбашіча: часто видно свідоме наслідування нашого поета в таких поемах, як *Guslar, Ivica, Braća* й ин., але найчастіше користується хорватський поет мотивами творів Шевченка, як мотивом приймака з *Наймички*, нещасної любови бідного з багатого, посвятою для другої людини й т. п. Крім того хорватський автор використав негативно мотив сліпого з Шевченкової поеми, написавши свою поему з протилежною розв'язкою.

Розвідка Луцева заторкує дуже цікаву й важну для нас тему впливів Шевченка на чужинних поетів і посередньо зв'язану з нею: зацікавлення чужинців нашою літературою. В сьому теж і її цінність. Одначе треба підкреслити й те, що автор у противенстві до інших критиків розглядає справу впливів без пересади, оглядно й обережно, не попадаючи в патос ріжних впливольогів, що чіпалися нераз подібних слів і зворотів і з того робили далекойдучі висновки. Розвідка написана методологічно з використанням наукової літератури питання, при чому можнаб одне завважити: сучасному читачеві булоб теж цікаво дізнатись, чи в новіших часах після перекладів Харамбашіча займався хтось із хорватів чи сербів творами Шевченка. Прикро вражають друкарські помилки (ст. 1, 6, 11, 14 й ин.), що їх у науковому виданні рішуче не повинно бути.

Е. Грицак

Від Адміністрації

Дня 12 грудня замикаємо рахунки і книжки за б'жучий рік; тому просимо всіх вирівнати належитість за кольпортаж і передплату (*Вістника* і *Квартальника*), як найскорше. Рівночасно подаємо всім сальдо належитости до кінця 1937 р., або надплату на 1938 р.

Пригадуємо заступникам, кольпортерам і прихильникам, що січень — місяць видавництва *Вістника* і *Квартальника Вістника*, а тому пропонуємо:

1) Повести широку пропаганду на місцях за поширенням в-ва (приєднати нових передплатників).

2) Наладити справу систематичної кольпортажі *Книгозбірні Квартальника Вістника* (в своїх повітах і округах).

3) Припилювати, щоб довжники заплатили належитість і стали дійсними передплатниками в 1938 р.

4) Наклонити до точної передплати бодай *Квартальника Вістника* бувших недбалих передплатників *Вістника*, яким ми мусіли стримувати висилку книжок.

5) Заохотити студіюючу молодь, що поїде на Різдвяні ферії, щоб занялася на місця кольпортажею найновішої книжки *Квартальника (Револуційні Стихія Ю Тютюнника)*.

6) Підготувати виставу книжок на січень.

7) Подати точні адреси своїх знайомих, читалень Просвіти, Кружків Рідної Школи, бібліотек і інших товариств, на які ми вишлемо за-прошення до передплати і чеки ПКО. Запрошення до передплати і чеки ПКО можна дістати в наших заступників, або в адміністрації *Вістника* у Львові (пропагандивні реферати вичерпані). Книгарням, кольпортерам, передплатникам, що не заплатили за попередні книжки *Квартальника Вістника*, стримали чергову (IV) книжку *Ю. Тютюнника Револуційна Стихія*.

Передплатники в Румунії, щоб не мали затримки в одержуванні *Вістника* мусять поспішити відновити передплату на рік 1938 в нашого заступника дир. Л. Киселиці *Str. Andrei Saguna 2/1* Книг. „Базар“ (ислячи за 1 зол. 30 леїв).

Передплатникам за кордоном не можемо давати в борг більше як одну книжку; тому просимо як найскорше відновити передплату на 1938 р.

Хто в передплатників в краю, в Чехословаччині і Австрії пришло річну передплату до кінця грудня б. р. платить за *Вістник* лише зл. 20.

Закордонний передплатник, що одноразово в тягу місяця грудня б. р. вишле зл. 25, матиме заплачений *Вістник* за цілий рік.

Хто хоче комплектувати *Вістник*, *Книгозбірню*, *Квартальник* можемо служити окремими книжками, як рівнож маємо на продаж кілька комплектів *Вістника* і *Квартальника* 1933—1937 рр. в ціні 25 зл. за комплект *Вістника*, 4 зл., за комплект *Квартальника*, а для заграниці дочислюємо порто.

Мимо кількакратного уп'янення не вирівнали за *Вістник* і *Квартальник*: Др. Теод. Мацьків Винники 2'20; Петро Яблонь Яргорів 1'50; о Дмитро Смоль Варшава 2'20; Г. Глушич Черск 2'20; Ефр. Бобанич Синевідсько Нижне 2'20; В. Ільчук Радивилів 2'20; Ярослав воровський Комарівка 2'0; Ст. Галан Глиняни 2'20; Ст. Рудко Альта Канада 1'70; Ольга Боній Трускавець 1; М. Зварун Канада Домініон 2'70; Ст. Радович Спас 2'20; о. Яків Маркевич Жорнів 2'20; проф. Петро Козлюк Волштин 2'0.

За кольпортаж: Сергій Білобровець Білка Мала 6'40; О. Гримак Олешиці 1'50; Іван Городиський Львів 12'25; Іван Глинка Львів 4'50;

Микола Греськів Борщів 3; Юрій Юліан Данкович Жижномир 6; Олександра Качалуба Іванівка 4:50; Михайло Демах Скоморохи 8:20.

(Далі буде)

Хто знавби, просимо подати адреси таких осіб Ярослав Косан Варшава; інж. М. Скрипник Суматра; Марія Ковалюк Перемишль; Ром. Кос Комарно; Оріс Данилович Познань; Михайло Кошук Ендже; Ст. Судейко Більче Золоте; Михайло Делюх Потік Золотий; студ. Григорій Міняйлюк Коломия; Іван Паньків Коломия; Богдан Тишовницький Довголука; Терентій Федевич Кречовичі; Мирон Середюк Шляхтинці; Др. Іван Гуглевич Сосновець; Іван Піндюк Озірна; Ст. Радович Спас; Др. Ст. Барчинський Золочів; Маріян Шульган Угнів; Роман Левицький Львів; Петро Куло Білки Чехія; Евфросин Саган студ. Львів; Іван Лозовецький Луцьк; Адам Левицький Познань; Мгр. Богдан Субтельний Ляшків; Василь Гадава Жовква; Волод. Зубенко Ганцевичі; Тарас Боровець Рівне; Олександр Луцький Станиславів; Др. Роман Турко Львів.

Вп. пп. Т. Угринюк Дзвиняч; В-во *Неділя* заплатила на Вашеkonto зл. 2.

Іван Жковський Чернівці зл. 51:15 одержали.

Через нашого заступника на Румунію Дир. Л. Киселицю прислали річну передплату *Вісника і Квартальника* за 1937 р проф. Ю. Кокотайло; за *Квартальник* за 1937 р проф. Т. Бриндзан, інж. Г. Бублик, проф. І. Василяшко, інж. В. Гетьманченко, І. Григорович студ., П. Григорович адв., О. Гузарева, інж. М. Д-брин, інж. І. Думич, М. Дудковський. „Запороже“ Чернівці, Д. Квітковський адв., проф. Л. Лакуста, Др. М. Ліщинський, Дир. В. Олексюк, проф. Д. Онішук, Др. Е. Омельський, інж. М. Павлович, М. Пігуляк, В. Сендецький агр., Др. Е. Суховерський, проф. Б. Сірецький, о. І. Щербанович, В. Циганюк адв. і за Др. Фев. Гебюк зл. 2:50.

С. Дзвара Канада; П. Підгородецький Франція; Др. О. Ольшевський, Др. І. Іващенко, М. Рішко, всі Чехія — гроші одержали, книжки вислали.

Вже по випрукованню їх імен вирівнали належність. Читальня Просвіти Кульчиці Шляхетські; М. Оброца Угерсько; Ст. Сасик Дрогобич; Читальня Просвіти Долина; Олена Боднаркова Коцюхи; інж. Ст. Суходол Краків; К. Сокірський Хожів; О. Шкурат Сосновець; мгр. О. Марковський Клезань; Лука Крук Ляшків; проф. Ефр. Гебюк із Бразії.

На чорні листі гробокопатель в *Вісника* виписні слідуючі кольпортери, що мимо кількакратних уп'янь — досі не вирівнали свої вдеглости: Ізидор Андрійчин Ямна п. Надрірна; Мих. Баранюк Leus Франція; Ром. Винник Довга Войн. п. Калуш; Іван Горохівський Козівка п. Бережани; Петро Галамай Керниця пов. Городок Яг.; Григорій Галаджун Львів; Мгр. Ст. Гарасимович Заріче п. Делятин; Андрій Гузіль Коропуж п. Рудки; Ю. Гливка і С-ка Чернівці; Микола Дубинко Рівне; Ярослав Дикий Добряни п. Стрий; Осип Дунай Перемишль; Мирослав Зазда Дуба Віхвіці п. Долина; М. Зубкович Красне п. Турка; Демян Іванків Калинівщина Копичинці; Лука Клівчук Красноставці п. Снятин; Павло Лазаренко Лодзь; Михайло Левчук Новосілки п. Здолбунів; Григорій Майка Бориничі п. Бібрка; Григорій Міняйло Коломия; Мгр. Вол. Мисяк Любачів; Богдан Мітрінга Петриків п. Тернопіль; Олександр Максимюк Константинів п. Дубно; Настуляк Дмитро Чернівці; Омелян Осипович Коцюбиньчики п. Скалат; Ярослав Оліник Львів; Іван Паньків Коломия; Олександр Проскурня Луцьк; Дмитро Поперечний Лясківці; Мих. Польовий Лісники п. Бережани; Нестор Ріпецький Сокаль; Володимир Стасів Кругель Малий п. Перемишль; Филип Стеців Ольшаниця к Золочева; Петро Святий Ляшки Завязані п. Рудки; Петро Самоверський Станиславів книгарня); Мирослав Свачій Вукачівці п. Рогатин; Василь Стецюк Вулька Зеліська п. Костопіль; Олександр Степанюк Д-тковичі п. Рівне; Мир. Середюк Шляхтинці п. Тернопіль; Яків Тижуч Межиричча к Корця; „Уніон“ Ужгород (книгарня); Укр. книгарні: Вінніпег Манч, Едмонтон Альта, Едмонтон Альберта; Просвіта Торонто; Ярослав Федів Заболотівці п. Жидачів; Роман Халупинка Товмач.

Михайло Хома Литвинів п. Підгайці; Василь Цибух Большівці п. Галич; М. Царук Погорільці п. Дубно; Вол. Швидчак Добровляни к/Дрогобича; Олекса Кривий Станиславів; Михайло Кузенко Надвірна; Сергій Качинський Піддубці к/Луцька; Василь Юхимюк Добротичі п. Тернопіль; Микола Яворський Костельники п. Поток Золотий; Володимир Мудрий Посади — Фельштин; Іван Гультай Городенка; Василь Деркач — Гнатушків Ямниця п. Станиславів; Ярослав Кривак Мостиска; Осип Янів Озеряни к/Борщ.; Афанасій Ковальчук Лопушно к/Збаража.

(Далі буде)

Скреслимо в чорної листи лише по заплачено цілої належності.

Належаться з Вас: за Вістник до XII кв. 1937 р. включно
зл. за вислані книжки *Квартальника* зл. і кольпортаж
зл. Надплати маєте на 1938 р зл.

Всіх хто мав залежності за кольпортаж чи передплату про-
симо вирівнати і не наражати себе і нас на стримання книжок
і на упиннення.

Нові книжки

Географія українських земель
Зшит. I вид. Українського Видавни-
чого Інституту Львів 1937 ст. 64.

Я. Вільшенко — Золоті Ворота
Бібліотека „Ранок“ Львів 1937 ст. 32.

В. Гренджа-Донський — Петро
Петрович Історична повість Ужго-
род 1937 в-во Т-ва письменників і
журналістів в Ужгороді ст. 184.

Р. Леонтович — Сценічні образ-
ки для молоді Львів в-во І. Тикто-
ра ст. 32.

Ганс Ф. К. Гінтер — Лицар,
Смерть і Чорт Геройська мисль вступ
та переклад Р. Єндика Львів 1937
в-во Прометей ст. 168.

Альманах Нового Чаю (кален-
дар для всіх) на 1938 рік вид. Ів.
Тиктор Львів 1937 ст. 160.

Олена Цевельська — Оповідання
в-во „Світ Дитини“ Львів 1937 ст. 79.

Петро Воїн — Японія в-во Де-
шева Книжка ст. 32.

М. Хвилевий — Вибрані твори
в-во Українська Книгоспілка Львів
1937 ст. 22).

Б. Андриєвський — М. Лисенко
в-во Дешева Книжка ст. 32.

*Українська проблема на про-
весні народів* в-во Дешева Книжка
ст. 32.

Юра Шкрумеляк — Святий Ми-
колай у селі Сценки, деклямації та
пісні Львів 1937 накл. Книгарні
Наук. Т-ва ім. Шевченка ст. 64.

Я. Рудницький — Українська
мова та її говори Львів 1937 накл.
Рідної Школи ст. 80.

Еуг. Грусак — *Horacy w litera-
turze ukraińskiej, odbitka z „Prze-
glądu klasycznego“* Lwów 1937 st.
377—380.

Надіслані журнали

Рідна Школа ч. 21—22.

Вісті з Луцу ч. 12—13.

Наша Батьківщина ч. 11.

Місіонар Прес. Серця Ісусового
ч. 11.

Українська Книга VII—VIII.

Авангард ч. 12.

Самоосвітник ч. 12—13.

Українське Юнацтво ч. 11.

Кооперативна Республіка ч. 11.

Світ Дитини ч. 11.

Учительське Слово ч. 9.

Літопис Червоної Калини ч. 11.

Рідна Мова ч. 11.

Жіноча Доля ч. 20—22.

Комар ч. 41—46.

Тризуб ч. 40—42.

Життя і Знання ч. 11.

Дзвони ч. 8—9.

Нива ч. 11.

Українське Слово ч. 37—42.

Шлях Молоді ч. 19—20.

Голос ч. 40—44.

Напередодні ч. 2—3.

Будівничий Ц

ГОЛОС

найкращий суспільно-громадський тижневик молодого українства

Передплата в краю в Чехії, Австрії й Румунії — річна — 5.50 зл., піврічна — 3 зл., чвертьрічна — 1.60 зл. В інших країнах — річна 2 ам. дол., піврічна — 1 ам. дол.

Адреса Голос, Львів Міцкевича 11. I.

Число розрах. переказів 249 (Львів 1).

А В А Н Г А Р Д

Розмотує і перетинає гордієві вузли в комплексі проблем нашого **суспільно-політичного життя**

Помагає розбудові світогляду **основаного на життєвих** **конечностях нації.**

Адреса: КОЛОМИЯ вул. Беднарська 9а Число розрах. переказ 17.

Передплата: річна 6 зол., півріч. 3'50 зол.

Н О В И Й Ч А С

Має постійні відділи: 1) «РУХАНКА Й СПОРТ», 2) «МЕДИЦИНА Й ЗДОРОВЛЯ», «ЛОВЕЦТВО» і щотижневий 3) «ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ДОДАТОК».

Місячна передплата „Нового Часу“ — разом з додатком „ІСТОРИЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ“ — 3 зл. 40 гр.

Закордоном (чвертьрічно): Австрія: 10 шіл. 50 гр.; Чехо-словацьчина й Закарпаття: 65 ч. корон; Франція: 85 фр.; у всіх других країнах: 20 зл. Поштові конта: П. К. О. Львів: 501.505; Прага (Ч. С. Р.): 78.726; Відень: Е. 124.812.; Париж: с. с. 180.066.

„НОВИЙ ЧАС“ Львів, вул. Косцюшка, ч. 1. а.

Купуйте актуальну книжку

„Свято Державности“

(„За героїчний театр“, Прага 1936)

У книжці знайдете м. ин.: програмову статтю пані Геркен-Русової і вибір з найкращих творів нашого письменства в минулому.

Ціна 1 зл. — Замовляти в українських книгарнях.

ВОЛОДИМИР СІЧИНСЬКИЙ

Деревляне будівництво і різьба

коштує 3.50 зл., з пересилкою 4.— зл.

Огляд нашого будівництва, цікаві ілюстрації деревної різьби та хатньої обстанови, розкішно ілюстроване видання.

ПРОБЛЕМА
МАСОВА ОЩАДНІСТЬ

III
П 12531

через

ПРО

Львів, Г

1937 Р. 5 кн. 12

РОЗБУДУЄ РІДНИЙ ПРОМИСЛІ

Книгозбірня Вістника

ч. 1	М. Островецька:	МУСОЛІНІ	ц. зл. 1
ч. 2	М. Макидасель:	ВОПОДАР	ц. зл. 2
ч. 3	М. Антонович:	ГЕРРЕС	ц. зл. 1
ч. 4	Р. Бидик:	А. ГІТЛЕР	ц. зл. 1
ч. 5	Д. Варнак:	КАРДИНАЛ МЕРСІЄ	ц. зл. 1
ч. 6	Л. Мосендз:	ШТАЙН	ц. зл. 1'50
ч. 7	Д. Варнак:	ДАНІЄЛЬ О'КОННЕЛЬ	ц. зл. 1
ч. 8	В. Темлак:	ВОГНИСТИЙ ХРЕСТ	ц. зл. 1'50
ч. 9	Д. Донцов:	ПАТРІОТИЗМ	ц. зл. 1
ч. 10	Д. Варнак:	ТАЄМНИЦЯ ОРГАНІЗАЦІЇ	ц. зл. 1'50
ч. 11	Д. Донцов:	ДУРМАН СОЦІАЛІЗМУ	ц. зл. 1'50
ч. 12	М. Антонович:	МАРШАЛ ВПЕРЕД	ц. зл. 1'50
ч. 13	В. Темлак:	ЗАВДАННЯ НОВОГО ПОКОЛІННЯ	ц. зл. 1
ч. 14	Р. Керч:	ФРАНКО — ВОЖД ЕСПАНЦІВ	ц. зл. 1'50
ч. 15	Богдан Горювич:	НАЦІОНАЛІЗМ В БЕЛЬГІЇ	ц. зл. 1'50
ч. 16	Ю. Тютюник:	РЕВОЛЮЦІЙНА СТИХІЯ	ц. зл. 1'50

АДВОКАТ і карний оборонець

Др. СТЕПАН ШУХЕВИЧ

переніс і веде свою канцелярію
у Львові, вул. Сикстуська ч. 58. А.

**В АМЕРИЦІ набувати Вістник: Книг. М. Сурмача,
103 Ав. А. Нью-Йорк.**

ЦІНА КН. 2'20 зл.

Друк: Медичкий—Тиктор, Львів, Бляхерська 9.

Видає: Ольга Вачишська. За редакцію відповідає Іван Устиянович
Ред. і Адм. — Львів, Чарнецького 26 м. 21.